

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม

ความเป็น
AM

ความเป็น
AS

ความเป็นคน

ความเป็นครู 2

จัดทำโดย

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จำนวนพิมพ์ 1,500 เล่ม

พุทธศักราช 2549

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย

อาจารย์ดวงจิต ดีวิวัฒน์

นายสิทธิเดช โรหิตะสุข

พิมพ์ที่

บริษัท กริดส์ ดีไซน์ แอนด์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด

142 ซอยพัฒนาการ 46 ถนนพัฒนาการ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250

โทร. 0-2722-7694

สารบัญ

ความเป็นคน ความเป็นครู 2	5
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย	
เกี่ยวกับ “ความเป็นคน : ความเป็นครู 2”	6
อาจารย์ดวงจิต ดีวิวัฒน์	
นิสิตครู 5 ปี.....การเดินทาง กับ ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม	8
นายสิทธิเดช โรหิตะสุข	
 เรียนรู้ชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมของนิสิตครูหลักสูตร 5 ปี	
โรงเรียนชานนา	10
นางสาวรุ่งทิพย์ แสงเกต	
นางสาวกนกวรรณ อุ้ยสุวรรณ	
ศึกษาหัตถกรรมไม้ : กะลามะพร้าว	24
นายชัยรัตน์ กรุมรัมย์	
หม้อห้อมพื้นเมือง	36
นางสาวสุธิดา อธิกุล	
นายสันติ พยัฆกุล	
เต้าหู้	48
นางสาววันดี พุทธคุณรักษา	
โครงการศึกษาทดลองจ่ายยะมงคล	62
นายพิพัฒน์ เสี่ยงขารี	
นายศุภโชค บุญสร้าง	
ม้วนขึ้นพินบ้านเฮา	80
นางสาวธริษตรี ทังมั่งมี	
นางสาววรภัทรา เจียมเจริญ	
นายธิบตี เพชรสม	

สารบัญ

ขยับกรับขับเสภากับศิลปินแห่งชาติ	92
นางสาวรัญญา ยะปะตัง	
นางสาววัศราภรณ์ ผอมแก้ว	
นาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง	106
นายสันติ พยัฆกุล	
นางสาวปาริษฎ์ ต่อพันธ์	
นางสาววันวิษา ไรจน์ทอง	
เครื่องถมเมืองนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช	118
นางสาวผจารัตน์ บุญขวัญ	
นางสาวศรินทิพย์ ศิลป์ประพันธ์	
“หนังตะลุง”	130
นายวิศรุต สมณะ	
นายศราวุธ บัวผัน	
นายอิสระ พัฒนพิมพ์พงษ์	
เขาทำหัวโขนกันอย่างไร	140
นางสาวราพร ภาคธรรม	
นางสาวอรนุช มีเงิน	
นายปรัชญา วงษ์พจน์	
แอ่ววัดภูมินทร์	156
นางสาวญาณวรรณ ไชยโย	
นายพิษณุ มะโนชัย	
จิตรกรรมริมฝั่งน้ำ	172
นางสาวสุรัชธานี รัตนวรรณ	
นาย ณัฐพงศ์ ศรีภูงา	
ผ้าทอพื้นบ้านไทย : ผ้าขิดอุดร	190
นางสาวศุภาวดี ภูคำ	

ความเป็นคน ความเป็นครู (2)

หลังจากที่หนังสือความเป็นคน ความเป็นครูเล่มที่ 1 ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในวาระครบรอบ 50 ปี วันครู 16 มกราคม 2549 ไปแล้ว โดยเนื้อหาสาระจากหนังสือดังกล่าว ส่วนหนึ่งได้สะท้อนเจตนารมณ์ แนวคิดและทัศนคติของนิสิตทัศนศิลป์ศึกษาดนตรีศึกษา นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงศึกษา ในโครงการผลิตครูชั้นพื้นฐานระดับปริญญาตรี (หลักสูตร 5 ปี) ที่มีจุดหมายของการศึกษาเพื่อไปประกอบอาชีพของการเป็นครูต้นแบบที่ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลไปแล้ว

หนังสือความเป็นคน ความเป็นครูเล่มที่ 2 ก็เป็นอีกเล่มหนึ่งที่เป็นผลมาจากรายวิชาที่กำหนดให้นิสิตในโครงการผลิตครูชั้นพื้นฐาน ต้องลงพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่นิสิตสนใจ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมถิ่นกำเนิด หรือสถานที่อื่นๆที่นิสิตเห็นคุณค่าและความสำคัญ ทั้งนี้ข้อมูลจากการลงพื้นที่ศึกษา จะเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่เด็กและเยาวชน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ในชุมชนสู่ผู้เรียนอย่างมีระบบและอย่างมีวิธีการ

ดังนั้น การตีพิมพ์ผลงานของนิสิตในโครงการผลิตครูชั้นพื้นฐานชั้นปีที่ 3 ที่ปรากฏในหนังสือความเป็นครูเล่มที่ 2 จึงมีที่มาที่ไป และมุ่งหวังที่จะให้ประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละคน มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนั้น สิ่งสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ก็คือ การเกิดสำนึกต่อชุมชนพร้อมๆ ไปกับการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ที่เป็นทุนในความหมายใหม่ ที่มีได้วัดด้วยมิติเชิงมูลค่าด้วยตัวเงินแต่เพียงด้านเดียว

จึงหวังว่า หนังสือที่เป็นผลงานของนิสิตโครงการผลิตครูชั้นพื้นฐานเล่มนี้ จะอำนวยประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตามสมควร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อานาจ เย็นสบาย

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์

เกี่ยวกับ “ความเป็นคน : ความเป็นครู 2”

หนังสือ “ความเป็นคน : ความเป็นครู 2” เป็นโครงการต่อเนื่องจากหนังสือ ความเป็นคน : ความเป็นครู (เล่ม1) ฉบับครบรอบ 50 ปีวันครู 16 มกราคม 2549 โดยการจัดสรรงบประมาณโครงการผลิตครูการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับปริญญาตรี (หลักสูตร 5 ปี) ในภาคเรียนที่ 2/2548 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ด้วยงบประมาณดังกล่าวจึงได้สำเร็จลุล่วงออกมาเป็นหนังสืออย่างที่ท่านถืออยู่ในมือนี้ได้

หนังสือ “ความเป็นคน : ความเป็นครู 2” มีเนื้อหาเกี่ยวกับการลงพื้นที่ของนิสิตกลุ่มครู 5 ปีรุ่น 1 ที่ได้ไปศึกษางานศิลปหัตถกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากทั่วทุกภาคในประเทศ ตามที่นิสิตมีความสนใจ จากนั้นนิสิตจึงนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดเป็นบทความที่เน้นเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับในการลงพื้นที่ศึกษา ผนวกกับตัวอย่างโครงการสอน และแผนการสอน ประกอบท้ายเรื่อง สิ่งนี้สื่อให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจ ที่จะถ่ายทอดความรู้ที่ตนได้รับออกมา ตามความเข้าใจเท่าที่มีในขณะเขียนโครงการสอนและแผนการสอน (นิสิตเขียนบทความเมื่อขึ้นชั้นปีที่ 3) ถึงแม้จะไม่สมบูรณ์เต็มร้อย แต่ก็แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการจากการเขียนในเล่มแรก ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ลึก และความคาดหวังของนิสิตในการเข้ามาเรียนในโครงการผลิตครูขั้นพื้นฐาน สาขาศิลปกรรมศาสตรศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ขณะนี้นิสิตเปรียบเหมือนเพิ่งเดินทางมาได้ไม่ถึงครึ่งของหลักสูตร แต่สิ่งที่นิสิตได้เพียรพยายามทำบทความแต่ละชิ้นขึ้นมาทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจ (ในฐานะที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา) ที่ได้เห็นพวกเขาเติบโตขึ้น ทั้งจากการร่วมงานผลิตบทความ ตั้งแต่การเริ่มประชุมเลือกงานที่จะทำ เลือกหัวข้อที่จะศึกษา การเล่าสู่กันฟังในประสบการณ์ใหม่จากการเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเขียนบทความ เขียนโครงการสอน และแผนการสอน จนถึงการช่วยกันตรวจทานต้นฉบับเพื่อจัดส่งโรงพิมพ์ ข้าพเจ้าขอยกประโยชน์ทั้งหมดที่ท่านผู้อ่านจะได้รับจากหนังสือเล่มนี้ ให้กับนิสิตทุกคน เพราะเราทั้งหลายต่างทราบกันดีว่าปัญหาและอุปสรรค ใน

การทำงานย่อมมีบ้างแตกต่างกันไปตามสภาพการณ์ ตามสิ่งแวดล้อม แต่เราทั้งหมด (กองบรรณาธิการ และนิสิต) ก็พยายามช่วยกันแก้ไขกันอย่างดีที่สุด สิ่งนี้ไม่สามารถสอนเป็นบทเรียนออกมาได้ จึงนับว่ามีค่ายิ่งกว่าความรู้ที่ได้รับจากการอ่าน เขียน หรือเรียนในห้องเรียน และขอให้ประสบการณ์จากการร่วมงานกันนี้เป็นส่วนหนึ่งในการบ่มเพาะให้พวกท่านเป็นครูที่มีคุณภาพต่อไป...ขอขอบคุณนิสิตทุกท่านจากใจจริง

อาจารย์ดวงจิต ดีวิวัฒน์
รองคณบดีฝ่ายพัฒนาศักยภาพนิสิต
คณะศิลปกรรมศาสตร์

นิสิตครู 5 ปี...การเดินทาง กับ ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม

ความเป็นคน ความเป็นครู เล่มที่ 2 มีโครงสร้างของเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม ที่มีที่มาจากกระบวนการคิดและความสนใจที่จะศึกษา ค้นคว้าหาองค์ความรู้ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆจากทั่วประเทศของนิสิตทัศนศิลป์ศึกษา ดนตรีศึกษา นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงศึกษา ในโครงการผลิตครูชั้นพื้นฐาน ระดับปริญญาตรี (หลักสูตร 5 ปี) ชั้นปีที่ 3 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษา ค้นคว้าและการนำมาถ่ายทอดเป็นเนื้อหาอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการเดินทางไปตามพื้นที่อันห่างไกล หรือกลับไปสู่พื้นที่บ้านเกิดของนิสิตแต่ละคน

เป็นการเดินทางที่ต้องอาศัยการวางแผน การจัดการค้นคว้าหาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

เป็นการเดินทางที่ต้องผ่านการติดต่อสื่อสารกับผู้คนในชุมชนทั้งที่คุ้นเคยและแปลกหน้าต่อกัน

เป็นการเดินทางกลับบ้านที่ไม่ใช่แค่เยี่ยมเยียนแต่เป็นการกลับไปเพื่อหาความหมายและความรู้ที่มีอยู่ในบ้านเกิดของตน

และเป็นการเดินทางที่ไม่นัยยะหนึ่ง ทุกๆวินาที อาจถือได้ว่าเป็นการเพิ่มเติมไมล์ของชีวิตและเพิ่มเติมประสบการณ์ของแต่ละคนที่ต้องเจอกับทั้งปัญหา อุปสรรค ความผิดพลาดหรือแม้แต่ความสำเร็จที่ได้รับ

หลายต่อหลายครั้งที่ผมได้มีโอกาสเดินทางไปพร้อมกับนิสิตทั้งหมดที่เป็นผู้ร่วมกันเขียนหนังสือเล่มนี้ ได้ไปเห็นพวกเขา / เธอ ร่วมกันทำกิจกรรมทางศิลปะและสังคมแขนงต่างๆ ในพื้นที่อันห่างไกล ได้ไปเห็นการร่วมกันแก้ปัญหา และยังเห็นว่าเมื่อกลับมาแล้วนั้น กลุ่มนิสิตได้นำเอาประสบการณ์ที่ได้มาจัดระบบ นำเสนอ แลกเปลี่ยนกัน ที่สำคัญ พวกเขา / เธอ ไม่เคยลืมเรื่องเล่าประสบการณ์ และข้อปัญหาต่างๆ จากการเดินทางแต่ละครั้ง

จากที่กล่าวมานี้ ผมจึงมีความเห็นว่า การเดินทางเพื่อไปศึกษาข้อมูลชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมในครั้งนี้ของกลุ่มนิสิตนั้น มีความหมาย ซึ่งทำให้เชื่อว่า ข้อมูลองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่บรรจุกเป็นตัวอักษรอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ก็มีความหมายอยู่มากมายไม่แพ้กัน.

สิทธิเดช โรหิตะสุข

โรงเรียนชาวนา

เริ่มเข้าหน้าร้อนอีกครา รู้สึกเหมือนกำลังละลายกลายเป็นไอ กลุ่มข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวเกินจริงแต่อย่างใด ปัจจุบันอากาศเริ่มร้อนเป็นทวีคูณ สิ่งที่ยับยั้งบรรเทาคือธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันมีอยู่น้อยเต็มที สิ่งหนึ่งที่ช่วยให้ใจของกลุ่มข้าพเจ้าชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลาเมื่อกวาดสายตาไปรอบๆ นั่นคือ...ข้าว

แนวคิดที่กลุ่มข้าพเจ้าคิดเรื่องข้าวขึ้นมานั้นมาจาก ปัจจุบันผู้คนไม่ให้ความสนใจอาชีพนี้สักเท่าไร ไม่ทราบถึงความลำบากเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้ได้ข้าวที่เป็นอาหารหลักของชาติ ในคนส่วนใหญ่ที่กลุ่มข้าพเจ้าได้สัมผัสมา อาจเป็นเพราะไม่ได้อยู่ ณ จุดนั้นก็เป็นได้ ส่วนใหญ่ที่เรียนจะไม่หวนกลับมายังรากหญ้า จะเดินทางไปข้างหน้าตามที่ตั้งไว้ ปล่อยให้พ่อแม่รักชาติต่อไปตามวิถีแห่งชาวนา จึงเป็นที่น่าสนใจและจุดประกายการเข้าใจในเรื่องข้าว เมื่อมีแนวคิดต้องมียุทธศาสตร์ในการทำครั้งนี้คือ ศึกษากระบวนการทำนา กระบวนการทำขวัญข้าว วิถีชีวิตชาวนา และความแตกต่างระหว่างนาสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบัน โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์ จุดเสียงบันทึก ถ่ายภาพ ดูสถานที่จริง ปฏิบัติ สถานที่ที่กลุ่มข้าพเจ้า

ไปนั้นตั้งอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี การเดินทางโดยรถบัสเส้นทางกรุงเทพฯ-บางลี่สาย68 ลงที่สี่แยกบางซื่อต่อจากนั้นเดินทางเข้าไปประมาณ 3 กิโลเมตรถึงที่พักซึ่งรู้จักกันก่อนหน้านี้ ค่าเดินทางที่เสียไปทั้งหมด176 บาทถ้วนใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง บุคคลที่ให้ข้อมูลแก่กลุ่มข้าพเจ้า ชื่อ คุณประสงค์ บัวบาน และครอบครัว บ้านเลขที่ 72 หมู่4 ต.บ้านช้าง อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี 72110 โทรศัพท์ 07-0330933 และ คุณจำ แสงเกตุ และครอบครัว บ้านเลขที่31 หมู่14 ต.บางตาเถร อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี 72110 โทรศัพท์ 07-9124432 ประกอบอาชีพชาวนาทั้งสองครอบครัว ระยะเวลาในการศึกษา จากวันอังคาร ที่14 - วันเสาร์ที่18 มีนาคม 2549 เป็นเวลา 5 วัน

ข้อมูลที่กลุ่มข้าพเจ้าได้ไปศึกษาและเก็บข้อมูลมานั้น เมื่อไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเวลาบ่ายๆ เป็นช่วงเวลาที่ร้อนมาก พวกเราอดทนกันและคนหนึ่งถามขึ้นว่า “สู้ไหม” เสียงหนึ่งตอบขึ้นมาอย่างมั่นใจว่า “สู้” เท่านั้นแหละพวกเราจึงเดินต่อไปไม่ช้าอะไรหรอกเนื่องจากคนที่ติดต่อ ให้มารับยังมาไม่ถึง พวกเราจึงเดินไปพรางแต่อีกใจหนึ่งจะไหวหรือเปล่าเชื่อว่าในใจต้องคิดบ้าง แต่เพื่อไม่ให้เสียกำลังใจทั้งสองฝ่ายจึงตั้งหน้าตั้งตาเดินต่อไปสักประเดี๋ยวก็เห็นคนมารับแต่ไกลทำให้รู้สึกคืออย่างบอกไม่ถูกและตื่นเต้นระคนกันเพราะเป็นการรู้จักกันเป็นครั้งแรก จะกล่าวอย่างนั้นซะทีเดียวก็ไม่ใช่ว่า คนหนึ่งรู้จักเป็นอย่างดีแต่อีกคนไม่รู้จักแต่นั้นไม่ใช่ปัญหา เมื่อมาถึงที่พักหรือบ้านนั่นเองพวกเราเหนื่อยและอ่อนเพลียมากจึงขอนั่งพักก่อน หลังจากนั้นเมื่อบ่ายคล้อยพวกข้าพเจ้าได้เรียนรู้ในการทำชะเลวและชะลอม เพื่อทำพิธีรับขวัญข้าวเมื่อใกล้ฤดูตั้งท้องของข้าวนั่นเอง การที่จะทำเรื่องเหล่านี้ได้เหมือนเด็กเริ่มหัดเดินอย่างไรอย่างนั้นเพราะไม่มีใครสักคนที่เคยทำมาก่อน ตอนแรกต้องทำใจอยู่นาน เป็นเรื่องที่ยากสำหรับพวกเราแต่ในทางกลับกันสำหรับชาวนาแล้วเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ง่ายสำหรับพวกเขาเป็นอย่างมาก นี่เป็นจุดหนึ่งที่กลุ่มข้าพเจ้าสนใจเพราะต่างฝ่ายมีความรู้ที่แตกต่างกันแต่ เป็นความรู้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้หนึ่งจะทำอะไรก็ตามเชื่อว่ามันเป็นความรู้ที่ได้สร้างขึ้น จึงถูก

ดูแลกันไม่ได้และสิ่งที่กลุ่มข้าพเจ้าได้รับหรือใครก็ตามนั้นเป็นการแลกเปลี่ยน
ความรู้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้ปิดบังแต่อย่างใด พวกเราให้เขาสอน สำหรับ
บางคนอาจจะเลิกสอนไปเลยก็ได้เพราะพวกเราบ่นว่ายากกันตลอดเวลาแต่เขา
ก็ไม่เสียอารมณ์ยังอุตสาหะเรียกให้ไปเรียนต่อ เมื่อคนหนึ่งลุกออกไปจากที่นั่น แต่
วันนั้นพวกเราไม่ได้ทำอะไรคืบหน้าขึ้นมา พวกเราได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี เมื่อ
เวลาผ่านไป รุ่งเช้าวันต่อมา เวลาเช้าสำหรับพวกเขาคือตี 5 เพื่อลุกขึ้นมาหุงหา
อาหารและจัดแจงไปทำงาน ในตอนนั้นมีคนหนึ่งถูกปลุกขึ้นจากความฝันเพื่อไป
ดูต้นข้าวที่สุรับแสงตะวันในยามเช้า ปนหมอกที่ลางเจือจาง เมื่อมองออกไปไกลๆ
จะเห็นหมอกเป็นทิวสีขาว ชาวบ้านแถวนั้นจะรู้ได้ทันทีว่าวันนั้นจะร้อนมากเมื่อมี
หมอกลงในยามเช้า ถ้าหมอกยิ่งหนาเท่าไร วันนั้นแดดจะร้อนมากขึ้นเท่าตัวเป็น
เช่นนั้นเสมอเรื่องราวเหล่านั้น เป็นการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลในการที่ไปกินอยู่
กับชาวนานั้นเองและเป็นอย่างนั้นเรื่อยมา เมื่อถ่ายภาพข้าวเสร็จก็กลับมาเพื่อไป
ปลุกเพื่อนอีกคนที่นอนขี้เซาไม่ยอมตื่นเสียที เมื่อพวกเรากินข้าวหรืออาหารเข้ากัน
เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงเดินทางออกจากบ้านไปเก็บข้อมูลอีกบ้านหนึ่ง โดยมอเตอร์ไซด์
เป็นยานพาหนะ เดินทางประมาณ 3 กิโลเมตรถึงจุดหมาย บ้านที่จะถึงเมื่อมอง
ไกลๆ ดูร่มรื่นอย่างบอกไม่ถูกซึ่งหาไม่ได้ในกรุงเทพฯ ที่มีแต่ตึกไม่มีพื้นดินให้เหยียบ
หรือสัมผัสบรรยากาศที่สดชื่นสักเท่าไร เมื่อถึงบ้านเจออุปสรรคที่น่ากลัวคือหมา
ที่เห่าอยู่ตลอดเวลาจนเจ้าของออกมาดูว่าใครมาบุกรุกหรือเปล่าเมื่อติดต่อสอบถาม
แจ้งความประสงค์ไปซึ่งเขายินดีมากที่สุดจะให้ข้อมูลแก่พวกเรา พวกเรามาสัมภาษณ์
คุณประสงค์ ซึ่งเป็นชาวนาที่ผลิตพันธุ์ข้าวโดยเป็นแปลงขยายเพื่อส่งทางกรม
วิชาการเกษตร ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 20 จังหวัดราชบุรี ข้าวที่ปลูกอยู่ชื่อ “ข้าวหอม
ประทุม”

โดยมีเจ้าหน้าที่มาให้การแนะนำ และขยายเมล็ดพันธุ์ให้ เจ้าหน้าที่จะมา
ดูเป็นระยะๆ ระยะเวลาในการทำแปลงขยายทำมาประมาณ 6-7 ปี เคยทำข้าว
ไร่สารหรือแก๊บ แต่ไม่ได้ขยายเนื่องจากต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง ค่าตอบแทน

น้อยจึงไม่นิยมทำกัน โดยก่อนการเก็บเกี่ยวห้ามใช้สารเคมี 1 เดือน จึงมีความคิดสำหรับพวกเราว่าอาชีพนี้ต้องลงทุนค่อนข้างสูงจึงจะได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งเป็นไปไม่ได้สำหรับรากหญ้าที่ไม่มีรากฐานที่มั่นคงสักเท่าไร จึงมีปัญหาตามมาหลายอย่างที่ทำให้รายได้ของชาวนาได้ไม่คุ้มเสีย เช่น ค่าปุ๋ยที่ต้องซื้อซึ่งไม่มีความรู้หรือการที่จะหาวัตถุดิบอื่นมาทดแทนนั้นยุ่งยากและ ค่าสารเคมีที่มาป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดโรคนั้นเป็นตัวยาทาราคาสูงประมาณ 400-800 ขึ้นไปต่อขวดและคิดว่านามีหลายไร่และป้องกันหลายครั้งจึงได้ผลผลิตที่ลดลงถ้าตัวยามีไม่ถึงจริงๆ คำน้ำมันเบนซินและดีเซลที่ผลิตเองไม่ได้ ราคาในปัจจุบันนับวันจะแพงขึ้นเรื่อยๆ และคนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรจึงเป็นปัญหาที่ว่าทำไมชาวนาไม่รวยทั้งๆ ที่ทำงานทั้งวันทั้งคืนก็ว่าได้ จากเรื่องเหล่านี้และอีกหลายเรื่องจึงไม่นิยมทำข้าวไร่สารเท่าไร เมื่อถามถึงกระบวนการทำนาเขายินดีเล่าอย่างหมดเปลือก ก่อนอื่นต้องทำพื้นดินให้เรียบเสมอกันไม่เช่นนั้นการให้น้ำจะไม่เสมอกันบางพื้นที่อาจแห้งแล้งไม่ได้น้ำเนื่องจากพื้นดินที่ไม่เสมอดังแต่แรกจะก่อปัญหาตามมาได้อย่างง่ายดายและแก้ไขได้ยาก การทำนาพวกข้าพเจ้าคิดว่าเหมือนกับร่างกายของหญิงที่ต้องบำรุงครรภ์ให้แข็งแรงเพื่อให้ได้ลูกที่แข็งแรง เช่นพื้นดินต้องอุดมสมบูรณ์เมื่อปลูกข้าวลงไปสามารถดูดซับน้ำและอาหารในดินได้เหมือนกับทารกในครรภ์ การที่เอามาเปรียบไม่ได้ถูกแต่อย่างใด เพียงแต่เพิ่มแง่มุมที่แตกต่างออกไป การจะให้ดินเรียบได้นั้นโดยใช้กล้งลาก กล้องที่นำมาใช้อาจมาจากกล้องขมปิบ หลังจากนั้นใช้รถไถพรวนดิน ซึ่งการทำนาในแต่ละบ้านหรือภูมิภาคนั้นๆ ไม่เหมือนกันและน่าสนใจแตกต่างกันออกไป จากนั้นให้น้ำขัง แช่ข้าวในน้ำ 1 คืน เมื่อนำขึ้นมาไม่ต้องรดน้ำ เปิดน้ำออกจากนา การเอาน้ำออกเพื่อไม่ให้ข้าวตายเพราะแฉะร้อน น้ำจะร้อนไปด้วยเมื่อหว่านข้าวลงไป ทำการคุมหน้าดินเพื่อไม่ให้หญ้าที่อยู่ในดินเกิดขึ้นมาเหมือนกับการฉีดวัชพืชเพื่อไม่ให้เกิดโรคต่างๆ ตามมา หลังจากนั้นอัดน้ำเข้านาปล่อยไว้ 3 วัน ค่อยๆ ปล่อยน้ำออก เมื่อข้าวสูงประมาณฝ่ามือ ให้คุมฆ่าอีกครั้งเพื่อกันไม่ให้หญ้าที่รอดครั้งก่อนเกิดขึ้นอีก การที่ข้าวตายอาจเป็นเพราะน้ำเป็นกรด น้ำจึงเป็น

ส่วนสำคัญที่ช่วยให้ข้าวโตหรือทำให้ข้าวตายได้เช่นกัน เมื่อ 55 วันให้เอาน้ำออก เพราะจะเริ่มมีโรคเข้ามาอีกเช่น หนอน เพลี้ย จะมีการฉีดยาเพื่อให้ไข่ของหนอน และเพลี้ยเป็นหมัน ถ้ารากไม่งอกออกมาโดยดูจากโคนต้นทำให้เรารู้แล้วว่าจะเกิดเชื้อรา ข้าวชอบถ่ายน้ำเหมือนของเสียที่ต้องการระบายออกจากร่างกาย ข้าวก็เช่นกันที่ต้องการเช่นนั้น เมื่อ 60 วันรากข้าวจะต้องการแสงแดดจึงต้องระบายน้ำออก การระบายน้ำออกน้ำเข้านั้นทำสลับกันไป เมื่อได้ยีนได้ลมจะได้กลิ่นข้าวจึงตั้งชื่อ ว่า **ข้าวหอมประทุม** หลังจากนั้นใส่ปุ๋ยลงไปช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่คอยดู คอยระวังเพราะเป็นช่วงที่ข้าวจะเริ่มตั้งท้องเช่นเดียวกับผู้หญิงแต่การตั้งท้องให้ระยะ เวลาไม่เท่ากัน แต่ข้าวไม่มีสามีสั้นมนุษย์นั้นเป็นความแตกต่างอีกมุมหนึ่ง ตอนนี้เป็นช่วงที่พวกเราไปพอดิจึงได้แต่สอบถามเก็บข้อมูล และเก็บภาพ หลังจากนั้นเดินไปดูในนา ดูโรคว่าเป็นอย่างไร โดยเขาสอนให้ดูลักษณะของการเกิดโรค แต่ท้องที่เหล่านั้เมื่อนั่งรถผ่านไปจะเห็นว่าจะพื้นที่ติดกันแต่การทำไม่เหมือนกัน และช่วงฤดูกาลต่างๆ ไม่เหมือนกันทั้งที่อยู่ใกล้กันเช่น ฝั่งหนึ่งกำลังไถแต่อีกฝั่งหนึ่ง กำลังเขียวขจี หรือเก็บเกี่ยวไปเหลือแต่ซังข้าวก็มี ที่เป็นเช่นนั้นชี้ให้เห็นว่าแม้แต่พื้นที่เดียวกันยังมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับนิสัยของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกันแต่สามารถที่จะมายืน ณ จุดเดียวกันได้ ในที่ที่เดียวกันอีกนัยหนึ่งคือการที่มาเรียน ในเอกเดียวกันแต่มีความสามารถไม่เหมือนกันเช่นเดียวกับเอกที่กลุ่มข้าพเจ้าเรียน อยู่ในเรือลำเดียวกัน กำลังผ่านอีกที่หนึ่งด้วยกำลังของพวกเรานั้นคือ กศ.บ.หรือ ศิลปกรรมศาสตร์ศึกษาทั้งสาขาการแสดง ดนตรี และทัศนศิลป์ เมื่อจบไปคือเป็น ครู การที่กล่าวถึงเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเพิ่มพูนความรู้และหาประสบการณ์ เมื่อถามถึงวิถีชีวิตที่ผ่านมาเขาเล่าได้น่าสนใจว่า ในสมัยนั้นอยู่ในช่วงสงคราม ระหว่างลาวกับเวียดนามซึ่งไทยสนับสนุนลาวส่วนรัสเซีย จีนสนับสนุนเวียดนาม ช่วงนั้นข้าวราคาถูกมากจึงต้องหาทางออกในการหาเงินทางอื่น และเขาได้เลือก การเป็นทหารรับใช้ชาติ ได้ฝากควาย 4 ตัวไว้กับเพื่อนให้ช่วยดูแล โดยไปรบที่หิ นลองกล้า ช่วงนั้นข้าวไม่สามารถปลูกได้เพราะส่วนใหญ่ผู้ชายไปรบและเกิด

สงคราม จึงเกิดใจผู้ร้ายขึ้นมากมาย ต้องระวางตัวเป็นพิเศษ ไปรบได้ 2 ปี ช่วงสงครามอากาศหนาว ตนเองแบกเพื่อนที่ไม่ทราบว่าจะถูกยิงตายแล้วกลับมาด้วย เมื่อกลับมาเริ่มทำนา จากแรกๆไม่เคยทำแต่ไม่เคยท้อจนพัฒนา มาจนถึงปัจจุบันสุดท้ายแล้วว่าการทำนานั้นต้องไม่โลกค่อยๆ ทำไป และการที่เกิดปัญหามากมายมาจากผู้คนเล่นการพนัน ขโมย ถ้าไม่เล่นการพนัน ไม่ขโมยจะเป็นการดี อีกอย่างคนไทยชอบโกหก เรื่องอย่างนี้ท่านตัดสินใจเอาเองกลุ่มข้าพเจ้าเพียงให้ข้อมูลเท่านั้น และเขายังให้ข้อคิดว่า ข้าวที่ปลูกนั้นเหลืองอร่ามเหมือนกับทองเป็น **แผ่นดินไทยคือแผ่นดินทอง**

ส่วนอีกที่หนึ่งนั้นกลุ่มข้าพเจ้าได้ถามถึงความแตกต่างระหว่างการทำนาสมัยก่อน กับการทำนาสมัยปัจจุบัน ในสมัยก่อนนั้นเป็นนาค้า มีควายเป็นพาหนะในการไถนาเรียกว่าเป็นสัตว์มีคุณ การทำนาในสมัยก่อนไม่สะดวกรวดเร็วเหมือนปัจจุบันที่มีเครื่องไถนา เริ่มมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ การเดินทางสะดวกสบายกว่าในอดีตเรียกว่าสมัยก่อนชาวนาลำบาก แต่เชื่อว่าชาวนามีความสุขที่ได้ทำและยึดอาชีพนี้ไปตลอด ในสมัยก่อนใครมีควายมาก ถือว่ารวยเพราะควายตัวละ 1,000 บาทเท่ากับทองบาทหนึ่งสมัยนั้น การลงแขกในจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นที่ทราบกันดีว่ามีการเล่นต่างๆมากมาย แต่เมื่อมองมาในปัจจุบันไม่หลงเหลือให้เห็นอีกต่อไปเป็นเพราะอะไรจึงได้เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มข้าพเจ้าได้ทราบว่สมัยก่อนมีร้องเพลงเกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวเสร็จจะมีการสงฟาง ฟานฟางโดยทำในลานนวดข้าวที่นำวัวมาเหยียบดินให้เรียบและใช้มูลวัวในการอุดรูดินที่แตกกระแหว่งอยู่ มีเสาหลักเกิดปักตรึงกลางมีการทำพิธีโดยเชิญพระสงฆ์มาสวดมนต์ทำพิธี หลังจากนั้นมีการร้องเพลงไประหว่างนวดข้าวเพื่อให้ได้เมล็ดข้าวเปลือกออกมา ต่างจากสมัยนี้ที่มีรถเกี่ยวข้าวเกี่ยวข้าวโดยอัตโนมัติโดยไม่ต้องลงแขกหรือใช้แรงคนเหมือนเช่นแต่ก่อนและมีเครื่องไถนา ที่รวดเร็วกว่าเกวียน มาช่วยในการทำนาไม่ว่าจะเป็น การไถ การวิดน้ำเข้าโดยแต่ก่อนต้องใช้ระหัดวิดน้ำแต่เดี๋ยวนี้ไม่ต้องแคะมีเครื่องไถนาและท่อดูดน้ำเป็นใช้ได้ ยังใช้ในการลากข้าวเพื่อเก็บข้าวที่ร่วงจาก

รถเกี้ยวและนำไปส่งรถให้ถึงโรงสีข้าว การที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ไม่ได้เป็นสิ่งไม่ดี ชาวนาคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีแต่กลุ่มข้าพเจ้าเสียขายที่ไม่ได้เห็นการทำนาสมัยก่อนอีกต่อไปและถ้าไม่มีการจดบันทึกไว้จะสูญหาย รุ่นต่อไปจะไม่มีทางทราบได้เลยว่าแต่ก่อนมีความเป็นมาอย่างไรไม่มีการสืบทอดสิ่งที่ดีๆ ไว้และอนาคตจะเป็นอย่างไรเมื่อเรามีแต่ปัจจุบันไม่มีอดีตให้คอยย้ำเตือน

เขาเล่าว่าสมัยก่อน ปลาชุม น้ำดี ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวไม่มีโรคไม่ต้องฉีดยา แต่ก่อนขายเป็นเกวียนไม้ซึ่งเหมือนสมัยนี้ เคยใช้ควายซื้อ ไช้ยังบังคับโดยใช้ทวนกับทวน ทวนไปทางซ้าย ทวนไปทางขวา ตรงไปร้องว่า ยอหยุด เริ่มทำนาตั้งแต่เด็ก เอาควายไปอาบน้ำ เรียนรู้จากพ่อของพ่ออีกที ถ้าเกิดมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าก็ยอมรับได้ เพราะผลผลิตได้มากกว่านานปี เชื่อว่า 10 การค้าไม่เท่านามุม อาชีพนี้พออยู่ได้ พออยู่พอกิน ถ้าไม่เล่นการพนัน คืมสุราหลังจากนั้นกล่าวถึงพระโพธิ์สพ พระโพธิ์สพก่อนเป็นชายเรียกว่าพระโพธิ์สพ เป็นชายมีบุญ ข้าวจะแตกกอมาตลอดเมื่อเกี่ยวเสร็จ พอแต่งงานกับลูกคนรวย ได้ห้ามเมียว่า อย่าเอาไข่ใส่ปากหม้อ ตอนหลังเมียทำแหวนหยกก็ไปบนแล้วลืมนำไข่ใส่ปากหม้อ พระโพธิ์สพเลยตาย ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นแม่โพธิ์สพซึ่งเป็นเมียขึ้นมาแทน เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ การที่ให้ผู้หญิงไปทำพิธีเพราะแต่ก่อนชาย หญิงไปด้วยกันแล้วเกิดกิเลสเป็นที่เสื่อมเสีย การทำขวัญข้าวเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจรำลึกถึงพระคุณข้าวที่เราทานเข้าไป เดียวนี้โลกเสื่อม ทางจิตใจเสื่อม มีการเจริญทางวัตถุมากขึ้น

พิธีแรกนาก่อนหว่าน ต้องดูว่าขึ้นกี่คำ นำข้าวไปแรกทำพิธี เอาธูปไปบอกกล่าว ไปแรกไว้แล้วหว่านวันไหนก็ได้ หว่านเอาฤกษ์ก่อน บอกคาถาขุมนุมนเทวดา ไปรยข้าว 3 กำมือ กำแรกดักดวง กำสองกิน กำสามทำบุญทำทาน แต่ก่อนเกี่ยวเองนวดเอง หลังจากนั้นก็มาถึงเรื่องทำขวัญข้าวจากวันแรกที่ยังไม่สามารถทำได้แต่มาถึงวันนี้กลุ่มข้าพเจ้าทำได้ เมื่อทำได้ต้องทราบถึงที่มาที่ไปด้วยมือผู้ว่าก่อนข้าวเริ่มตั้งท้องชาวนาจะมีพิธีทำขวัญข้าวเหมือนเป็นการรับขวัญข้าว

เพื่อให้ลูกข้าวที่เกิดมาแข็งแรง ออกรวงดีอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็น ความเชื่อของคนสมัยก่อน โดยของที่ใส่ในชะลอมจะมี นม ถั่ว งา กล้วย อ้อย ส้ม ส้มมะขาม มะยม เกลือ หมากรุก พลุ ยาสูบ ดินขุยปู มะพร้าวอ่อน การใส่ของเหล่านี้เนื่องจากแม่โพธิ์สพกำลังแพ้งจึงต้องมีของเปรี้ยว ของหวานให้กิน นอกจากนั้นจะมี แป้งหอม น้ำมันหอม กระฉกหวี กรรไกร การทำเช่นนี้เพื่อแต่งตัวให้แม่โพธิ์สพหรือต้นข้าวนั่นเองโดยการเล็มใบ ปะแป้ง ใส่น้ำหอม มีผ้าถุงมาวางไว้ การทำเช่นนี้จะมีทสวดดังนี้ แม่โพธิ์สพ แม่่นพดารา ขอเชิญแม่มา จากสรวงสวรรค์ แม่จันทร์ดารา ขอเชิญแม่มา อยู่กับลูกกับเต้าหลังจากนั้นก็อธิษฐานขอพรตามแต่จะปรารถนา กลุ่มข้าพเจ้าจึงต้องหัดสานชะลอมและชะเลว อีกอย่างต้องมีตะแกล คือต้นไม้เป็นส่วนหนึ่งของพิธี

เมื่อเก็บข้อมูลต้องมีกระบวนการสร้างงานโดยกลุ่มข้าพเจ้าได้มาเก็บรวบรวมข้อมูลตรงนี้เพื่อนำไปเป็นแผนการสอนโดยสอนให้รู้เรื่องกระบวนการทำนา การทำขวัญข้าวนอกจากนี้ยังมีข้อมูลอ้างอิงเกี่ยวกับข้าว “ข้าวเป็นเมล็ดพืชชนิดหนึ่งซึ่งอยู่ในตระกูลหญ้า เพราะต้นข้าวมีลักษณะภายนอกบางอย่างคล้ายต้นหญ้า เช่น ใบ กาบใบ ลำต้น และราก ชาวนาซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกแห่งของประเทศไทยเป็นผู้ปลูกข้าว ชาวนาที่อยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปลูกข้าวเหนียวและข้าวเจ้า เพราะประชาชนในภาคเหล่านี้เป็นจำนวนมากบริโภคข้าวเหนียว ส่วนชาวนาที่อยู่ในภาคกลางและภาคใต้ ปลูกข้าวเจ้ากันเป็นส่วนใหญ่ เพราะประชาชนนิยมกินข้าวเจ้า ข้าวที่ปลูกเพื่อการบริโภคเป็นอาหารมี ๒ ชนิด คือ *Oryza sativa* ซึ่งมีปลูกทั่วไปในทุกประเทศ และ *Oryza glaberrima* ซึ่งมีปลูกเฉพาะในแอฟริกาเท่านั้น ข้าวพวก *Oryza sativa* ยังแยกออกได้เป็น *indica* มีปลูกมากในเขตร้อน และ *japonica* มีปลูกมากในเขตอบอุ่น ข้าวที่ปลูกในประเทศไทยเป็นพวก *indica* ซึ่งแบ่งออกเป็นข้าวเจ้าและข้าวเหนียว

สังคมไทยเป็นสังคมกสิกรรม ที่ประชากรส่วนใหญ่นิยมเพาะปลูกข้าวเป็นหลักมาแต่โบราณ ข้าวเป็นทั้งพืชอาหารหลักและพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญที่สุด ข้าวจึงมีความผูกพันกับคนไทยอย่างใกล้ชิด ข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยข้าวจึงเป็นเหตุปัจจัยพื้นฐาน กำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนไทย” ... มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเรื่องของข้าว และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าว ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมข้าว” ขึ้น ก่อนที่การเปลี่ยนแปลงปรับตัวของสังคมไทย ในยุคข้อมูลข่าวสารตามกระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะทำลายเรื่องราวเหล่านี้ให้สูญหายไป ... ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติ รวมถึงการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมไทยสืบไป” โดยเอี่ยม ทองดี ข้าวออกรวง

อ้างอิง

<http://www.thaitopic.com/mag/soc/khaw.htm>

<http://kanchanapisek.or.th/kp1/data/03/lab1r1.htm>

ขอขอบคุณ

คุณประสงค์ พิโกะ น้องสีผู้ให้ข้อมูล น้องเล็กผู้นำทาง คุณจำ คุณบุญรอดและครอบครัวผู้ให้ที่พักและผู้ให้ข้อมูล

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	สื่อการสอน
1	อธิบายรายวิชา ศึกษากระบวนการทำนา	แจกเอกสาร ประกอบการเรียน
2	ศึกษาการทำขวัญข้าว วิถีชีวิตความแตกต่าง ระหว่างการทำนาสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบัน	ในหนังสือ วิถีทัศน์
3	สอนการดูพันธุ์ข้าว ข้อแตกต่างของแต่ละพันธุ์ ลักษณะเด่นและการดูแล	พันธุ์ข้าวตัวอย่าง หนังสือประกอบ
4	สอนวิธีการลงมือปฏิบัติ พร้อมทั้งแบ่งกลุ่มการ ทำรายงานการเปลี่ยนแปลง ในช่วงที่ตนดูแล	วิถีทัศน์ ประกอบการ บรรยาย
5	การเตรียมข้าวก่อนปลูกเช่นการเพาะเมล็ด การคุมหน้าดิน	แปลงสาธิต
6	วิธีการดูแลช่วง 55 วัน เทคนิคต่างๆที่ทำให้ข้าว เจริญเติบโตงอกงาม	แปลงสาธิต
7	สรุปการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งรายงานติดตามผล	-
8	สอบกลางภาค	-
9-11	สอนการสานชะลอม ชะเลวที่นำไปประกอบพิธีการ ทำขวัญข้าวพร้อมทั้งรู้ประวัติความเป็นมาของพิธี ทำขวัญข้าว	ไม้ไผ่ หนังสือ ประกอบ

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	สื่อการสอน
12-13	ดูวีดิทัศน์เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าว การนวดข้าว พร้อมกับการร้องเพลงเกี่ยวข้าว	วีดิทัศน์
14-15	สอนวิธีการเกี่ยวข้าว การนวดข้าว และติดตามงานทั้งหมด พร้อมทั้งสรุป	ให้นักเรียนได้ลองเกี่ยวข้าวจากแปลงสาธิตที่เตรียมไว้
16	สอบปลายภาค	

*จะมีการเตรียมแปลงสาธิตเล็กๆเอาไว้ ตามช่วงเวลาที่กำหนด

*ในช่วงคาบที่ 4 จะมีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะอยู่ในคาบที่ 5 กลุ่มที่2จะอยู่คาบที่ 6

แผนการสอน

กลุ่ม ศิลปวัฒนธรรม

กลุ่ม นักเรียนม.3

เรื่องที่สอน การสานชะลอม ชะเลว

แผนการสอนที่ 10-11 เวลา 4 คาบ

สาระสำคัญ

เด็กเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสานชะลอม ชะเลว และสามารถลงมือปฏิบัติได้

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนเข้าใจประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการทำชะลอม ชะเลว
2. นักเรียนสามารถ เข้าใจวิธีการทำชะลอม ชะเลว
3. นักเรียนสามารถลงมือทำชะลอม ชะเลวได้

เนื้อหา

การทำชะลอมชะเลว เป็นภูมิปัญญาไทยของไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ที่ต้องรักษาเอาไว้ไม่ให้สูญหายไป และสามารถนำเอาชะลอมที่ได้เรียนมาใช้ประโยชน์เป็นตะกร้าได้

สื่อการสอน

- ไม้ไผ่
- มีดตัดไม้ไผ่
- ชะลอม ชะเลวที่เสร็จสมบูรณ์มาเป็นตัวอย่าง
- ครูสาธิตการทำเป็นลำดับ

แผนการสอน

การวัดผลการประเมินผล

- ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวิธีการทำ นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้
- ทักษะ สามารถประดิษฐ์ออกมาเป็นชิ้นงานได้
- ความรับผิดชอบ นักเรียนเก็บอุปกรณ์ที่ทำ ของตัวเองและบริเวณรอบได้อย่างเรียบร้อย

วิธีการวัดผล

- งานที่ทำออกมาแล้วสวยงามถูกต้อง
- แจกใบประเมินผลเกี่ยวกับความเข้าใจ และสิ่งที่ได้รับ

เกณฑ์การประเมิน

- ผลงาน 10 %
- ใบประเมิน 5 %

ศึกษาหัตถกรรมไม้ : กะลามะพร้าว

ผมได้มีโอกาสไปศึกษาความรู้ที่ไม่ใช่ในห้องเรียน ศึกษาโดยการลงพื้นที่จริง ๆ ในเรื่องที่ผมสนใจ เป็นสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญา โดยเป็นความรู้จากชุมชน สิ่งที่ผมไปศึกษามันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านการนำเอาสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ที่หลาย ๆ คนอาจมองไม่เห็นถึงประโยชน์ที่มีอยู่อีกมากมาย พี่ได้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างมาเพื่อมนุษย์ ขึ้นอยู่ที่มนุษย์เอง ว่าจะสามารถมองเห็นถึงประโยชน์ที่มีอยู่ในสิ่งนั้นหรือไม่ กะลามะพร้าวเป็นอีกสิ่งที่มีมนุษย์เราได้สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์มากกว่าที่จะกินแล้วทิ้ง

ไม้เป็นผลผลิตที่ธรรมชาติสร้างมาเพื่อเป็นผู้ให้แก่มนุษย์ เราสามารถสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์มากมายจากไม้ ไม่ว่าจะเป็น สร้างบ้าน โต๊ะ เกอี้ ลูกหวี ผลที่นำมากินเป็นอาหารเช่นมะพร้าว และอีกมากมาย หัตถกรรมไม้ ก็เป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งที่สร้างมาจากไม้ โดยเกิดจากความคิดที่สร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงจากไม้ที่ธรรมดา ให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการใช้ในชีวิตประจำวันหรือของใช้เบ็ดเตล็ดที่มีความงามและใช้ประโยชน์ได้ด้วย เช่นตะเกียบไม้ ช้อน ชันจากกะลามะพร้าว ที่นวดมือ ทักพี และได้สร้างเป็นสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ช่วยสร้าง

รายได้ให้กับประชาชนในหมู่บ้านโดยที่ไม่ต้องย้ายเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ เพื่อหางานทำ ถือว่าเป็นอีกหนทางในการช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐาน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับข้าพเจ้าที่ต้องการศึกษา และนำเสนอเรื่องนี้ให้เป็นที่รับรู้สำหรับคนทั่ว ๆ ไป ต่อไป

การศึกษาเรื่องนี้ผมต้องเตรียมการวางแผน คิดว่าเวลาผมไปศึกษาแล้วผมจะได้อะไรกลับมาบ้างทำให้เกิดความคิดที่จะสร้างวัตถุประสงค์ในไปครั้งนี้โดยได้กำหนดจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาดังนี้คือ

1.ต้องการศึกษาเทคนิค ขั้นตอนการสร้างผลิตภัณฑ์จากไม้และกระลั่นพะรว

2.เพื่อศึกษาความรู้ที่มีอยู่ในขั้นตอนการสร้างงาน

3.เพื่อศึกษาความงามที่มีอยู่ในตัวงานสำเร็จ

สำหรับการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนนั้นก็เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการทำการศึกษาและมีวิธีในการเก็บข้อมูลโดยใช้การอดเสียง การพูดคุย การเก็บภาพขั้นตอนการทำงานจริง และที่สำคัญคือการ มีส่วนร่วมในการสร้างงาน การลงมือปฏิบัติจริง โดยได้รับคำแนะนำจากผู้ให้ความรู้เพื่อให้รู้ถึงความยากง่ายในการทำ ดังคำที่ว่าสิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ สิบมือคลำไม่เท่าลงมือปฏิบัติเอง มันอาจผิดเพี้ยนจากคำที่เคยได้ยินมาแต่มันก็สามารถนำมาเปรียบได้กับการที่ผมต้องการรู้จริง ๆ ถึงขั้นตอนการทำงานจริง ๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ด้วย สถานที่ที่ผมได้ไปศึกษานั้น อยู่หมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง เป็นหมู่บ้านที่คนในชุมชนสามารถพัฒนาตัวเอง พึ่งตัวเองได้ ช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นทำงานที่เมืองใหญ่ ๆ หมู่บ้านนั้นชื่อว่า บ้านหนองน้ำขุ่น ตำบลหนองบอน อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีการเดินทางผม เดินทางไปประโคนชัยในวันที่ 13 มีนาคม 2549 โดยรถทัวร์ กรุงเทพฯ-ประโคนชัย และ เดินทางจากบ้านตัวเองไป บ้านหนองน้ำขุ่นโดยรถกระบะกลับ จากประโคนชัย-นครราชสีมาในวันที่18 มีนาคม 2549 โดยรถทัวร์ และจากนครราชสีมา -กรุงเทพฯ โดยรถทัวร์ โดยค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในครั้งนี้ได้แยกเป็นดังนี้คือ ค่ารถจาก กรุงเทพฯ-ประโคนชัย 277 บาทค่ารถจากประโคนชัย- บ้านตัวเอง 40 บาท ค่าน้ำมันรถจากบ้านตัวเอง - บ้านหนองน้ำขุ่น

200 บาท ค่ารถจาก ประโคนชัย- นครราชสีมา 84 บาท ค่ารถจากนครราชสีมา – กรุงเทพฯ 198 บาท ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด(ถ่านกลิ้งถ่ายรูป ค่าอาหาร 200 บาท) รวมทั้งหมด 999 บาท

ผมกำหนดระยะเวลาในการศึกษาอยู่ 2 วันตั้งแต่วันที่ 14-15 มีนาคม 2549 โดย วันแรกของการลงพื้นที่จะเป็นการขอข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องผมได้รับ ข้อมูลจากนาย สุขใจ พรหมประโคน ซึ่งเป็นญาติของผมเอง และเป็นคนที่คอยช่วยเหลือในการเดินทางไปศึกษายังสถานที่จริง ๆ ด้วย ผมได้รับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกะลามะพร้าวอย่างเดียวยังไม่ว่าจะเป็น ชื่อคนที่ทำ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ คือ (06-2569360) หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นก็นำมารวบรวมเพื่อตั้งหัวข้อในการไปศึกษาสถานที่จริง ซึ่งเริ่มขึ้นในตอนสาย ๆ ในวันที่ 2 ผมเดินทาง ไปพร้อมด้วยคุณสุขใจ พรหมประโคน เราติดต่อไปยังผู้ให้ข้อมูลตอนเช้า เพื่อให้แน่ใจว่าอยู่บ้านหรือเปล่านั้นได้ไปไม่เสียเที่ยว และก็เป็นที่ตามหวังไว้ เขาอยู่ บ้าน เราก็ได้เดินทางไปแล้ว ระยะทางจากบ้านผมไปยัง บ้านหนองน้ำซุ่นก็ประมาณ 40 กิโลเมตร เดินทางโดยรถกระบะ เมื่อไปถึง ครั้งแรกที่ลงจากรถ ภาพที่เห็น อยู่ตรงหน้ากระท่อมหลังน้อย มีตายาย และเด็ก เล็ก ๆ คนหนึ่ง นั่งอยู่ในกระท่อมคุยกันด้วยรอยยิ้มที่อบอุ่น และได้รับเสียงทักทายจากเจ้าของบ้านที่เดินมาทางด้านหลัง ทักทายกันเป็นภาษาท้องถิ่น ซึ่งก็คือผู้ที่จะให้ข้อมูลที่สำคัญสำหรับผมในครั้งนี้ เขาชื่อว่า นายมานพ จอตรมย์ นางเอียด จอตรมย์ และเด็ก เล็ก ๆ ที่อยู่ในกระท่อม เด็กชาย พิรพัทธ์ จอตรมย์ ลูกชายคนเดียว ซึ่งทั้งหมดอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 68 หมู่ 5 บ้านหนองน้ำซุ่น ตำบลหนองบอน อำเภอประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์ 31140 เมื่อเดินไปยังที่ ๆ ใช้ทำงานซึ่งเป็นกระท่อมหลังน้อยอีกหลังหนึ่ง ผมมองเห็นลูกมะพร้าวที่มากมาย แต่มองไปรอบ ๆ ไม่มีเห็นต้นมะพร้าวสักต้น มีทั้งที่ปอกเปลือกแล้วและยังไม่ปอกเปลือกก็มี คนเราเคยสนใจบ้างไหมว่ามะพร้าวที่เราคุ้นเคยกัน เราสามารถใช้ประโยชน์กันทุกส่วนของมันได้อย่างมากมายเช่น ผลอ่อนใช้รับประทานสด (น้ำและเนื้อ) เนื้อมะพร้าวจากผลแก่นำไปปรุงอาหารและขนมหลายชนิด และใช้สกัดน้ำมัน กากที่เหลือใช้เลี้ยงสัตว์ น้ำมันมะพร้าวใช้ประกอบอาหาร เนยเทียม และสบู่ เปลือกมะพร้าวนำไปแยกเอาเส้นใยใช้ทำเชือก วัสดุทำเบาะและที่นอน ชูย

มะพร้าวใช้ทำวัสดุเพาะชำต้นไม้ กะลาใช้ทำภาชนะ ตักตวงของเหลว (กระຈ່າ กระบวย ฯลฯ) ทำกระดุม เครื่องประดับ เครื่องดนตรี (ซอฮู้) ทำเชือกเพลิง และถ่าน กัมมันต์ (มีคุณสมบัติในการดูดซับสูง) ใบมะพร้าวทั้งอ่อนและแก่ ตลอดจนก้านใบ ใช้มุงหลังคา เครื่องจักสาน ไม่กวาดทางมะพร้าว ใช้ทำรั้วและเชือกเพลิง ลำต้นแก่ ใช้ในการก่อสร้างประดิษฐ์เครื่องเรือน ยอดอ่อนใช้เป็นอาหาร จั่น (ซอดอก) มีน้ำหวานรองมาดื่มเป็นน้ำผลไม้หรือทำน้ำตาล หมักทำเหล้าและน้ำส้ม รากใช้ทำยา สีย้อมผ้า และเชือกเพลิง แต่อย่างไรก็ตามการปลูกมะพร้าวโดยทั่วไปก็เพื่อนำเอา เนื้อมะพร้าวไปประกอบอาหารและสกัดเอาน้ำมันเช่นเดียวกับปาล์ม มะพร้าว บริโภคผลแก่เป็นพืชตระกูลปาล์ม ต้นสูง ผลโต เนื้อหนา ปริมาณเนื้อมากกว่า มะพร้าวบริโภคผลอ่อน เติบโตได้ดีในดินร่วนปนทราย ดินไม่เปรี้ยวหรือเค็มจัด อุณหภูมิ 20-34 องศาเซลเซียส และควรมีปริมาณน้ำฝนตกกระจายสม่ำเสมอแทบ ทุกเดือน โดยจะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตอายุประมาณ 5 ปี ขึ้นไป จนถึงอายุ 80 ปี การ เก็บผลแก่เมื่ออายุ 11-12 เดือน หลังจากออกจั่น มีประมาณ 12 จั่น/ต้น/ปี ทาลายละ ประมาณ 7-12 ผล นี่ก็เป็นเพียงประโยชน์ของต้นไม้เพียงชนิดเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็น ผู้ให้อย่างแท้จริง

ผมไปศึกษาครั้งนี้ รูปแบบการศึกษาเป็นแบบการพูดคุยกันธรรมดาไม่มี การยกหัวข้อมาตั้งคำถาม แต่จะถามให้ส่วนที่สงสัยและ พร้อมกับดูตัวอย่างที่คุณ มาณพกำลังสาธิตให้ดู พร้อมกันนั้นก็ได้อัดเสียงไว้ และได้ถอดได้ใจความดังนี้

ชัยรัตน์ -อยากรู้ว่าวัสดุที่ใช้มีอะไรบ้างครับ

คุณมาณพ-ก็มี ไม้พะยูง เครื่องหมุน ใบเลื่อย กระดาษทรายเบอร์ ต่าง ๆ ดินน้ำมัน เทียนไข กาวร้อนโดยอุปกรณ์ทั้งหมดก็ซื้อเขามาทั้งหมด

ชัยรัตน์-แล้วลงทุนเริ่มแรกสูญเสียเท่าไร

คุณมาณพ-ประมาณ 8000 บาท โดยเป็นค่าใช้จ่ายอุปกรณ์ทั้งหมด

ชัยรัตน์-ตลาดที่ทำไปส่ง ส่งที่ไหน

คุณมาณพ-ส่วนมากจะมีนายทุนเข้าสั่ง ส่งต่อไปยังจตุจักรซึ่งเป็น ตลาดใหญ่

ชัยรัตน์ -ราคาตกขึ้นหนึ่งเท่าไรครับ

คุณมาณพ-ตกขึ้นละ 11 บาทสำหรับไม้ขนาด

ชัยรัตน์-แล้วงานชิ้นอื่น ๆ ตกราคาส่งเท่าไร

คุณมานพ-ถ้าเป็นชิ้นกะลามะพร้าว ก็ตก 11 บาทเหมือนกัน นี่เขาก็กำลังสั่งมาอีกแล้วแต่ยังไม่ได้ทำให้เลย ส่วนสินค้าที่สั่งทำพิเศษก็คิดราคาต่างกันไปอีก ก เช่นเตาที่ทำจากกะลามะพร้าว ตกตัวประมาณ 60-80 บาท

ชัยรัตน์-ผมเห็นมะพร้าวมากมาย ไปหาซื้อจากที่ไหนครับ

คุณมานพ-ก็ตระเวนซื้อตามหมู่บ้านอื่น ๆ ซื้อเขามาถูกละ 5-8 บาท

ชัยรัตน์ -อยากให้อย่างบอกถึงอุปกรณ์ทั้งหมดที่ใช้ทำ นะครับ

คุณมานพ-ก็มี ไม้พะยูน , กระดาษทรายเบอร์ 40,100, 200, 240, 400, เทียนไข, เครื่องมอเตอร์ขนาดเล็ก, กาวร้อน , กรรไกร , ลูกตุ้มขนาดต่าง ๆ , ผ้าขัดเงา , ผงไม้ที่ได้จากการขัด เพื่อซ่อมส่วนที่แตก เชื่อมด้วยกาวร้อน

นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งของเกร็ดความรู้ที่ได้ถอดจากอัตตะปในการพูดคุยกัน และ จุดประสงค์ในการศึกษาค้นคว้านี้ ก็เพื่อรู้ถึงขั้นตอน เทคนิควิธีการทำ ซึ่งวิธีการทำงานผมก็ได้สรุปเป็น คำพูดของผมที่ได้ฟัง ได้ปฏิบัติมาจริง ๆ โดยมีวิธีและขั้นตอนดังนี้ สำหรับการทำชิ้นน้ำจากกะลามะพร้าว ซึ่งเป็นงานที่ทำงานที่ง่ายที่สุดสำหรับผู้หัดเริ่มต้นอย่างผม

การทำชิ้นจากมะพร้าวนี้จะทำครั้งละหลาย ๆ ใบ ตามที่สั่งเข้ามา โดยการทำก็มีขั้นตอนดังนี้

- เริ่มจากการเตรียมกะลามะพร้าว โดยจะใช้กะลาที่มีขนาดใหญ่อยู่ระดับเส้นผ่านศูนย์กลาง 12 เซนติเมตรขึ้นไป

- โดยการนำมะพร้าวมาปอกเปลือก และก็นำเนื้อข้างในมะพร้าวออก
- นำกะลามะพร้าวที่ได้ไปตากแดดให้กะลามันแห้ง สัก 3-5 วัน
- นำกะลาที่แห้งแล้วมาขัด ให้มีความมันวาว
- การขัด เริ่มต้นขัดด้วยกระดาษทรายหยาบ เบอร์ 40 เพื่อลบเศษเปลือกที่ยังติดอยู่ให้กะลามันเรียบ

- หลังจากขัดเบอร์ 40 แล้วก็ขัดด้วย เบอร์ 100 200 และ 400 ตามลำดับ ก็จะได้กะลาที่มีความเรียบร้อยแต่ยังไม่มีความเงาและลื่น

- หลังจากขัดด้วยกระดาษทรายเบอร์ 400 แล้วก็นำมาขัดด้วยผ้าขัดเงา โดยผ้าขัดเงาต้องเดิม เทียนไขกับดินน้ำมันเข้าไปด้วย หลังขัดเงาแล้วก็ถือว่าเสร็จสำหรับ 1 ชิ้น

นอกจากนี้ยังมีวิธีการทำไม้nard กระป๋องอมลิน เต่า บาตรพระ

วิธีการทำไม้nard

โดยใช้ไม้พะยูนในการทำเพราะคุณสมบัติของไม้พะยูนมีความมันวาว แข็งแรง
ขั้นตอนการทำ

- เตรียมไม้ โดยการตัดไม้ให้มีความยาวด้านยาว 12 เซนติเมตร ด้านสั้น 10 เซนติเมตร

- นำไม้ที่ได้มาตัดให้เป็นร่องครึ่งหนึ่งของเนื้อไม้ทั้งสองอัน
- นำไม้ทั้งสองมาประกบเข้าด้วยกันให้มีลักษณะเป็นไม้กางเขน
- เชื่อมไม้ให้มีความแข็งแรงโดยใช้ กาวร้อนผสมกับผงของไม้ที่เราได้จากการขัดไม้ครั้งก่อน ๆ มันจะมีลักษณะเป็นผงเล็ก ๆ เหมือนแป้งฝุ่น เป็นการอุดรอยรั่วรอยแตกแล้ว แล้วก็นำไปตากแดดให้แห้งประมาณ 5 - 8 ชั่วโมง

- หลังจากตากแดดแล้วก็นำไปขัดด้วยเครื่อง
- ขัดครั้งแรกด้วยกระดาษทรายเบอร์ 40 ให้เป็นรูปของไม้nard
- หลังจากนั้นตามด้วยกระดาษทรายเบอร์ 100 200 400 ตามลำดับ
- หลังจากขัด 400 แล้วก็ขัดเงาด้วยผ้าขัดเงา ที่เดิม ดินน้ำมัน กับเทียน ไขลง
ไป ถือว่าเสร็จ

วิธีการทำอมลินจากกะลามะพร้าว กระบวนการทำจะคล้ายกับการทำขันจากมะพร้าว แต่จะมีส่วนเพิ่มเติมคือ จะมีการเชื่อมกะลาเข้าด้วยกัน ก่อนที่จะถึงขั้นตอนการขัด และเจาะรูสำหรับใส่เงินหลังจากที่ขัดเงาเรียบร้อยแล้ว มีการตกแต่งด้วยการเจาะรูให้กลมตรงกลาง แล้วปิดด้วยก้านที่ติดมากับลูกมะพร้าว เมื่อเงินเดิมก็สามารถเปิดออกเอาเงินออกมาได้โดยไม่ต้องทุบออก

ขั้นตอนการทำเต่าจากกะลา ก่อนที่จะทำก็มีการศึกษาจากรูปของเต่าจริง แล้วนำมาร่าง เป็นสัดส่วนประกอบ โดยในตัวหนึ่งตัว สามารถแยกส่วนประกอบได้ 8 ชิ้นส่วน เป็น ขา 4 ส่วน หัว, กระดอง , ท้อง , และหางอย่างละ 1 ส่วน เมื่อ

เตรียมชิ้นส่วนครบแล้วก่อนที่จะประกอบเข้าด้วยกัน ต้องขัดเงาให้เรียบร้อย สำหรับ
กระดองจะเอาใบเลื่อยในการทำให้เกิดเป็นรอยของกระดอง การเชื่อมจะใช้การร้อน
ในการเชื่อม สำหรับเต้าจะส่งในราคาขายปลีก ประมาณ 50 – 100 บาทต่อ 1 ชิ้น
ตามขนาดของเต้า

นอกจากนี้ที่เห็นวันนั้นก็คือบาตรพระ ซึ่งมีอันเดียวใช้เวลาในการหาคะลา ที่มีขนาดให้มีรูปร่างเหมาะสมนานมาก โดยที่ผู้ขุดมุลบอกว่าจะเก็บไว้ให้ลูกชาย ตอนบวชเณร ซึ่งก็เป็นวิถีชีวิตชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันที่ยังคงอยู่กับ พุทธศาสนา ซึ่งในปัจจุบันถือได้ว่าวิถีชีวิตคนไทย มีการแข่งขันกันสูง ไม่ค่อยได้สนใจ ถึงเรื่อง ความดี ความชอบ ที่มีอยู่ในพระพุทธรศาสนา ไม่มีเวลาแวะเข้าวัด แต่มีเวลา เดินห้าง เดินช้อปปิ้งตามจตุจักร เวลาว่างเพื่อมาประท้วงต่างจากชาวบ้านที่ผมไป สัมภาษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ยังต้องพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านที่นำมามะพร้าวมาใช้ เครื่องขุด เขาจะขุดให้ฟรี โดยผู้ที่นำมาขุดก็จะให้กะลาเป็นการตอบแทน และงาน ที่รับมาถ้ารับมาก ๆ ก็มีการแบ่งปันกันทำไม่มีการหวงไว้ทำคนเดียว แสดงให้เห็น ถึงความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจต่อกันและกันได้อย่างดี

สำหรับจุดประสงค์ข้อสองของการศึกษา ความรู้ที่ได้รับจากขั้นตอนการทำงาน ก็มีหลายอย่างเช่น การนำเอาสิ่งที่เหลือจากการขัดมาเป็นตัวเชื่อม ซ่อมแซม อุดรอยให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถือว่าเป็นการนำกลับมาใช้ใหม่ ที่เป็นประโยชน์มากทีเดียว การตัดไม้ ในการทำไม้กวาด มีขั้นตอนหนึ่งที่ต้องตัดไม้ออกครึ่งหนึ่งและประกบเข้าด้วย ทำให้ไม้ไม่เคลื่อน มีความแน่นหนามากยิ่งขึ้น เทียนไขมีคุณสมบัติมีความมันวาว เขาก็ใช้ในการขัดมันโดยผสมเข้าน้ำมัน ทำให้งานที่ขัดออกมา มีทั้งความมันวาว ความลื่น

จุดประสงค์ข้อสุดท้าย ศึกษาความงามที่อยู่ในตัวงานสำเร็จ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความงาม ก็เป็นความเรียบ ความมันวาว ความลื่น ถ้าเป็นขนน้ำ ก็เป็นความเหมือนกับขนน้ำจริง ขนาดใหญ่ ไม้ขนาด รูปร่างของไม้ที่มีลักษณะคล้ายไม้กางเขน เหมาะสำหรับการจับพอดี ความงามที่เกิดจากลายไม้ ซึ่งแต่ละชิ้นก็เป็นลายที่ต่าง ๆ กัน ปลายที่มนเรียบ การเชื่อมไม้ ทำให้เหมือนเป็นไม้ชิ้นเดียวไม่มีการต่อ สำหรับออมสินนอกจากความงามที่มีเหมือนกับที่กล่าวข้างต้นก็มีการนำเอา

เปลือกจากลูกมาติดข้างบนทำให้ดูเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น แต่ก็อยู่ที่ความเหมือนจริง ขนาดยิ่งถ้าขนาดเล็ก ก็จะมีมนต์เสน่ห์มากยิ่งขึ้น สิ่งที่มีอยู่ในตัวไม้และกะลามะพร้าว ก็เป็นความงามที่เป็นธรรมชาติไม่มีการเติมแต่งสีเลย คุณค่าของความงามที่แท้จริงจากการได้ไปสัมผัสตรงนั้น ก็คือจากสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติได้รับการถ่ายทอดทางเทคนิค ผ่านความคิดที่สร้างสรรค์ บวกกับจินตนาการ ความแปลกใหม่ แต่ก็ยังคงอยู่ซึ่งความเป็นธรรมชาติอยู่ ทำให้วัตถุชิ้นนั้นมีคุณค่ามากกว่าปล่อยไว้เฉย ๆ และนี่ก็เป็นความงามที่ผมได้รับเรียกได้ว่า งามอย่างมีคุณค่าอย่างแท้จริง ความรู้มีอยู่ทั่วไป อยู่ที่เราจะสามารถมองเห็นและนำมาปรับใช้ได้หรือไม่ เราสนใจที่จะศึกษาหรือไม่ สำหรับการลงพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ก็เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งของการเรียนรู้ที่ผมสนใจ ที่อยู่นอกเหนือจากห้องเรียน ได้ค้นพบความคิดที่ดี ที่ต่างจากที่เราคิด ความมีน้ำใจ ความประทับใจต่อผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกันเอง ไม่มีค่าลิขสิทธิ์ในการขอความรู้ และก็ขอขอบคุณสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ให้ความรู้คุณมานพ จอดรัมย์ และครอบครัวและ ผู้ที่คอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกเรื่องการเดินทางและสถานที่ คุณสุโขทัย พรหมประโคนและครอบครัว ผมหวังอย่างยิ่งว่าสิ่งที่ผมนำมารวบรวมเป็นเนื้อหาจากการที่ได้ศึกษามาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีโอกาสได้อ่านและผู้ที่มีความสนใจ

ข้อมูลอ้างอิง

คนบูรพา. **วัฒนธรรมไทย**.จากวัสดุด้วยราคา วันนี้จะลาเพิ่มค่าเป็นเม็ดเงิน . 2545
ปีที่39 ฉบับที่ 2 (ธ.ค.44-ม.ค.45)หน้า 59- 61
หนึ่งฤทัย ธวัชสุภา. **ศิลปหัตถกรรมไทย**.กะลามะพร้าว หัตถกรรมพื้นบ้านที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน วัฒนธรรมไทย ปีที่ 36 ฉบับที่ 9 (มิ.ย.42) หน้า 8-10

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	สื่อการสอน
1	เรื่องภูมิปัญญาไทยที่น่าสนใจและภูมิปัญญากับกะลามะพร้าว	เอกสารประกอบการเรียนรู้ 1 รูปภาพผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว
2.	ประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ ของมะพร้าว	เอกสารประกอบการเรียนรู้ 2 รูปภาพ
3	อธิบายขั้นตอนการทำอมสินจากกะลามะพร้าว	ตัวอย่างงานจริง เอกสารประกอบการเรียนรู้ 3
4	ให้นักเรียนออกแบบผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวตามจินตนาการ	ผลงานขนาด A4 พร้อมลงสี
5	ครูสาธิตการทำอมสินจากกะลาพร้อมอธิบายเพิ่มเติมเพื่อเน้นย้ำความเข้าใจ	มอเตอร์ กะลามะพร้าว และอุปกรณ์เสริมอื่น ๆ
6-8	ให้เวลานักเรียนลงมือปฏิบัติตามแบบที่นำเสนอมา	แล้วแต่ความคิดของตนเอง
9	นำงานมานำเสนอพร้อมกับแนวคิด	ตัวอย่างผลงานที่สำเร็จรูป
10	สอบปลายภาค	เนื้อหาทั้งหมด

แผนการสอน

กลุ่มงานอาชีพ

เรื่อง ภูมิปัญญาไทยที่น่าสนใจ

(ภูมิปัญญากับกะลามะพร้าว)

เป้าหมาย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

คาบเรียนที่ 1 เวลา 50 นาที

สาระสำคัญ

ภูมิปัญญาไทยเป็นที่น่าสนใจในแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญากับกะลามะพร้าวก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจกับท้องถิ่นที่สามารถนำสิ่งที่เห็นกันอยู่ทั่วๆ และสามารถนำมาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ทำให้มันเกิดคุณค่ามากขึ้น นอกจากนี้มะพร้าวที่เราเห็นกันทั่วไปนั้น ส่วนต่าง ๆ ของมัน ตั้งแต่ต้นจนถึงใบล้วนมีประโยชน์ เช่น ต้น ใช้ทำเรือ ทำที่อยู่อาศัย ใบ ใช้ทำไม้กวาด ห่อขนม ใช้เป็นหลังคา ลูก สำหรับทำอาหาร กะลา ใช้ทำ ชันน้ำ เต่า ออมสิน ของชาววัยเล็ก น้อย ๆ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักเรียนเข้าใจภูมิปัญญากับกะลามะพร้าว
2. สามารถอธิบายประโยชน์จากมะพร้าวได้

เนื้อหา

1. ภูมิปัญญากับกะลามะพร้าวเป็นสิ่งที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีค่าให้กลับมีคุณค่าในตัวของมันมากขึ้น
2. ประโยชน์ของส่วนต่าง ๆ ของมะพร้าว

สื่อการสอน

1. เอกสารประกอบการเรียนรู้
2. รูปภาพของผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว

แผนการสอน

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ขั้นนำ แจกเอกสารประกอบการเรียนให้นักเรียนเพื่อไปศึกษา
2. ขั้นสอน ครูอธิบายเนื้อหาในเอกสารให้นักเรียนเข้าใจมากยิ่งขึ้น
3. ขั้นสรุป ทดสอบโดยการคำถามเพื่อเน้นย้ำความเข้าใจ

การวัดผลประเมินผล

สิ่งที่ต้องวัด

1. ความตั้งใจในการเรียน ความสนใจในการเรียน
2. การแสดงออกในการตอบคำถาม

วิธีการวัด

1. สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ความตั้งใจ
2. จากการตอบคำถาม

หม้อห้อมพื้นเมือง

ครู 5 ปี ได้งบประมาณ 140,000 บาท เพื่อใช้เป็นส่วนในการทำกิจกรรม ซึ่งนิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ มีความเห็นว่าเงินในส่วนนี้น่าจะนำมาทำในส่วนที่มีประโยชน์ ทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น ในเมื่อพวกเราจะเป็นครูสอนศิลปะ (ARTS) จึงเหมาะที่จะทำในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมถึงภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่น่าจะมีการเผยแพร่มากขึ้น เมื่อตกลงกันได้ พวกเราก็ได้แยกย้ายกันไปศึกษาหาข้อมูลตามสถานที่ที่ตนสนใจ ซึ่งตัวผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาเรื่องของผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่

ในการศึกษาผ้าหม้อห้อมพื้นเมืองนั้น แนวคิดที่ทำให้ผู้เขียนมีความต้องการที่จะศึกษา ก็คือ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดแพร่ซึ่งมีความแปลกตาไม่เหมือนใคร และผ้าหม้อห้อมนี้ก็มีหมู่บ้านที่เป็นแหล่งของผ้าหม้อห้อมจริงๆ นั่นก็คือ หมู่บ้านทุ่งไผ่ มีทั้งการผลิตและจำหน่าย แก่ชาวนักท่องเที่ยว ที่เดินทางผ่านไปๆ ไป เพราะสภาพที่ตั้งของจังหวัดแพร่ นั้น ไม่

ว่านักท่องเที่ยวจะเดินทางไปจังหวัดไหนก็ตาม ที่อยู่ทางเหนือตอนบนขึ้นไปก็ต้องผ่านจังหวัดแพร่ นักท่องเที่ยวก็จะแวะดูสินค้าของฝาก โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม และนอกจากนี้ ตัวผู้เขียนเองก็เป็นคนจังหวัดแพร่ แต่ยังไม่ค่อยรู้เกี่ยวกับผ้าหม้อห้อมเท่าใดนัก ซึ่งถ้าหากใครมาถามว่า ผ้าหม้อห้อมมีขั้นตอนการทำอะไร แล้วชาวจังหวัดแพร่เองตอบไม่ได้ ก็ดูจะน่าอายเกินไป ดังนั้น ก่อนที่จะกลับบ้านคนอื่น เราควรที่จะรู้เกี่ยวกับบ้านของเราให้ดีกว่าก่อน จะได้เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการศึกษาผ้าหม้อห้อมพื้นเมืองของผู้เขียนคือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหม้อห้อม ว่าผ้าหม้อห้อมเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้คิดค้น
2. เพื่อศึกษาขั้นตอนวิธีการทำผ้าหม้อห้อมว่าแตกต่างจากผ้าทั่วๆ ไปอย่างไร ใช้วัสดุอะไรในการทำ

ในการหาข้อมูลครั้งนี้ผู้เขียนก็ได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องที่เป็นต้นตำรับของผ้าหม้อห้อมจริงๆ และถ่ายรูปที่เกี่ยวข้อง แล้วก็ถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือ เพื่อลงในหนังสือ “ความเป็นคน ความเป็นครู” เล่มที่สองต่อไป สถานที่ที่เป็นแหล่งในการผลิตและจำหน่ายผ้าหม้อห้อมนั่นก็คือ หมู่บ้านทุ่งไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดแพร่ ส่วนบ้านของป้าเหลือง ทองสุข เป็นบ้านที่ผู้เขียนได้ไปเก็บข้อมูลเนื่องจากป้าเหลือง ท่านเป็นผู้สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ สืบทอดมาประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว ถือว่าเก่าแก่มาก ได้เห็นผ้าหม้อห้อมที่หลากหลาย รวมถึงขั้นตอนการทำที่เป็นงานฝีมือล้วนๆ ส่วนการเดินทางมาหมู่บ้านนี้ไม่ยากเลย เพียงแค่ขึ้นรถทัวร์จากกรุงเทพฯ หรือจากจังหวัดไหนก็แล้วแต่ ไปลงที่สถานีขนส่งจังหวัดแพร่ จากนั้นต่อรถโดยสารประจำทางขึ้นไปทางเหนืออีกประมาณ 1,500 เมตร ก็จะถึงหมู่บ้านทุ่งไผ่ ซึ่งจะสังเกตได้จากสองข้างทางจะมีร้านขายผ้าหม้อห้อม มองไปทางซ้ายมือ

จะเห็นป้ายโรงเรียนทุ่งไธ้งอวิวงศ์ ถัดไปอีกนิดจะเห็นป้ายทางเข้าบ้านป่าเหลืองทองสุข เดินเข้าไปอีกประมาณ 20 เมตร ก็ถึงบ้านป่าเหลือง ซึ่งค่าเดินทางก็ไม่แพงนัก ราคาตัวรถกรุงเทพฯ ถึงแพร่ 409 บาท ต่อรถโดยสารประจำทางอีกประมาณ 10 บาท ก็จะได้ผ้าหม้อห้อมที่หลากหลาย ผู้เขียนได้ไปศึกษาข้อมูลที่บ้านป่าเหลือง ก็ได้ข้อมูลความรู้มากมาย ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

หม้อห้อม เป็นคำในภาษาพื้นเมืองเหนือ มาจากการผสมคำสองคำเข้าด้วยกัน คือคำว่า หม้อ และคำว่า ห้อม

หม้อ หมายถึง ภาชนะอย่างหนึ่งที่ใช้การหุงต้มและใส่ของบางอย่าง ทำด้วยดินเผา หรือโลหะต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน.2525 : 869-880)

ห้อม หมายถึง พืชล้มลุกชนิดหนึ่ง ใช้ลำต้นและใบมาหมักในน้ำ ตามกรรมวิธีที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ก็จะได้น้ำห้อมที่มีสีน้ำเงินแก่หรือสีคราม

หม้อห้อม จึงหมายถึง ที่บรรจุน้ำห้อม เพื่อใช้ในการย้อมผ้าดิบสีขาวหลายๆ ครั้ง ก็จะได้ผ้าหม้อห้อมที่มีสีห้อม หรือสีน้ำเงินแก่ หรือสีคราม

ผ้าหม้อห้อม จึงหมายถึง ผ้าทอ หรือผ้าสีขาวที่ผ่านกรรมวิธีย้อมสีจากหม้อที่บรรจุน้ำห้อมหลายๆ ครั้ง จะได้สีห้อม หรือสีน้ำเงินแก่ หรือสีคราม โดยผ้าทอหรือผ้าดิบสีขาวนั้นอาจจะตัดเย็บเป็นรูป หรือเป็นผ้าทอ หรือผ้าดิบสีขาวเป็นผืน เมื่อย้อมหม้อห้อมเสร็จแล้วก็นำมาตัดเย็บเสื้อผ้า หรือสิ่งของใช้อื่นๆ ได้ตามแบบที่ต้องการ

ตามประวัติความเป็นมาของการทำผ้าหม้อห้อม ไม่มีหลักฐานบันทึกว่าเริ่มทำกันมาตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่คาดว่าน่าจะมีการทำมาหลายชั่วอายุคน โดยการสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ โดยป่าเหลือง ทองสุข ผู้ที่ทำผ้าหม้อห้อมอยู่ในปัจจุบัน

ก็สืบทอดกันมามากกว่า 40 ปี แต่จากเอกสารที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ได้พิมพ์เผยแพร่ นั้น ได้กล่าวว่า ในอดีต ผ้าหม้อห้อมเป็นผ้าฝ้ายทอมือ ที่นำดอกฝ้าย ชาวมาทำเป็นเส้นด้าย แล้วทอด้วยกี่ทอผ้าพื้นเมือง จนได้ผ้าดิบสีขาว จึงนำไปตัด เย็บเป็นเสื้อหรือกางเกง แล้วนำไปแช่ในน้ำสะอาด 1-2 คืน แล้วมาทำการทาบ หรือ ฟาดกับไม้กระดาน จนทำให้เนื้อผ้าอ่อนตัวลง แล้วนำมาย้อมในน้ำห้อม ที่ได้จากการหมักของต้นห้อมหรือต้นคราม โดยการขย่ำผ้าให้เข้ากับน้ำห้อม แล้วพลิกกลับ ไปกลับมาหลาย ๆ ครั้ง จนสีน้ำห้อมกลืนเข้าไปในเนื้อผ้าจนทั่ว แล้วมีสีเสมอกันทั้ง ผืน ซึ่งวิธีการทำเช่นนี้ ชาวไทยพวน เรียกว่า “จก” หรือ “จกหม้อห้อม” หลังจากขย่ำ ผ้าจนสีน้ำห้อมซึมซับเข้าไปในเนื้อผ้า จนเสมอกันทั้งผืนแล้ว ซึ่งใช้เวลาประมาณ 15 นาที ก็บิดน้ำห้อมออกแล้วนำไปผึ่งแดดเป็นการย้อมครั้งที่ 1 ซึ่งสีของน้ำห้อมยังไม่ ซึบซับเข้าไปในเนื้อผ้าอย่างเต็มที่ ผ้าที่ย้อมครั้งที่ 1 ยังเป็นสีห้อมจางๆ จึงต้องนำไป ย้อมอีกประมาณ 4-5 ครั้ง จึงจะได้ผ้าหม้อห้อมที่มีสีเข้มตามต้องการ และสามารถ นำไปตัดเย็บหรือสวมใส่ได้ตามสบาย และใส่ได้ทุกโอกาส เมื่อสีซีดหรือจางลง ก็สามารถนำไปย้อมสีหม้อห้อมที่มีสีเข้มเหมือนเดิม กลับเป็นเสื้อผ้าใหม่อีกครั้งหนึ่ง การแต่งกายในอดีตของชาวไทยพวน จะมีเอกลักษณ์การแต่งกายโดยเสื้อผ้าหม้อ ห้อม ดังนี้

เสื้อ - ผู้ชาย สวมเสื้อหม้อห้อมคอกลม แขนสั้น ผ่าอก และใช้สายมัด หรือสายผูก โดยใช้เนื้อผ้ามาเย็บเป็นเส้นเล็กๆ ยาวประมาณ 5-6 นิ้ว เย็บติดตรง ซาบเสื้อทั้ง 2 ข้างๆ ละประมาณ 4-5 คู่ เวลาสวมใส่ก็จะผูกสาย 2 ข้างเข้าด้วยกัน และในเวลาต่อมาได้พัฒนามาใช้กระดุม แทนสายมัด เสื้อแบบนี้เรียกว่า กุยเฮง เพราะมีลักษณะคล้ายเสื้อกุยเฮงของชาวจีน

- ผู้หญิง สวมเสื้อคอกลม แขนยาวทรงกระบอก ผ่าอก ติดกระดุม หรือ ติดแก้เป (ภาษาไทยพวน เรียก หม่าแต๊บ)

กางเกง เป็นกางเกงหม้อห้อมขากวีย หรือเรียกว่า กางเกงสะดอ เวลาสวมใส่ก็จะใช้ผ้าขาวม้า คาดตรงเอว เพื่อกันหลุด และใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้อีก เช่น ใช้โปกหัวเวลาอยู่กลางแจ้ง หรือ เช็ดหน้า เวลาเหงื่อออก

ผ้าถุง ผ้าถุงของผู้หญิงชาวไทยพวนบ้านทุ่งไธสง เรียกว่า ชิ่นแหล่ มีลักษณะเป็นพื้นสีห้อม หรือ สีคราม หรือสีน้ำเงินแก่ หรือสีดำ ในปัจจุบันมีสีแดงคาดบริเวณเชิงชิ่น ทั้งด้านล่าง ด้านบน ด้านละ 1 แถบ โดยฝ่ายที่นำมาใช้ในการทอพื้นของตัวชิ่น จะย้อมด้วยสีหม้อห้อม ปัจจุบันยังมีคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านของชาวไทยพวนทุ่งไธสงยังคงทอชิ่นแหล่ด้วยกี่ แบบพื้นเมืองเหลืออยู่บ้าง

การแต่งกายชุดหม้อห้อมของชาวไทยพวนทุ่งไธสงซึ่งผู้ชายสวมเสื้อกุดเยื้อง กางเกงสะดอ ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว และผู้หญิงสวมเสื้อคอกลมแขนยาวทรงกระบอก และนุ่งผ้าถุงซึ่งแหล่ เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแต่งกาย ของชาวไทยพวนทุ่งไธสงมาตั้งแต่สมัยอดีต และได้กลายมาเป็นเอกลักษณ์การแต่งกาย ของชาวเมืองแพร่มาจนถึงปัจจุบันนี้

ท่านผู้อ่านอาจสงสัยว่า สีหม้อห้อมเป็นสียังไง ได้มาจากไหน ผู้เขียนก็จะบอกให้ทราบนะคะ สีที่ใช้ในการทำหม้อห้อมนั้นไม่ใช่สีย้อมผ้าที่ขายทั่วไป จะมีเพียงสีเดียว จึงเป็นเอกลักษณ์ของผ้าหม้อห้อม สีที่นำมาทำหม้อห้อมนั้นได้มาจากพืช 3 ชนิด คือ

1. **ต้นห้อม** เป็นชื่อไม้ล้มลุกชนิด *Baphicacanthus cusia* Brem ในวงศ์ ACANTHACEAE ชอบความชุ่มชื้น จึงเกิดได้มากในป่าต้นน้ำลำธารต้นโตเต็มที่สูงประมาณ 1 เมตร และถ้าแก่เต็มที่จะสังเกตเห็นพื้นดินใต้ต้นห้อม

จะปรากฏเห็นรอยหยดน้ำสีน้ำเงินแก่แห้งอยู่บนพื้นดินเต็มไปด้วยหมด

2. **ต้นคราม** เป็นพุ่มไม้ขนาดเล็กต้นพริกชนิด *Indigofera tinctoria* Linn ในวงศ์ LEGUMINOSAE ลักษณะของใบคล้ายใบกระถินปลูกได้ในพื้นที่ที่แห้งแล้ง ต้องการความชุ่มชื้นไม่มาก

3. **ต้นห้อมเครือ** หรือต้นเบ็ก สามารถปลูกได้ทั้งในที่ราบและป่าเขา แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยนิยม จะนิยม 2 ชนิดแรกมากกว่า

วิธีการทำน้ำห้อมหรือน้ำครามธรรมชาติ มีวิธีการดังนี้

1. ตัดต้นห้อมหรือครามทั้งใบ และส่วนต้นในขณะที่ยังไม่ออกดอกมาล้าง และมัดรวมกันเป็นมัดๆ ขนาดกำมือยาวประมาณ 1 คืบ

2. นำห้อมหรือครามที่มัดไว้เป็นพอนลงในโอ่งหรือไหแล้วเทน้ำลงไปพอท่วม ใช้ไม้ขัดไว้ กันไม่ให้มัดห้อมหรือครามลอยขึ้นมา แช่ไว้ 1 คืน แล้วพลิกด้านบนลงแช่อีก 1 คืน จนต้นห้อมต้นครามเน่าเปื่อย จะมีกลิ่นเหม็น บีบน้ำออก แล้วทิ้งเศษครามหรือเศษห้อมทิ้งไป และหากกองทิ้งไว้เป็นที่เป็นทางก็จะมีเห็ดออกมาให้เก็บกินได้

3. นำต้นห้อมหรือต้นครามชุดใหม่ลงแช่ในน้ำเดิมอีกครั้งหนึ่ง และดำเนินการตามกระบวนการเดิม คือ แช่ไว้ 1 คืน พลิกด้านบนแล้วแช่อีก 1 คืน แล้วบีบน้ำเอาเศษก้านทิ้งไป

4. เมื่อครามหรือห้อมขึ้นที่ 2 เปื่อยแล้วบีบน้ำออกน้ำที่แช่นั้นจะมีสีออกฟ้าๆ และมีกลิ่นเหม็น จากนั้นใช้ปูนขาว (ปูนที่กินกับหมาก)

5. เมื่อผสมปูนขาวและกินเสร็จแล้วทิ้งไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง น้ำครามหรือน้ำห้อม จะตกตะกอน ให้เทน้ำใสๆ ทิ้งไป และกรองเอาตะกอนครามเก็บไว้ทั้ง

เป็ยกๆ อาจเก็บไว้ในโหลหรือกระป๋องปิดฝาให้มิดชิดสามารถเก็บไว้ใช้ได้หลายปี

6. นำตะกอนครวมหรือตะกอนห่อมที่ได้ตามข้อ 5 ไปผสมกับน้ำด่างแก่ๆ (น้ำด่าง คือ น้ำที่ได้จากขี้เถ้า) และปูนขาว ในสัดส่วนที่พอดีแล้วคนให้เข้ากันจนเกิดฟอง ถ้าฟองยังไม่ขึ้นก็เติมส่วนผสม คือ ปูนขาว ลงไปอีกจนฟองขึ้น และน้ำมีสีเขียวเข้มมีโรเรื่อๆ แสดงว่าน้ำห่อมดีทิ้งไว้ 1 คืน ก็จะใช้ย้อมผ้าได้ดีสีติดทนนาน ถ้าหากน้ำห่อมเสีย หรือตายจะมีสีดำคล้ำ และมีกลิ่นเหม็นมาก วิธีแก้ไขคือ ให้แช่เหล้าโรงหรือเหล้าเถื่อนผสมลงไปทิ้งไว้ประมาณ 1-2 วัน น้ำห่อมก็จะกลับมาดีเหมือนเดิม ซึ่งสังเกตได้จากน้ำจะมีสีเขียวเข้มขึ้น และเวลาใช้ไม้กววนจะเกิดฟองขึ้นมามาก หรือนอกจากจะให้เหล้าผสมลงไปแล้วอาจจะใช้พืชอีกชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นเถาวัลย์เรียกว่า เถาตดหมา ประมาณ 1 กำมือ มามัดรวมกันทุบให้พอแตก แล้วนำไปแช่ค้างคืนไว้ ก็จะทำให้ น้ำห่อมกลับมาดีขึ้นเหมือนเดิมได้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา และน้ำด่างที่มีคุณภาพดี คือน้ำด่างที่ได้จากขี้เถ้าของต้นมะขาม หรือ ต้นนุ่น

โดยธรรมชาติแล้วคุณสมบัติของสีครามที่ใช้ย้อมผ้าหม้อห่อมนั้นสีจะตก จึงมีคำกล่าวว่ “หม้อห่อมแท้สีจะต้งตก” แต่มีกรรมวิธีที่ช่วยให้สีครามตกน้อยลงได้โดยการแช่น้ำเกลือ หรือหัวน้ำส้มไว้ 1 คืน ก่อนซักครั้งแรก หลังจากนั้นก็ซักตามปกติ โดยแยกซักออกจากผ้าที่มีสีอ่อน ผ้าหม้อห่อมยิ่งซักก็จะยิ่งสวย ซึ่งจะตกอยู่ประมาณ 4-5 ครั้ง จากนั้นสีจะอยู่ตัว ไม่ตก ก็จะได้ผ้าหม้อห่อมย้อมครามที่มีสีสวยไว้สวมใส่

นอกจากผ้าหม้อห่อมที่มีมาแต่โบราณแล้ว ก็ยังมีการพัฒนาให้ก้าวหน้า และมีความทันสมัยน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยมีการดัดแปลงให้เป็นหม้อห่อมบาติก โดยกรรมวิธีก็เหมือนผ้าหม้อห่อมทั่วไป แต่ต่างตรงที่มีบล็อกพิมพ์ลาย เพื่อให้ผ้า

หม้อห้อมมีลวดลายที่สวยงาม และยังมีการดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเด็ก วัยรุ่น ก็สามารถใส่ได้แต่ไม่ว่าจะเป็นผ้าหม้อห้อม หรืออะไรก็แล้วแต่ ล้วนแล้วแต่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านทั้งสิ้น ศิลปวัฒนธรรมไทยของเราจะคงอยู่ได้ ก็ต่อเมื่อเยาวชนรุ่นหลังได้ร่วมกันอนุรักษ์ และร่วมสืบทอดสิ่งที่บรรพบุรุษได้ส่งสมมายังคงอยู่ยั่งยืนต่อไป

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1-2	ศึกษา เรียนรู้ เกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองในจังหวัดแพร่	ฉายวีดีทัศน์
3-4	ประวัติความเป็นมา และถิ่นกำเนิดผ้าหม้อห้อมจังหวัดแพร่	เชิญวิทยากร
5-8	กระบวนการผลิต และแนะนำอุปกรณ์- - ขั้นตอนเตรียมสีย้อมผ้า- - กระบวนการย้อม- - การฟั่นที่ผ้าหม้อห้อม	ฉายวีดีทัศน์
9-10	เยี่ยมชมแหล่งผลิต - แหล่งผลิต และจำหน่ายในหมู่บ้านทุ่งไผ้ง	เยี่ยมชมสถานที่จริง
11-12	ศึกษาผลิตภัณฑ์จากผ้าหม้อห้อม - การแปรรูปผ้าหม้อห้อม	ฉายวีดีทัศน์ ให้ผู้ขึ้นงานจริง
13-14	การอภิปรายปัญหาที่เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าหม้อห้อมและอื่นๆ	
15-16	การสรุป และการวัดผล ประเมินผล	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

หน่วยที่ 1

เรื่อง ผ้าหม้อห้อมพื้นเมือง

(กระบวนการผลิตผ้าหม้อห้อม)

เป้าหมาย ผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

แผนการสอนที่ 1 เวลา 4 คาบ

สาระสำคัญ

ผ้าหม้อห้อมเป็นผ้าที่มีชื่อเสียงของชาวจังหวัดแพร่ มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งเส้น กางเกง ผ้าซิ่น รวมถึงสีที่ใช้ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในสมัยก่อน และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนเข้าใจ และสามารถอธิบายขั้นตอนการทำผ้าหม้อห้อมได้
2. นักเรียนสามารถไล่ลดลายบนผืนผ้าหม้อห้อมตามจินตนาการได้

เนื้อหา

ความเป็นมาและความสำคัญของผ้าหม้อห้อมในวิถีชีวิตของชาวภาคเหนือ รวมถึงกระบวนการผลิตผ้าหม้อห้อม และการสร้างสรรค์เพื่อเป็นเป็นของที่ระลึก

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นนำ**
- ครูถามนักเรียนว่าใครมีความรู้เกี่ยวกับผ้าหม้อห้อมบ้าง
 - ครูอธิบายประวัติความเป็นมา และขั้นตอนการทำผ้าหม้อห้อม

ขั้นสอน (คาบ 5-6)

- ครูเปิดวีดิทัศน์ เรื่องขั้นตอนการทำผ้าหม้อห้อม
- เมื่อนักเรียนดูเสร็จแล้วครูถามนักเรียนว่าได้อะไรจากการดู

ครั้งนี้บ้าง

- นำตัวอย่างจากของจริงให้นักเรียนดูพร้อมอธิบาย
 - ครูอธิบายว่าผ้าหม้อห้อมก็สามารถสืบลวดลายให้สวยงามได้
 โดยใช้สีเพ้นท์ผ้า (ครูเอาตัวอย่างให้ดู)

(คาบ 7-8)

- ครูเตรียมผ้าหม้อห้อม (เสื้อเด็ก) ที่ย้อมแล้ว แจกให้นักเรียน
 คนละ 1 ผืน

- ครูแจกสีเพ้นท์ผ้าให้นักเรียน
 นักเรียนลงมือเพ้นท์ผ้าหม้อห้อมด้วยตนเอง

ขั้นสรุป – ให้นักเรียนสรุปว่าได้ะไรจากการเรียนครั้งนี้ และจะอนุรักษ์
 ผ้าหม้อห้อมให้คงอยู่ตลอดไปได้ได้อย่างไร

สื่อการเรียนการสอน

1. วิดีทัศน์การทำผ้าหม้อห้อม
2. ของจริง ต้นห้อม ต้นคราม
3. เสื้อหม้อห้อม
4. สีเพ้นท์ผ้า

การวัดผล ประเมินผล

1. สังเกตจากการตอบคำถาม หลังจากที่ได้ดูวีดีทัศน์แล้ว
2. สังเกตจากความสนใจในการสร้างจินตนาการบนผืนผ้าหม้อห้อม
3. สังเกตจากการเขียนสรุป

เกณฑ์การประเมินผล (15 คะแนน)

- จิตพิสัย 2 คะแนน
- ปฏิบัติ 10 คะแนน
- สรุปงาน 3 คะแนน

เถ้าหู้

ที่มาแนวคิดในการศึกษาการที่ข้าพเจ้าได้มาศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมบ้านเกิดของตนเองทำให้ข้าพเจ้าคิดว่าจะมีสิ่งไหนใหม่นะที่จังหวัดนครปฐมยังเป็นสิ่งที่คนอื่นยังไม่รู้จักและยังไม่มีใครเข้ามาศึกษาอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงมีความคิดที่จะทำเรื่องเต่าหู้ซึ่งจริง ๆ แล้วมันไม่ใช่จุดประสงค์หลักในการทำ ความจริงแล้วโครงการนี้เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อให้นิสิตได้กลับไปเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบ้านเกิดของตนเองหรือสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะ นาฏศิลป์ ดนตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่นิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ควรจะเรียนรู้และสามารถนำกลับมาทำเป็นแผนการสอนที่สามารถสอนได้จริงให้กับนักเรียนเหมือนเป็นการฝึกให้ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ว่าจะต้องอย่างไรในเมื่อจบออกไปแล้ว แต่ด้วยเหตุผลที่ว่านครปฐมเป็นจังหวัดที่ศิลปวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองมาก ๆ และที่สำคัญเป็นดินแดนที่ข้าพเจ้าว่ามีสิ่งที่ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และทำการวิจัยมากมายดังนั้นข้าพเจ้าจึงคิดหาหัวข้อที่เป็นสิ่งที่คนอื่นไม่เคยนึกถึงมาก่อนถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปรู้แต่ก็ไม่เข้าใจลึกซึ้งจริงและด้วยเหตุผลนี้ข้าพเจ้าว่ามันน่าจะเพียงพอสำหรับความคิดของข้าพเจ้าที่จะไม่ทำโครงการที่เกี่ยวกับศิลปะ

นาฏศิลป์ ดนตรี ในจังหวัดนครปฐมแต่กลับมาทำเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับเลยกับสายวิชาที่ข้าพเจ้าเรียนชกนิตแต่ก็เชื่อว่าจะไม่เกี่ยวกับเลยก็ว่าได้เพราะข้าพเจ้าว่าสิ่งต่างๆ ย่อมมีที่มาที่ไปในตัวของมันเองเสมอ “จะมีใครรู้บ้างว่าการแบ่งดนตรีแบบเต้าหู้เต้าหอยกับนมเนยเป็นอย่างไร” ข้าพเจ้าว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับนมเนยเพียงแต่เราจะสามารถจับมันมาเชื่อมกันอย่างไรเท่านั้นเอง

ข้าพเจ้าได้เลือกที่จะทำเรื่อง”เต้าหู้”เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าทราบว่ามันมีคนรู้ว่เต้าหู้เป็นอย่างไรแต่จะทราบรีเปล่ว่ากว่าจะได้เต้าหู้สักหนึ่งก้อนมันมาได้อย่างไรแล้วเหตุใดจึงเป็นสิ่งที่ชาวนครปฐมชอบนำมาประกอบอาหาร แล้วความแตกต่างระหว่างเต้าหู้และน้ำเต้าหู้ และทำไมกันที่นครปฐมจึงมีโรงงานทำเต้าหู้เยอะและที่สำคัญแต่ละโรงงานได้ผลิตเต้าหู้หลายร้อยก้อนต่อหนึ่งวันแล้วคนจะกินกันไหวหรือ น่าสงสัยนะคะแต่เราก็ได้หาคำตอบมาแล้ว

และจุดมุ่งหมายของการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับเต้าหู้ครั้งนี้ต้องการที่จะศึกษาวิธีในการทำเต้าหู้ว่ากว่าจะมาเป็นเต้าหู้สักหนึ่งก้อนมันมาได้ได้อย่างไรและเต้าหู้ที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมีเต้าหู้ในหลายลักษณะด้วยกันแล้วมันแตกต่างกันตรงไหนรสชาติมันแตกต่างกันด้วยรึเปล่าการทำเต้าหู้แต่ละอย่างมันเหมือนกันไหม และที่เราทานน้ำเต้าหู้กันมันเป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำเต้าหู้ด้วยรึเปล่ามันแตกต่างจากเต้าหู้อย่างไรและที่นครปฐมมีคนชอบบริโภคเต้าหู้เป็นจำนวนมากเพราะอะไรกันและคนจะกินกันเยอะมากเท่ากับกำลังการผลิตของโรงงานเลยหรือ และประวัติความเป็นมาของการทำเต้าหู้ในจังหวัดนครปฐมว่ามันมาได้ได้อย่างไรแล้วทำไมถึงได้มีโรงงานมากมายขนาดนี้และอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านและเหตุใดโรงงานเต้าหู้ได้ดำรงอยู่ได้ในสังคมของชาวนครปฐมและได้มีการเพิ่มการผลิตการทำเต้าหู้มากขึ้นด้วย

วิธีในการเก็บข้อมูลก่อนอื่นข้าพเจ้าก็ได้ศึกษาถึงข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเองจากการค้นคว้าตามหนังสือและ internet เพราะอย่างน้อยจะได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นไปก่อนและหลังจากนั้นก็ได้เดินทางไปยังโรงงานทำเต้าหู้ ดูขั้นตอนการทำงานและศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการเดินทางก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคอะไรนักเพราะเป็นบ้านเกิดของตนเองอยู่แล้วและก็รู้จักกับเจ้าของโรงเต้าหู้เพราะท่านเป็นลุงของข้าพเจ้าเองและเมื่อสัมภาษณ์ทั้งหมดแล้วก็ถึงเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

การสอบถามชาวนครปฐมถึงเรื่องการบริโภคเต้าหู้สิ่งนี้ก็เป็นสิ่งที่อยากมากเพราะต้องออกไปถามคนเยอะ ๆ แต่ข้าพเจ้าก็มีวิธีก็คือมีคนรู้จักอยู่ในตลาดเยอะเพราะพ่อของข้าพเจ้าก็เป็นพ่อค้าอยู่ในตลาดนี้มาก็สบายลูกศิษย์และก็สัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ในด้านประวัติความเป็นมาของเต้าหู้ของจังหวัดนครปฐมเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายเพราะตระกูลของข้าพเจ้าเป็นคนจีนที่นำเอาวัฒนธรรมเข้ามาในจังหวัดนครปฐมแต่เมื่อมันผ่านมานานแล้วข้อมูลของแต่ละคนให้กับข้าพเจ้าก็ไม่ค่อยตรงกันสักเท่าไรบางทีก็เลยหาข้อมูลไม่คอยได้และเมื่อสอบถามแล้วก็ถึงเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลถึงเนื้อหาและตรวจสอบข้อมูลที่ได้ว่าครบตามจุดประสงค์หรือไม่และต้องการข้อมูลอะไรเพิ่มเติมอีกเพราะไม่อยากจะไปรบกวนเวลาทำงานของเขาเวลาของเขาทุกนาทีที่มีค่ามากก็เหมือนกับแม่หนูเพราะหนูคิดมาตลอดว่าผู้ที่ทำงานหนักก็ไม่ค่อยได้มีเวลาพักผ่อนเพราะฉะนั้นเวลาของเขาถึงแม้จะเป็นเวลาสั้น ๆ แต่เขาก็สามารถนำไปทำอะไรได้ตั้งหลายอย่างและเมื่อเก็บรวบรวมเสร็จก็นำข้อมูลทั้งหมดมาทำเป็นโครงการในเชิงบทความและนำความรู้ที่ได้มาเขียนเป็นแผนการสอนเท่านี้ก็โอเคเป็นอันเสร็จสมบูรณ์แต่ก็ยากไม่ใช่เล่นเลย

ข้อมูลสถานที่ที่ไปศึกษาเป็นโรงงานทำเต้าหู้ของจังหวัดนครปฐมมีหลายโรงงานแต่ที่ข้าพเจ้าได้เข้าไปศึกษาก็คือ

โรงเต้าหู้บ่อแดงซึ่งมีโรงงานทำเต้าหู้อยู่ ประมาณ 6 โรงงานด้วยกันและแต่ละโรงงานก็เป็นโรงงานที่มีการส่งออกมาก และส่งไปยังจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทยข้าพเจ้าไม่อาจเข้าไปศึกษาได้หมดทุกโรงงานเพราะเมื่อรู้ถึงขั้นตอนหนึ่งโรงงานก็เหมือนกับรู้ของทุกโรงงานเพราะกรรมวิธีในการทำก็เหมือน ๆ กันข้าพเจ้าได้ไปศึกษาที่โรงงานเต้าหู้ที่ บ้านเลขที่ 558/1 ถนนรถไฟตะวันตก ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 73000 ซึ่งโรงงานนี้เป็นโรงงานที่ถือว่าเป็นโรงงานขนาดเล็กยังไม่ใหญ่มากและข้าพเจ้าก็ได้ไปศึกษาอีกโรงงานแต่เป็นการดูจากภายนอกมากกว่า และที่ขาดไม่ได้ก็คงจะเป็นตลาดจังหวัดนครปฐม ตลาดบน จะต้องเป็นช่วงกลางวันก็คือตี 1 เป็นต้นไปตลาดจะคึกคักมากเหมาะที่จะไปเก็บข้อมูล และการเข้าไปสำรวจในหมู่บ้านก็คงจะขาดผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันไม่ได้ก็คือบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน โรงน้ำ บ้านเลขที่ 564 ถนนรถไฟตะวันตก

ตก ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 73000 เป็นโรงงานขนาดกลางแต่ก็ส่งน้ำให้เกือบทุกบ้านในหมู่บ้านนี้

วิธีการเดินทางถ้าออกเดินทางจากกรุงเทพฯ จากสายใต้ใหม่ก็นั่งรถปรับอากาศ 997 มาจนสุดสายก็จะลงที่ท่ารถ 83-997 และนั่งรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างบอกว่าไปหมู่ 7 โรงเต้าหู้แต่ต้องทราบว่าจะไปโรงเต้าหู้ไหนเพราะโรงเต้าหู้แต่ละโรงจะไม่ออกมาอยู่ตรงถนนแต่จะอยู่ลึกเข้าไปในซอยเพราะโรงงานจะต้องใช้เนื้อที่พอสมควรในการวางวัสดุที่ใช้ในการทำและต้องมีพื้นที่ในการตากถั่วที่ใช้เป็นวัตถุดิบสำคัญ

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถ้าไม่รวมกับค่าอาหารจากกรุงเทพฯ สายใต้ใหม่ค่ารถปรับอากาศ 997 เทียบละ 34 บาท (เป็นนิสิตต้องแสดงบัตรถึงจะลดให้หรือใส่ชุดนิสิตก็ต้องแสดงบัตร) ค่ารถมอเตอร์ไซด์รับจ้างไปโรงงาน 10 บาทรวมทั้งสิ้นในการไปกลับก็เป็นเงิน 88 บาท ไม่แพงอย่างที่คิดใช่ไหมคะ

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลจากการไปที่โรงงานเป็นเวลา 1 วัน และเข้าไปสัมภาษณ์อีกเพื่อขอข้อมูลที่ยังไม่ครบ(จริง ๆ ชอบฟังที่เขาเล่าเรื่องราวความเป็นมา สนุกดี)และนำมาเขียน อีกเรื่อยๆ เพราะบ้านอยู่ใกล้เดินไปถามบ่อย ๆ และก็ตามคุณพ่อข้างในฐานะที่มีประสบการณ์เช่นกันแต่ก็เกรงใจเขามาก ๆ เลยค่ะ

สำรวจถึงความคิดเห็นของชาวบ้านหรือชาวนครปฐมเกี่ยวกับความคิดเห็นในการนำเต้าหู้มาประกอบอาหารอีก 1 วันที่ทำในการสำรวจก็สนุกดีค่ะได้ไปที่ตลาดตอนกลางวันได้เห็นพ่อค้าแม่ค้าแอบหลังก็มี ได้เห็นการเล่นกันของคนในตลาดเห็นอะไรหลาย ๆ อย่างที่ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นน่าปลื้มใจดีนะค่ะสำรวจคนในหมู่บ้านอีก 1 วัน

เนื้อหาก่อนที่จะได้เรียนรู้ถึงเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับเต้าหู้ก็ต้องทราบก่อนว่าเต้าหู้มีลักษณะอย่างไรและแบ่งเป็นชนิดไหนบ้าง ข้าพเจ้าว่าทุกคนคงจะทราบอยู่แล้วว่าเต้าหู้เป็นอย่างไรแต่ข้าพเจ้าว่ามากกว่าครึ่งจะต้องคิดว่าเต้าหู้ที่ข้าพเจ้ากำลังกล่าวถึงอยู่มีลักษณะเป็นหลอด แต่ว่าผิดเพราะเต้าหู้ที่ข้าพเจ้ากำลังกล่าวถึงอยู่มีลักษณะเป็นก้อนสี่เหลี่ยม หรือน้ำเต้าหู้ที่ทุกคนกินและเกิดการแข็งตัวนั้น

เอง เค้าหู้ที่ข้าพเจ้าศึกษาอยู่นี้มีหลายอย่างแต่ล้วนมีกรรมวิธีในการทำที่แตกต่างกันแต่มาจากฐานเดียวกันและขั้นตอนที่จะใช้ในการแปรรูปก็จะแตกต่างกัน เช่น เค้าหู้ขาวจะเป็นเค้าหู้ที่ใช้น้ำดีเกลือมาเป็นส่วนผสมเพื่อให้เค้าหู้จับตัวเป็นก้อน ส่วนเค้าหู้เหลืองจะใช้น้ำเค้าหู้ผสมกับแป้งมันและผงหินอ่อนมาผสมให้เข้าตามแต่ ละอัตราส่วนของสูตรแต่ละโรงงานโดยมีน้ำดีเกลือเพียงนิดเดียวเท่านั้นที่ใช้ในการ พรมบนหน้าและเมื่อเค้าหู้เหลืองจับตัวเป็นก้อนก็จะนำมาต้มกับขมิ้นเพื่อให้เค้าหู้ เป็นสีเหลืองคนาทาน แต่เค้าหู้ขาวเมื่อจับตัวเป็นก้อนก็จะเสร็จ

ข้าพเจ้าเคยสงสัยว่าน้ำเต้าหู้มันมาจากขั้นตอนไหน น้ำเต้าหู้ก็มาก่อนที่จะนำมาทำเป็นเต้าหู้ก็คือเริ่มแรกก็นำถั่วเหลืองเม็ดมาไม่หรือมาบดให้เป็นซีกแล้วก็นำมาแช่น้ำให้พองให้ได้เป็นสามเท่าตัวกว่าปกติ เมื่อถั่วเหลืองพองมที่จะมาไม่หรือบดแล้วก็นำมาเข้าเครื่องโดยผสมน้ำเข้าไปด้วยโดยปริมาณถั่ว 1 ลิตรต่อน้ำประมาณครึ่งปีบ แล้วก็กลายมาเป็นน้ำเต้าหู้แต่จะยังมีลักษณะข้นอยู่มากและยังมีกากของถั่วเหลืองอยู่หลังจากนั้นก็นำมาเข้าเครื่องกรองโดนเครื่องนี้จะกรองกากของถั่วที่ติดมาและในระหว่างกรองก็จะใส่น้ำลงไปด้วยเพื่อที่จะได้ให้พอดีกับความต้องการ เมื่อถึงขั้นตอนนี้ก็จะได้เป็นน้ำเต้าหู้ที่นำมาทานกันแต่จะยังทานไม่ได้เพราะต้องนำมาต้มก่อน

ถ้าเป็นการทำเต้าหู้ขาวก็จะนำน้ำเต้าหู้ที่ต้มอยู่นั้นมาใส่ในถังไม้ ในช่วงระหว่างที่ต้มก็จะมีกรรมวัดอุณหภูมิอยู่ตลอดเวลา เมื่อนำมาใส่ในถังก็จะวัดอุณหภูมิและรอให้ได้อุณหภูมิที่ต้องการและเพื่อให้เต้าหู้แข็งตัวก็จะใส่น้ำดีเกลือเข้าไป และก่อนที่จะใส่น้ำดีเกลือก็ต้องเอาฟองออกให้หมดซะก่อนห้ามมีเหลือไม่อย่างนั้นก็จะมีความสกปรกแล้วมันจะเสียได้ ดังนั้นจึงต้องตักฟองออกให้หมดและใส่น้ำดีเกลือลงไปและรอให้แข็งตัว หลังจากนั้นก็จะนำผ้าขาวบางใส่ในกระดานที่เป็นช่องสี่เหลี่ยมเพื่อเตรียมรอที่จะตัด เมื่อตักใส่กระดานที่เป็นช่อง ๆ แล้วก็จะมีการมัดที่ให้เต้าหู้เป็นรูปที่สวยงามและอัดแน่นจับตัวเป็นก้อน ถ้ามัดไม่ดีเต้าหู้ก็จะละลายก็ต้องทิ้งดังนั้นการมัดจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากอย่างหนึ่งเพราะถึงจะหามาดีแค่ไหนถ้ามัดไม่ดีก็ต้องทิ้งหมดเช่นกัน

หลังจากนั้นก็ให้นำเต้าหู้มาเรียงเป็นชั้น ๆ และทับด้วยหินหลังจากนั้นก็ทิ้งเอาไว้สักพักก็นำมาแกะผ้าขาวบางออกก็เป็นอันเสร็จห่อใส่ถุงแล้วนำใส่ลังแล้วนำส่งตามร้านต่าง ๆ ที่ตลาดเพื่อนำออกขาย

แต่ถ้าเป็นเต้าหู้เหลืองก็จะนำแป้งมันผสมกับผงหินอ่อนตามอัตราส่วนแล้วนำมาผสมกับน้ำเต้าหู้และพรมลงบนหน้าของถังไม้ที่ใส่เต้าหู้หลังจากนั้นก็เข้าสู่ขั้นตอนการตากใส่และห่อและเมื่อนำไปทับทิ้งไว้แล้วก็นำมาต้มกับขมิ้นแล้วดักเต้าหู้ขึ้นจากกระทะแล้วนำมาตากเพื่อให้สะเด็ดน้ำและนำออกจำหน่าย

ประวัติความเป็นมาของการทำเต้าหู้ของจังหวัดนครปฐม (โรงเต้าหู้ บ่อแดง)

รุ่นคุณปู่ทวดในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้พาครอบครัวมาอยู่ที่เมืองไทยก็มาอยู่ที่พระประโทนเจดีย์สมัยนั้นยังไม่มีระบบการปกครองเป็นจังหวัด และปู่ทวดก็ได้นำความรู้การทำเต้าหู้จากเมืองจีนมาทำโดยอาศัยสมาชิกในครอบครัวในการทำโดยทำจากแรงงานทั้งหมดโดยยังไม่มีเครื่องจักรเข้ามาช่วยเสริมและการจำหน่ายยังต้องใช้เรือพายในการเดินทางและหาบเร่ค้าขายยังไม่มีแผงลอยเป็นที่แน่นอนเหมือนปัจจุบัน หลังจากนั้นการเดินทางในการค้าขายไม่สะดวกและด้วยมีเงินพอจะสามารถย้ายถิ่นฐานได้จึงย้ายเข้ามาในตัวเมืองและทำการค้าขายแต่ก็ยังคงระบบการทำงานในครัวเรือนอยู่จนในสมัยของคุณปู่ได้มีการพัฒนานำเครื่องจักรเข้ามาใช้ในอุตสาหกรรมในครัวเรือนและเนื่องจากความต้องการการบริโภคของคนในจังหวัดนครปฐมที่มากขึ้นจึงได้ขยายโรงงานออกไปโดยแบ่งให้กับลูก ๆ แต่ละคนและด้วยความต้องการที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้มีการพัฒนาทางด้านเครื่องจักรมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันสามารถทำการผลิตเต้าหู้ในแต่ละวันได้เพียงพอกับความต้องการ

ทำไมหนอ?คนนครปฐมจึงนิยมบริโภคเต้าหู้กัน

-เป็นเพราะว่ามีการคัดเลือกสรรวัตถุดิบคือถั่วปกติแล้วถั่วจะมี 2 สายพันธุ์ สายพันธุ์ที่ใช้ทำเต้าหู้จะเป็นสายพันธุ์ที่เกรด A และอีกสายพันธุ์ก็จะนำไปทำเป็นน้ำมันถั่วเหลืองโดยถั่วเหลืองสายพันธุ์นี้จะเป็นสายพันธุ์ที่ไม่ค่อยดีโดยเราจะซื้อถั่วมาจากเชียงใหม่ ลำพูน มาใช้และอาจจะมีส่วนหนึ่งที่มาจากเมือง

กาญจนบุรีแต่จะไม่นิยมใช้เพราะเป็นสายพันธุ์ที่ไม่ค่อยดี

-เป็นเพราะว่าเต้าหู้เป็นวัตถุดิบที่หาง่ายในการนำมาประกอบอาหารและที่สำคัญเป็นอาหารที่อร่อยเมื่อนำไปประกอบอาหารและทานได้ในทุกเทศกาล เพราะบางคนก็ไม่ทานเนื้อจึงนำเต้าหู้มาแทนเพื่อทดแทนเนื้อสัตว์ และคนจีนก็นิยมรับประทาน

-คนจีนที่ในจังหวัดนครปฐมเยอะด้วยแต่ถ้าถามว่าคนกินเยอะมากด้วยรีเปล่านั้นไม่ใช่ซะทีเดียวอาจจะกินเยอะมากกว่าจังหวัดอื่นก็จริงแต่ไม่ใช่ทั้งหมดที่ผลิตเพราะมีการส่งออกไปยังจังหวัดข้างเคียงเช่น จังหวัดสุพรรณบุรี กรุงเทพฯ เมืองกาญจนบุรีบ้านโป่ง บางครั้งก็มีจังหวัดสุราษฎร์ธานีมาด้วย หาดใหญ่ หัวหิน ชุมพร ตาก เรียกว่าทุกตลาดมีเกือบหมด

-เน้นคุณภาพสูงมากแล้วก็อร่อย สะอาดถูกหลักอนามัย

และด้วยเหตุที่ว่ามีคนที่ต้องการผลผลิตมากจึงมีการขยายตัวของโรงงานการทำเต้าหู้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เฉพาะหมู่บ้านโรงเต้าหู้บ่อแดงก็ยังมีโรงงานการทำเต้าหู้ถึง 6 โรงงานหรืออาจจะมากกว่านั้นก็ได้แล้วถ้านับรวมทั้งจังหวัดก็มากจริง ๆ ดังนั้นนครปฐมจึงเป็นจังหวัดที่มีโรงเต้าหู้มากที่สุดในประเทศไทย

ในสมัยก่อนเฉพาะหมู่บ้านโรงเต้าหู้บ่อแดงนี้มีการทำเต้าหู้มาก นับว่าทำกันทุกบ้านจึงได้รับขนานนามว่า"เต้าแก้วเสีย" เพราะว่าการที่ทำส่วนมากมือก็จะกลายเป็นโรคเกลื้อน หรือกลาก ต่อมาเมื่อคนเฒ่าคนแก่ตายไปก็ไม่มีคนสืบทอด จนปัจจุบันก็ได้เหลือ 6 โรงงานแต่เป็นโรงงานที่มีขนาดใหญ่แต่ก็ยังมากที่สุดอยู่

กระบวนการสร้างงานถ้าให้ข้าพเจ้าบอกถึงกระบวนการสร้างงานในการทำโครงการนี้ข้าพเจ้าก็ได้ได้กล่าวลงในวิธีการศึกษาแล้วถามว่าข้าพเจ้าได้อะไรจากการได้ศึกษากระบวนการสร้างงานครั้งนี้ละก็ข้าพเจ้าคงจะได้อะไรเยอะมาก ๆ นอกจากจะได้เรียนรู้ถึงว่าการเริ่มต้นที่จะนับหนึ่งใหม่ไม่เคยสายไปเลยและเราก็ไม่ควรจะยอมแพ้ตั้งแต่ยังไม่เริ่มด้วยการที่ได้คุยกับผู้ที่มีความรู้มากกว่าเรามักจะได้อะไรกลับมาเสมอ ข้าพเจ้าเคยสงสัยว่าทำไมถึงไม่ทำเต้าหู้ให้กลายเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์? และท่านก็บอกข้าพเจ้าว่าเวลาที่จะทำเพื่อจะส่งออกขายยังไม่สามารถทำได้ทันเลยแล้วจะเอาเวลาที่ไหนมาแปรรูปผลิตภัณฑ์เพียงแค่เราทำแบบ

เดิมอยู่อย่างรู้จักพอไม่ฟุ้งเฟ้อแค่นี้ก็ไม่จำเป็นต้องแสวงหาอะไรแล้ว แต่ใช้ว่าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จะไม่ดีมันดีและเหมาะกับผลิตภัณฑ์ที่ทำให้เพิ่มรายได้กับผู้ที่ต้องการแต่กับเต้าหู้แค่นี้มันก็เพียงพอแล้วเพราะเราซื้อส่งต่อผู้บริโภคอยากให้ผู้บริโภคกินโดยปราศจากพิษภัย แค่นี้ก็ทำให้โรงงานการทำเต้าหู้เจริญต่อไปได้แล้ว

ชื่อบุคคลที่ให้อุปกรณ์และสถานที่ติดต่อ

1. นายวันชัย พุทธคุณรักษา(พ่อค้าที่อยู่ในตลาด) อยู่บ้านเลขที่ 558/2 ถนนรถไฟตะวันตก ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 73000 โทร 034-251617, 09-9153720

2. นายจันทร์ชัย พุทธคุณรักษา(เจ้าของโรงเต้าหู้) อยู่บ้านเลขที่ 5582/1 ถนนรถไฟตะวันตก ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000

3. นายธนาท ตระการธงชัย(เจ้าของโรงงานทำน้ำที่อยู่ในหมู่บ้านโรงเต้าหู้บ่อแดง) อยู่บ้านเลขที่ 564 ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000 โทร 034-259258

4. นางสาวเวียน ตระการธงชัย (แม่ค้าขายเต้าหู้มานานกว่า 30 ปี) อยู่บ้านเลขที่ 564 ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000 โทร 034-259258

ข้อมูลอ้างอิงและหนังสืออ้างอิง

<http://kanchanapisek.or.th/kp4/food.htm>

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK19/chapter3/t19-3-l4.htm>

<http://www.soyafoods.co.th/>

http://women.sanook.com/health/foods/know_eat/knoweat_07700.php

http://www.9leang.com/home_made/

โครงการสอน

ครั้งที่	จุดประสงค์	เนื้อหา	วัสดุ อุปกรณ์	จำนวน คาบ	วิธีสอน
4.	อธิบายถึง วัฒนธรรม การทำเต้าหู้ ของชาวจีน ในจังหวัด นครปฐม	อธิบายถึง วัฒนธรรมการทำ เต้าหู้ของชาวจีนใน จังหวัดนครปฐม		2 คาบ	-อธิบาย
5.	ร่วมกัน สรุปผลการ ทำงานในครั้ง นี้รวมทั้ง บันทึกสิ่งที่ เรียนมา ทั้งหมด	ร่วมกันสรุปผลการ ทำงานในครั้ง นี้รวมทั้งบันทึกสิ่งที่ เรียนมาทั้งหมด		1คาบ	-อธิบาย
6.	ประเมินผล	ประเมินผล		1คาบ	

โครงการสอน

1. สาระสำคัญ

การจัดทำแผนการสอนนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของคนชาวนครปฐม ได้ศึกษาถึงวิธีการทำเต้าหู้ซึ่งเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชนชาวไทยเชื้อสายจีนไปแล้วได้ทราบถึงแนวความคิดที่เป็นอยู่อย่างพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อตามแบบอย่างรู้จักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลกันรู้จักการทำเพื่อส่วนรวมคิดถึงผู้บริโภครอบถึงประวัติความเป็นมาของการทำเต้าหู้ในจังหวัดนครปฐม ทราบถึงการอพยพของชนชาวจีนที่เข้ามายังประเทศไทยและได้นำความรู้ที่มีอยู่มาเผยแพร่ให้ประเทศไทยได้นำมาใช้และสามารถสร้างพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดได้เป็นอย่างดี

2. จุดประสงค์ของการเรียนรู้

- เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงกรรมวิธีการทำเต้าหู้
- ได้ทราบถึงอิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้าน(จีน)ที่ได้นำเอาวัฒนธรรมเข้ามาเผยแพร่ให้คนไทยได้รู้
- ได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของคนจังหวัดนครปฐมเมื่อมีคนจีนส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ด้วย
- ได้ทราบถึงความแตกต่างของเต้าหู้แต่ละอย่าง
- ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการทำเต้าหู้ของจังหวัดนครปฐม
- เมื่อได้เรียนรู้จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้

3. เนื้อหาสาระ

เป็นกรรมวิธีแต่ละขั้นตอนมาอธิบายและแยกแยะถึงความแตกต่างของเต้าหู้แต่ละอย่างและการอธิบายถึงการทำน้ำเต้าหู้

อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของการทำเต้าหู้ที่จังหวัดนครปฐมมาได้อย่างไรและในปัจจุบันนี้เป็นจังหวัดที่มีโรงเต้าหู้มากที่สุด

อธิบายถึงสาเหตุของชุมชนบ่อแดงซึ่งเป็นชุมชนที่ได้มีโรงงานการทำเต้าหู้มากถึง 6 โรงงานและเป็นโรงงานขนาดใหญ่

อธิบายถึงวัฒนธรรมของชนชาวจีนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐมและได้นำความรู้เกี่ยวกับการทำเต้าหู้มาที่ประเทศไทย

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้

เป้าหมาย ผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

การงานอาชีพและเทคโนโลยี

แผนการสอนที่ 2 เวลา 1 คาบ

เรื่อง เต้าหู้

(วัฒนธรรมของการทำเต้าหู้ในจังหวัดนครปฐม)

สาระการเรียนรู้

เข้าใจถึงว่าถั่วมีกี่สายพันธุ์ โดยถั่วเหลืองจะมี 2 สายพันธุ์และในแต่ละสายพันธุ์ เป็นอย่างไรและมาจากที่จังหวัดใด และเมื่อมีการคัดแยกสายพันธุ์แล้ว ก็จะมีการคัดเกรดซึ่งเมื่อคัดเกรดแล้วแต่ละเกรดจะสามารถส่งไปทำอะไรได้บ้าง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

ทราบถึงสายพันธุ์

จุดประสงค์การเรียนรู้

- ทราบถึงสายพันธุ์ถั่ว
- ทราบถึงการคัดเกรดของถั่ว
- สามารถคัดแยกสายพันธุ์ของถั่วได้
- ทราบถึงที่มาของถั่วว่าปลูกในจังหวัดใด
- สามารถนำถั่วแต่ละเกรดไปทำอะไรได้บ้าง

กิจกรรมการเรียนรู้(สำหรับครูผู้สอน)

- ถั่วแต่ละสายพันธุ์
- จานแก้ว
- ภาพพร้อมเครื่องฉายโปรเจคเตอร์

แผนการสอน

ภาระงาน

คัดแยกแก้วแต่ละสายพันธุ์ใส่จานแก้วโดยแบ่งเป็นกลุ่ม

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน(เน้นกระบวนการปฏิบัติ)

ชั้นนำ - ถามคำถามเพื่อนำเข้าสู่บทเรียนว่ารู้จักถั่วอะไรบ้าง

ชั้นสอน - อธิบายและบรรยายถึงตัวแต่ละสายพันธุ์ การคัดเกรดของตัว

ขั้นสรุป - สามารถคัดแยกถ้วยหลากหลายสายพันธุ์ที่กองรวมกันเป็น

กองใส่จานแก้วได้ถูกต้อง

การวัดผลประเมินผล

- การวัดผลด้วยวิธี
- การแยกคัดพันธุ์ถั่วแต่ละสายพันธุ์และเกรดแต่เกรดได้ถูกต้อง
- เครื่องมือวัด
- ผลของการแยกพันธุ์ถั่ว

โครงการศึกษาทดลองวิจัยมะงค

ภาคเหนือของประเทศไทยประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายเผ่าพันธุ์ ก่อ
กำเนิดศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญา มีขนบธรรมเนียมประเพณีอัน
ดึกดำบรรพ์ตั้งแต่สมัยโบราณ ส่งผลให้สืบทอดวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังก่อ
กำเนิดวัฒนธรรมอันหลากหลาย และศิลปวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน มี
ความเหมือนและคล้ายคลึงกัน เนื่องด้วยเพราะเกิดการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม
บวกกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนา อีกทั้งลักษณะ
ภูมิประเทศที่มีความเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมโดยส่วนใหญ่ผู้คนดำรงชีวิต
อย่างเรียบง่าย จึงส่งผลต่อฐานแนวความคิด ความเชื่อและวัฒนธรรมต่างๆ ของ
ชาวล้านนา วิถีชีวิตของชาวล้านนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกลักษณะหนึ่งคือ การ
ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวล้านนา ที่ยังคงรักษาซึ่งเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม
ล้านนาไทยอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาถึงศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนา กลองจ๋ายะมะงค อ่าน

ว่า กลองจัยยะมงคล นับว่าเป็นภูมิปัญญาและศิลปะแบบชาวล้านนาที่มีการสืบทอดและปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัยซึ่งในอดีตกลองจัยยะมงคลมีบทบาทสำคัญในการปกครองบ้านเมือง ศาสนพิธี การสงคราม เป็นอาณัติสัญญาณในการบอกเหตุการณ์ต่างๆ และนอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับทางด้านพระพุทธศาสนาซึ่งในปัจจุบันกลองจัยยะมงคลยังมีบทบาทในทางพุทธศาสนาของชาวล้านนาเป็นสำคัญ กลองจัยยะมงคลจึงเป็นสมบัติของชุมชนและควรได้รับการอนุรักษ์สืบทอดจากชนรุ่นหลัง ด้วยความสำคัญจึงได้เกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ทางด้านการดนตรีและนาฏศิลป์ โดยเฉพาะกลองจัยยะมงคล สิ่งซึ่งคนในชุมชนต้องรักษา เพราะกลองจัยยะมงคลเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวล้านนาไทยมาโดยตลอด ซึ่งในอดีตจะใช้ในการปกครองบ้านเมือง ศาสนพิธี การสงคราม เป็นเครื่องมือสื่อสาร บอกเวลา ใช้บรรเลงประกอบศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะของศิลปะการตีกลองจัยยะมงคลยังคงมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยกลองจัยยะมงคลเกิดขึ้นพร้อมกับคติความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ของกลุ่มชนในอาณาจักรล้านนา ที่มีความสำคัญต่อรากฐานของสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่เนื่องจากปัจจุบันมีการรับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติและเทศโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยได้ลดบทบาทลง จึงเป็นมูลเหตุให้คณะผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาศิลปะการตีกลองจัยยะมงคล ตามลักษณะรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดของนายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน – ช่างฟ้อน ประจำปี 2548 เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาทางด้านศิลปะการตีกลองจัยยะมงคลไว้ อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกลองจัยยะมงคลเพื่อเป็นวิทยาทานแก่ผู้สนใจ และอนุชนรุ่นหลังสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา อัตชีวประวัติของนายมานพ ยาระณะ
2. เพื่อศึกษารูปแบบ และวิธีการถ่ายทอด ศิลปะการแสดงการตีกลองจ้อย
ยะมงคลของนายมานพ ยาระณะ
3. เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมความเชื่อของกลองจ้อยยะ
มงคล
4. เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปะการตีกลองจ้อยยะมงคล

วิธีการเก็บข้อมูล

1. สัมภาษณ์นายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2548
2. สัมภาษณ์นายมงคล เสียงขารี หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทางด้าน
ศิลปะ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ กรมศิลปากร
3. จัดบันทึก ใจความสำคัญ คำพูดที่สำคัญในการสัมภาษณ์ เพื่อป้องกัน
ความผิดพลาดอันเกิดจากสื่อ
4. ถ่ายภาพขั้นตอนวิธีการสอนและการแสดงศิลปะการตีกลองจ้อยยะ
มงคล

ข้อมูลสถานที่

1. วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ กรมศิลปากร
2. โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา นายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ
ประจำปี 2548

วิธีการเดินทาง

จากการเก็บข้อมูล ผู้จัดทำเดินทางโดยการไ้ใช้รถยนต์ส่วนตัว

ค่าเดินทาง

ตัวรถกรุงเทพฯ – เชียงใหม่ บริษัทสมบัติทัวร์ ราคา 481 บาท

ตัวรถเชียงใหม่ – กรุงเทพฯ บริษัทสยามเฟิส ราคา 561 บาท

ชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูล สถานที่ติดต่อ

1.นายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี2548

2.นายมงคล เสียงขารี หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทางด้านศิลปะ

วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ กรมศิลปากร

ระยะเวลาการศึกษา/เก็บข้อมูล

ระยะเวลาการเก็บข้อมูล คือ 3 วัน คือวันที่ 10 – 12 กุมภาพันธ์ 2549

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาศิลปะการตีกลองจ้ายะมมงคลของ นายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (ช่างฟ้อน) ศึกษาอัตชีวประวัติของนายมานพ ยาระณะ ประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมความเชื่อของกลองจ้ายะมมงคล รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะการตีกลองจ้ายะมมงคล ของนายมานะ ยาระณะ

ประวัติความเป็นมาของกลองจ้ายะมมงคล

สำหรับกลองที่ใช้ในการออกศึก เพื่อเป็นการประโคมฉลองชัยชนะก่อนออกรบ และภายหลังการรบเสร็จเรียบร้อยแล้ว ตามตำนานพื้นเมืองของเชียงใหม่ฉบับพระยามูอู่ที่ 2 อยู่ในสมัยพระยาเม็งราย ได้ปรากฏกลองชนิดที่ใช้ในการออกรบ คราวขุนครามกับพญาเบิกที่เมืองเขลา(ลำปาง) โดยปรากฏคำจารึกดังนี้ “เจ้าขุนคราม แต่งกลเล็กฉันนี้ แล้วก็หื้อสญญานริพล เคาะคล้องโยง ช้อง ตีกลองจ้าย ยกสกุลโยธา เจ้าขุนพญาเบิกผู้ขึ้นมานั้นแล” แล้วในตำนานเมืองเชียงใหม่ฉบับเดียวกัน มูอู่ที่ 4 ตรงกับสมัยพระยาสามฝั่งแกนครองเมืองเชียงใหม่ได้ปรากฏกลองจ้ายะมมงคลอยู่ในคำจารึก ตอนพญาลุ่มฟ้าหื้อ ยกพลเข้าตีเมืองเชียงแสน ชาวเมืองแต่งกลศึกโดยชุดหลุมพราง ผิงลาวแล้วตีปึก ทฬัลลอมให้ทัพหื้อนั้นถูกกลยามแตรจักรไกล่เที่ยงวัน หื้อยกพลเล็กเข้ามา ชาวเมืองจึงเคาะคล้อง (ช้อง) ตีกลองจ้าย ยกพลเล็กกุมปึกกา กุมติดไว้.. (สนั่น ธรรมธิ 2538 : 133) จากหลักฐานข้างต้น ทางคณะผู้ศึกษาสรุปว่า ในอดีตมีการนำกลองเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกสงคราม โดยกลองที่ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นั้น ปัจจุบันปรากฏอยู่ในแถบจังหวัด

ภาคเหนือของไทยคือ กลองจ้ายะมังคล ซึ่งยังคงเรียกตามหลักฐานที่ปรากฏเช่นเดิม นอกจากใช้กลองในการรบแล้วยังมีการนำกลองมาใช้เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาจากที่กล่าวมาข้างต้นว่าในอดีต กลองมีบทบาทสำคัญและเกี่ยวพันกับกษัตริย์ในการครองเมืองซึ่งถือว่ากลองเป็นของสูงส่ง แต่ในปัจจุบัน กลองได้เข้ามามีบทบาทในพระพุทธศาสนา จากหลักฐานทางพระไตรปิฎก คัมภีร์ หนังสือ เอกสาร ตำราทางพระพุทธศาสนามากมายได้มีการกล่าวถึงกลองดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเกี่ยวกับดนตรีที่มีองค์ 5 คือ ปัญจกัทธิริยัง โดยปรากฏ ดนตรีมีกลองที่มีลักษณะหุ้มหนังหน้าเดียวบนท่อนไม้กลวง ซึ่งมีชื่อเรียกว่า อาตตะ

ลักษณะของกลองจ้ายะมังคล

กลองจ้ายะมังคล หมายถึง กลองสองหน้าขนาดใหญ่ 1 ใบ หน้ากว้างประมาณ 40 -50 นิ้ว ความยาวประมาณ 2 -5 เมตร เรียกว่า แม่กลอง กลองสองหน้าขนาดเล็ก 3 ใบ หน้ากว้างประมาณ 20 -25 นิ้ว ลดหลั่นกันไป ความยาวประมาณ 2 -5 เมตร เรียกว่า ลูกตีบ ซึ่งด้วยหนังสัตว์ นิยมใช้หนังวัว หนังควาย ตีด้วยหมุดไม้ นิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง ไม้ไผ่ หุ่นกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็งนิยมใช้ไม้ประดู่ ไม้สัก วางไว้บนหอกกลองประจำเมือง เมื่อมีศึกสงคราม จะวางไว้บนที่ตั้งกลองมีลักษณะคล้ายเกวียน คำว่า จ้ายะ อ่านว่า ชัยยะ หมายถึง ชัยชนะ และคำว่า มงคล อ่านว่า มังคละ หรือ มงคล หมายถึง ความดีงาม มีเครื่องประกอบจังหวะประกอบด้วย ฉาบ 1 คู่ ฉิ่ง 9 ใบ ลดหลั่นกันไป มีไม้ตีประกอบด้วย ไม้ค้อน มีลักษณะทำจากไม้แก่น ไม้เนื้อแข็ง พันผ้าหุ้มค้อนด้านเดียว ไม้แจ่ม มีลักษณะผ่าเป็นซี่เล็กๆ หลายๆ ซี่มีลักษณะคล้ายหวีทำจากไม้ไผ่

พิธีกรรมความเชื่อและบทบาทของกลองจ้ายะมังคล

ในการปกครองบ้านเมือง ใช้กลองในการส่งสัญญาณตามเหตุการณ์ต่างๆ เช่น เรียกประชุมเกิดเหตุไฟไหม้ อุทกภัย โจรปล้น ข้าราชการขึ้นเมือง ในศาสนพิธี ใช้กลองในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ยกช่อฟ้า ผีงลูกนิมิต วันพระ และในโอกาสต่างๆ ของทาง

พระพุทธศาสนา ในยามศึกสงคราม ใช้กลองในการส่งอาณัติสัญญาณ บอกยุทธวิธีในการสู้รบตามแบบฉบับพิชัยสงคราม อาทิ เช่น การจัดแถว การเตรียมพร้อมก่อนการเข้าประจัญบาน การเดินทัพ การเข้าตีในลักษณะเข้ม การโอบล้อม ในลักษณะของปีกกา การล่นถอย และอื่นๆ

พิธีกรรมความเชื่อในการสร้างกลอง

กลองจายยะมงคล เป็นเครื่องดนตรีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จะใช้ประโคมในโอกาสที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา จึงนิยมสร้างกลองในวันที่มีฤกษ์ยามยามดีมีพิธีกรรมการสร้างกลองประจำเมือง การสร้างกลองให้เกิดลักษณะที่เป็นมงคลนั้น จะมีการวัดขนาดหน้ากลองประจำเมืองดังต่อไปนี้

1. นันทเภารี หมายความว่า ดีเมื่อใดเกิดปัตติยินดีแก่ผู้ได้ยิน
2. สร้อยจั่น หมายความว่า ดีเมื่อใดเกิดความชื่นชมยินดี
3. ตื่นเมืองพรหม หมายความว่า ดีเมื่อใด ก็จะได้ยินถึงเมืองฟ้า

เมืองสวรรค์

4. สมเสพสร้าง หมายความว่า ดีเมื่อใด ก็เกิดแต่ความดีงาม
5. ม้างสังโฆ หมายความว่า ดีเมื่อใด ก็เกิดการกล่าวขาน

สรรเสริญ

6. พระโพธิสัตว์ หมายความว่า ดีเมื่อใด ก็จะมีคุ้มครองให้รอด

ปลอดภัย

7. ดับขันธปรินิพพาน หมายความว่า ดีเมื่อใด ก็เกิดศีล สมาธิ

ปัญญา เข้าถึงหลักพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมด้านความเชื่อด้านการตีกลอง

วัฒนธรรมในการตีกลองของล้านนา จะเกี่ยวเนื่องกับความศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่น การตีกลองบูชาในการสรรเสริญ หรือบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งผู้ตีกลองนั้นจะต้อง

เป็นเพศชายเท่านั้น ส่วนเพศหญิงไม่สามารถตีกลองได้ แม้ว่า จะให้ผู้ชายเป็นผู้ตีกลอง แต่ก็ต้องมีข้อห้าม โดยในการตีกลองจะไม่สามารถใช้ส่วนของร่างกาย ที่เป็น ขา เข่า เท้า สัมผัสหน้ากลอง เพราะถือว่าไม่เคารพหน้าตีกลอง ซึ่งถือว่ากลองเป็นสิ่งสูงส่ง และมีความศักดิ์สิทธิ์ มานพ ยาระณะ...) 2549

เพลงที่ใช้ในการตีกลองจ้ายะมวงคล ปรากฏอยู่ 5 เพลง ประกอบด้วย

1. เพลงออกศึก จะตีในยาม ออกศึกสงคราม
2. เพลงชนะศึก จะใช้ตีในยาม ที่ชนะข้าศึกกลับมา
3. ปูจารธรรม อานว่า บุษจาธรรม จะใช้ตีประกอบศาสนพิธีของพระ

พุทธศาสนา

4. เพลงฝนแสนห่า ใช้ตีเมื่อยามเกิดภัยแล้ง ตีให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล
5. สัญญาณต่าง บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

การตีกลองจ้ายะมวงคลในสมัยโบราณ จะใช้นายทหาร ผู้มีหน้าที่ในการส่งอาณัติสัญญาณเท่านั้น จึงได้เกิดกฎหมายกลองขึ้น เพื่อเป็นข้อบังคับ ไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นภัยต่อบ้านเมือง ปัจจุบันได้มีการนำกลองจ้ายะมวงคลมาเป็นการแสดง การตีกลองจ้ายะมวงคล เพื่อเป็นการเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของล้านนาไทย ซึ่งผู้ตีกลอง จะตีได้ทั้งหญิงและชาย

เครื่องแต่งกายของการตีกลองจ้ายะมวงคลมี 2 ลักษณะ คือ

1. แบบทหารโบราณ ประกอบด้วย เสื้อยันต์ นุ่งผ้าเกตุม่ม มีลักษณะคล้ายนุ่งโจงกระเบน แต่พับผ้าขึ้นมาถึงหน้าขา ผูกผ้าประเจียด และสวมมงคล ตามแบบฉบับทหารล้านนา

2. แบบสามัญชน ประกอบด้วยเสื้อขาวบาง นุ่งกางเกงสะดอ ผูกผ้าคาดเอว

รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะการตีกลองจ้ายะมวงคลของ นายมานพ ยาระณะ

1. ทำประกอบการไหว้ครูของการตีกลองจ้ายะมวงคล

คณะผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงทำประกอบการไหว้ครู ในการตีกลองจ้ายะมวงคล

โดยสามารถบอกได้ว่า การศึกษากลองจ้ายะมงคล จะต้องมีการไหว้ครู ซึ่งเป็น การอธิษฐานระลึกถึง ครูบาอาจารย์ผู้ถ่ายทอดในการศึกษากลองจ้ายะมงคล อีกทั้งยัง เป็นการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอินทร์ พระพรหม ยมราช เทพบุตร เทพธิดา ทั้งพระแม่ธรณีให้ได้รับรู้ ซึ่งในการไหว้ครูตามรูปแบบ ของนาย มานพ ยารณะ จะเป็นกระบวนท่าทางซึ่งใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายในการออกลีลา ท่าทาง โดยจะกระทำก่อนการศึกษากลองจ้ายะมงคลทุกครั้ง สำหรับกระบวนท่าไหว้ครูดังนี้

1.1 ท่าตบมะผาบ คือ การเตรียมความพร้อมของร่างกายโดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายออกท่าทางและเป็นการไหว้ครูเพื่อขอขมาครู รวมทั้ง ขอพรจากพระแม่ธรณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อประสิทธิ์ ประสาทพร และเพื่อเป็นการอบอุ่น ร่างกาย ก่อนการแสดงศิลปะการศึกษากลองจ้ายะมงคลโดยประกอบด้วยการตบ มะผาบ ไไม้ 9 ไไม้ 11 ไไม้ 13 ไไม้ 15 เป็นต้น

1.2 ท่าสาวไหมแมงปั้ง เป็นการเลียนแบบจากตัวหม่อนของไหม เพื่อเป็นการรวบรวมสติ และแสดงความอ่อนช้อยงดงาม ของการศึกษากลองจ้ายะมงคล

1.3 ท่าล่อ เป็นท่าทางเดินเข้า เพื่อโน้มตัวลงนั่งจับไม้กลอง

1.4 ท่าไหว้ เป็นการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ แก้วสามประการ เพื่อปกป้องรักษา

1.5 ท่าไขอก เป็นการผายมือทั้งสองพร้อมกันออกไปข้างลำตัว

1.6 ท่าหางยูง เป็นการนำเอาด้ามไม้กลองมาชนกัน ลักษณะ คล้ายหางนกยูง

1.7 ท่าบิดบัวบาน เป็นการใช้มือหมุนไปตามลักษณะของดอก บัว ที่กำลังเบ่งบาน

1.8 ท่าติดกะ เป็นการนำเอาไม้กลองไขว้เป็นรูปกากบาท เพื่อ เป็นการเตรียมพร้อมก่อนการศึกษากลองจ้ายะมงคล

2. ทำติ๊กลองจ้ยยะมงคลในการดำเนินทำนองเพลง ประกอบด้วย

2.1 การติ๊กลอง 3 ครั้ง รัวคล้ายเสียงฟ้าร้อง

2.2 ทำเลื่อลากหาง มีลักษณะคล้ายเลื่อที่กำลังลากหางคอย

ตะครุบเหยื่อ

3. ทำกวางเหลี้ยวหลัง มีลักษณะคล้ายกวางที่กำลังระวังภัยจาก
อันตราย

บทเพลงที่ใช้ในการติ๊กลองจ้ยยะมงคลมีดังต่อไปนี้

บทที่ 1	พุทฺธโธอะระหัง	ธัมมังอะระหัง	สังโฆอะระหัง
บทที่ 2	พุทฺธคุณนัง	ธัมมังคุณนัง	สังโฆคุณนัง
บทที่ 3	พุทฺธโธพุทฺธัง	ธัมโมธัมมัง	สังโฆสังฆัง
บทที่ 4	พุทฺธโธกัณเหะ	ธัมโมกัณเหะ	สังโฆกัณเหะ
บทที่ 5	พุทฺธโธอาราธนาณัง	ธัมโมอาราธนาณัง	สังโฆอาราธนาณัง
บทที่ 6	พุทฺธโธเมนาโถ	ธัมโมเมนาโถ	สังโฆเมนาโถ
บทที่ 7	อิติปิโส ภควา	อรหังสัมมา สัมพุทฺธโ	ภควาติ

ฯลฯ

ประโยชน์ของการศึกษาศิลปะการติ๊กลองจ้ยยะมงคลในครั้งนี้

1. ทราบถึงอัตชีวประวัติของนายมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2548
2. ทราบถึงความเป็นมาของกลองจ้ยยะมงคล
3. ทราบถึงรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดการติ๊กลองจ้ยยะมงคล
4. ทราบถึงความสำคัญของกลองจ้ยยะมงคลที่มีต่อพระพุทธศาสนาของ
ล้านนาไทย
5. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่สืบสานศิลปะการติ๊กลองจ้ยยะมงคล

อัตชีวประวัติของนายมานพ ยาระณะ

นายมานพ ยาระณะ เกิดเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2474 สถานที่เกิด บ้านแม่กะ ต.ตลาดใหญ่ อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ 50230 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้าน เลขที่ 5 ถนนเจริญเมือง ซอย 2 ต.วัดเกต อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50100 บิดาชื่อ นาย คำปัน ยาระณะ มารดาชื่อ นางบัวเขียว ยาระณะ นายมานพ ยาระณะ มีพี่น้อง 2 คน ได้แก่ นาย เชื้อ ยาระณะ และนางสาวศิริกุล ยาระณะ สมรสกับนางสมัย ยาระณะ (ถึงแก่กรรม) มีบุตร 1 คน ชื่อ นางสาวชลธาร ยาระณะ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษา

นายมานพ ยาระณะได้รับการส่งเสริมศึกษาที่แนะจากคุณปู่ ซึ่งมีอาชีพ รับราชการสรรพากรจังหวัด ให้เข้ารับการศึกษที่โรงเรียนวัดเกต เมื่ออายุได้ 12 ปี จนถึง อายุ 15 ปี ได้ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนวัดศรีดอนไชย อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เพื่อให้มีโอกาสได้ศึกษาวิชาสามัญ วิชาศิลปวัฒนธรรมและวิชาศิลปการแสดงพื้นบ้าน ล้านนา ซึ่งโรงเรียนจัดให้มีการเรียนการสอนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ด้วยนิสัย รักสนุกและชอบผจญภัย จึงออกมาช่วยหม่อน (ทวด) ข่ายขนมครกและเข็นรถขาย ชาลาเปาต่างๆ ที่พี่น้องต่างเรียนต่อและประกอบอาชีพครู และรับราชการทั้งสิ้น ในขณะที่เร่ขายของนายมานพ ยาระณะ มีโอกาสได้ร่ำเรียนวิชามวยไทยที่วัดสันป่า ข่อยกับพระอาจารย์รูปหนึ่งและได้แอบขึ้นชกมวยตามงานวัดต่างๆ โดยใช้ชื่อว่า “มานพ ยาระณะ” ซึ่งเป็นชื่อจริง โดยค่าตัวครั้งแรกที่ได้รับจำนวน 15 บาท ต่อมาได้ยึดการชกมวยเป็นอาชีพใช้ชื่อว่า “พันศักดิ์ ลูกชาวเหนือ” ตั้งแต่นั้นมา จนถึงอายุ ประมาณ 28 -29 ปี ก่อนจะพลัดผันมาเป็นหัวหน้าค่ายมวยอย่างเต็มตัว มีชื่อค่ายมวยว่า “ค่ายคลองประชัน” เปิดสอนให้พวกเพื่อนๆ ร่วมรุ่นและต่างรุ่นที่สนใจ จนมีลูกศิษย์มาเรียนเพิ่มมากขึ้น นับได้ว่า ครูมานพ ยาระณะ เป็นครูมวยตั้งแต่อายุน้อย และมีนักมวยในค่ายที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น ชุนทัพ ชุนศึก จอมทัพ หาญชัย

เป็นต้น และในขณะเดียวกันด้วยความที่สนใจและมีใจรักในศิลปะด้านนาฏศิลป์ ดนตรีพื้นบ้านจึงได้มีโอกาสเรียนรู้วิชา ศิลปการตีกลองปู่เจ้ ศิลปะการตีกลองมอชิง กลองปู่จำ ฟันดาบ ฟ้อนหอก ฟ้อนหลวง ฟ้อนสาวไหม หรือฟ้อนแมงป่อง จากครูคำ คำพรหม ครูอาทร รัตนคำนวนน ฟ้อนตบมะผาบ และศิลปะการต่อสู้ที่เรียกว่า “เจิง” (ชั้นเชิงในการต่อสู้) ได้แก่ เจิงดาบ เจิงหอก จากครูเชษฐา แสงสุวรรณ และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านจากที่ต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ที่มีการสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ

นอกจากศิลปะการแสดงในเรื่องของกลองแล้ว นายมานพ ยาระณะ ยังได้ฝึกเรียนดนตรีอีกอย่างหนึ่ง คือ ขิมกับครุพล ยาระณะ ซึ่งเป็นน้ำและเรียนดนตรีไทยกับ ครูสุจินต์ รัตนคำนวนน (ผู้ก่อตั้งวงสุจินต์และสหาย) เมื่อครูสุจินต์เสียชีวิตลง จึงได้ร่วมกันกับเพื่อนๆ จึงตั้งวงดนตรีไทยขึ้นและยังได้ร่วมกับดนตรีคณะพื้นเมืองวัดสันป่าข่อยและร่วมในงานแสดงต่างๆ

ประวัติการทำงาน

ในขณะที่เปิดสอนศิลปะมวยไทย ครูมานพ ยาระณะ ยังได้เปิดสอนวิชาการแสดงศิลปะพื้นบ้านล้านนา ตามที่ได้ร่ำเรียนและฝึกฝนตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย ได้แก่ ฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ ให้แก่นักเรียนนักศึกษา และเยาวชนผู้สนใจขึ้น ที่บ้านพักของตนเอง ณ บ้านเลขที่ 5 ต.สันป่าข่อย โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในการสอนใดๆ ทั้งสิ้น มาเป็นเวลา 50 ปี ทำการสอนตั้งแต่ วันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 17.00 -20.00 น.

ครูมานพ ยาระณะ นอกจากจะเป็นศิลปินพื้นบ้านที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ที่แท้จริงของศิลปะพื้นบ้านล้านนา โดยมีได้นำมาปะปนผสมผสานหรือประยุกต์แม้แต่หน่อย ทำให้เกิดความชำนาญและสามารถสืบทอดเอกลักษณ์ของศิลปะได้อย่างถูกต้อง และเป็นศิลปินที่ร่วมแสดงในงานวัฒนธรรมต่างๆ มาโดยตลอด โดยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและได้รับการยกย่องมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีกลองสะบัดชัยแบบโบราณหรือกลองจ้อยะมงคล ซึ่งมีจังหวะ

การตีที่เรียกว่า “ทางชนะศึก” ซึ่งต่างจากการตีกลองสะบัดชัยในปัจจุบันที่มีจังหวะการตีซ้ำกว่าโบราณที่เรียกว่า “ทางออกศึกโดยครูมานพ ยาระณะ ได้ศึกษาค้นคว้าตามวัดต่างๆ และฟื้นฟูของเดิมที่มีอยู่แต่ไม่ได้รับความนิยมหรือสนใจและกำลังจะสูญหายไป ให้กลับฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง จดจำและฝึกฝนจนมีความชำนาญคล่องแคล่ว แม่นยำ แล้วนำมาถ่ายทอดและเผยแพร่สืบทอดเรื่อยมา

วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่เป็นสถานศึกษาที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาในด้านวิชาสามัญและวิชาศิลปะการแสดงทุกสาขา รวมทั้งฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสาน ถ่ายทอด ส่งเสริม และสร้างสรรค์งานศิลปะวัฒนธรรม ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของศิลปะพื้นบ้านซึ่งนับวันจะสูญหายไปและได้ทราบว่าครูมานพ ยาระณะ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านนาฏศิลป์และดนตรีพื้นบ้านล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟ้อนเจิง (ชั้นเชิงการต่อสู้) และการตีกลองพื้นบ้านทุกชนิด เป็นบุคคลหนึ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจึงเรียนเชิญให้เข้าทำงานเป็นครูผู้สอนในดานนาฏศิลป์ดนตรีพื้นบ้านล้านนาในตำแหน่งผู้อำนวยการสอน ศิลปะพื้นบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา จนถึง ปัจจุบัน และนอกจากจะทำการสอนที่ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่แล้ว ครูมานพ ยาระณะ ยังได้รับเชิญให้ไปสอน ณ สถาบันการศึกษาอื่นๆ

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1	ประวัติกลองจ้อยยะมงคล - ความเป็นมาของกลองจ้อยยะมงคลสมัยประวัติศาสตร์ พอสังเขป - ความเป็นมาของกลองจ้อยยะมงคลสมัยล้านนาพอสังเขป	
2 - 4	ลักษณะของกลองจ้อยยะมงคล - ขนาด รูปร่าง และลักษณะของกลองจ้อยยะมงคล - ส่วนประกอบของกลองจ้อยยะมงคล - รูปแบบของกลองจ้อยยะมงคลแบบต่างๆ- เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการตีกลองจ้อยยะมงคล	ชมวีดีทัศน์
5 - 7	บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้อยยะมงคลที่มีต่อสังคม - บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้อยยะมงคลที่มีต่อการปกครอง - บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้อยยะมงคลที่มีต่อศาสนพิธี - บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้อยยะมงคลที่มีต่อการทหาร	
8 - 14	ขั้นตอนและวิธีการตีกลองจ้อยยะมงคล - การขึ้นต้นการตีกลองจ้อยยะมงคล - การตีกลองจ้อยยะมงคลในทำนองออกศึก- - การตีกลองจ้อยยะมงคลในทำนองชนะศึก- - การตีกลองจ้อยยะมงคลในทำนองฝนแสนห่า - การตีกลองจ้อยยะมงคลในทำนองบูชาธรรม	ชมวีดีทัศน์ และปฏิบัติ
15 - 16	วัดผลประเมินผล	

โครงการสอน

สาระสำคัญ

เพื่อศึกษาความเป็นมาของกลองจ้ายะมังคล (อ่านว่า กลองชัยยะมังคล) รู้ถึงความสำคัญของกลองจ้ายะมังคล เรียนรู้การแสดงศิลปะการตีกลองจ้ายะมังคลและสามารถแสดงศิลปะการตีกลองจ้ายะมังคลได้อย่างถูกต้อง เพื่อความรักในความเป็นไทยและเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยอย่างถูกต้อง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนสามารถรู้ถึงความเป็นมาของกลองจ้ายะมังคลได้อย่างถูกต้อง
2. นักเรียนสามารถรู้ถึงความสำคัญของกลองจ้ายะมังคลได้อย่างถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถเรียนรู้ศิลปะการตีกลองจ้ายะมังคลได้อย่างถูกต้อง
4. นักเรียนสามารถแสดงศิลปะการตีกลองจ้ายะมังคลได้อย่างถูกต้อง

เนื้อหา

1. ประวัติของกลองจ้ายะมังคล
2. ลักษณะของกลองจ้ายะมังคล
3. บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้ายะมังคลที่มีต่อสังคม
4. ขั้นตอนและวิธีการตีกลองจ้ายะมังคล
5. บทเพลงของกลองจ้ายะมังคล

วิธีการสอน: ทฤษฎีและปฏิบัติ

- ทฤษฎี - ประวัติความเป็นมาของกลองจ้ายะมังคล
- ลักษณะของกลองจ้ายะมังคล
 - บทบาทและหน้าที่ของกลองจ้ายะมังคลที่มีต่อสังคม
- ปฏิบัติ - ขั้นตอนและวิธีการตีกลองจ้ายะมังคล
- บทเพลงของกลองจ้ายะมังคล

โครงการสอน

สื่อการสอน

- หนังสือเกี่ยวกับกลองจ้อยยะมงคล
- วีดิทัศน์เรื่องการสาธิตศิลปะการตีกลองจ้อยยะมงคล
- ทักษะศึกษา เรียนรู้ประสบการณ์จริง
- INTERNET

การวัดผลประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลองจ้อยยะมงคล
2. พฤติกรรมความสนใจของผู้เรียนในขั้นตอนและวิธีการตีกลองจ้อยยะมงคล
3. แสดงศิลปะการตีกลองจ้อยยะมงคล

เกณฑ์การประเมินผล

พฤติกรรม	20 %
จิตพิสัย	20 %
วิชาการ	60 %

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ
หน่วยที่ 1

เป้าหมายคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
แผนการสอนที่ 1 เวลา 2 คาบ/สัปดาห์

เรื่องที่สอน ประวัติกลองจ้อยมะม่วงคด

สาระสำคัญ

เพื่อศึกษาความเป็นมาของกลองจ้อยมะม่วงคดสมัยประวัติศาสตร์
พอสังเขปและความเป็นมาของกลองจ้อยมะม่วงคดสมัยล้านนาพอสังเขป เพื่อให้
นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลองจ้อยมะม่วงคด
อย่างถูกต้อง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

นักเรียนสามารถรู้ถึงความเป็นมาของกลองจ้อยมะม่วงคดสมัยประวัติ
ศาสตร์และสมัยล้านนาพอสังเขปได้อย่างถูกต้อง

เนื้อหา

1. ประวัติกลองจ้อยมะม่วงคดสมัยประวัติศาสตร์พอสังเขป
2. ประวัติกลองจ้อยมะม่วงคดสมัยล้านนาพอสังเขป

วิธีการสอน ทฤษฎี

- ประวัติความเป็นมาของกลองจ้อยมะม่วงคด

แผนการสอน

สื่อการสอน

- แจกเอกสารและจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา
- หนังสือเกี่ยวกับกลองจ้อยมะมด

การวัดผลประเมินผล

- ถามตอบความเข้าใจของนักเรียนในชั่วโมงเรียน

ม่วนชื่นฟินบ้านเฮา

เครื่องดนตรีอีสานถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านทางภาคอีสานที่ช่วยกันคิดค้น และนำมาใช้ ก่อให้เกิดความสุนทรีย์ทางด้านจิตใจ สร้างความสนุกสนานครื้นเครง จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ อาจจะมีบุคคลหลายกลุ่มที่ให้ความสนใจเรื่องของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ชอบฟังเพลงหรือแม้แต่ผู้ที่มีใจรักและชอบบรรเลงดนตรีพื้นเมืองอีสาน แต่จะมีสักกี่คนที่จะเข้าใจเรื่องของดนตรีอีสานได้อย่างลึกซึ้งตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเฉพาะในส่วนของประวัติที่มาและรวมไปถึงขั้นตอนการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

วันนี้เป็นวันศุกร์ที่ 10 มกราคม 2549 พวกเราทั้ง 3 คน มี นางสาวธริษตรี ทั้งมั่งมี (อ้อม) นางสาววรภัทรา เจียมเจริญ (แม่เม) นายธิปดี เพชรสม (แคน) เดินทางจากกรุงเทพ ฯ โดยรถทัวร์ของบริษัทสหพันธ์ร้อยเอ็ดทัวร์ มายังจุดหมายปลายทางของเรา นั่นก็คือจังหวัดร้อยเอ็ด ค่าเดินทางไป-กลับ ตกประมาณคนละ 760 บาท จุดมุ่งหมายของการมาในครั้งนี้เพื่อศึกษาค้นคว้าในเรื่องของขั้นตอนการทำพิณ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองทางภาคอีสาน และเก็บหลักฐานข้อมูลขึ้น

ตอนการทำพิน พวกเราไม่ลืมที่จะเตรียมกล้องวีดีโอและกล้องถ่ายรูปติดตัวมาด้วย ตั้งใจว่าต้องเก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุดในช่วงเวลา 2 วัน เมื่อเราทานอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้วเราก็เดินทางไปยังบ้านเลขที่ 43 หมู่ 2 บ้านโคกก่อง ตำบลปอภาร อำเภอมือเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นบ้านของอาจารย์ทองคำ ไทยกล้า ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เมื่อพวกเราพบท่าน ก็กล่าวทักทายท่านพูดถึงที่มาที่ไปในการมาศึกษาขั้นตอนการทำพินสักเล็กน้อย แล้วจึงเริ่มสัมภาษณ์ประวัติของท่านและขั้นตอนการทำพิน

นายทองคำ ไทยกล้า เกิดเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2484 แรกบังนดาลใจทำให้หันมาเป็นนักดนตรีนั้น เกิดจากชีวิตในวัยเด็กเป็นผู้มีใจรักในเสียงดนตรีและศิลปะ เพราะบิดาเป็นนักเทศน์ที่มีความสามารถเล่นเครื่องสายและเป่าแคน ได้เริ่มเรียนดนตรีเป็นครั้งแรกเมื่อตอนเป็นนักเรียน เครื่องดนตรีชิ้นแรก คือ ขลุ่ย โดยบิดาเป็นผู้สอน ต่อมาพี่ชายเป็นผู้สอนเป่าแคน เรียนนานถึง 7 ปี เป็นผู้รู้ที่เรียนรู้ได้เร็วและจำเพลงได้แม่นยำ เริ่มชีวิตนักดนตรีครั้งแรกจากการเป็นหมอแคนประกอบการรำเชญผีฟ้า

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2501-2503 รับราชการที่กรมจิตวิทยา ฝ่ายปลูกปลอบขวัญทหารแนวหน้าประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และรับราชการที่กองการแสดงลาว พ.ศ.2504 เป็นครูสอน ศิลธรรม ให้กับนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาที่วัดโคกก่อง อำเภอมือเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2523 เป็นลูกจ้างชั่วคราวในตำแหน่งครูพื้เมืองของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด มีผลงานที่สำคัญ ได้แก่ ผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ผลิตผลงานด้านลายเพลงดนตรีพื้นบ้านอีสาน และเผยแพร่ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน นอกจากนี้ยังมีผลงานด้านการแสดงเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

อาจารย์ทองคำ ไทยกล้า กล่าวถึงการทำพินว่าสิ่งสำคัญคือการมีใจรัก ส่วนตัวอาจารย์เองได้เริ่มเรียนรู้และฝึกทำพินมาตั้งแต่อายุ 12 ปี พออายุได้ 15 ปี ก็สามารถลงมือทำด้วยตัวเองได้ โดยมีการพัฒนาฝีมือของตัวเองขึ้นเรื่อยๆ

จนเป็นที่ยอมรับ และมีชื่อเสียงในสังคม องค์ประกอบหลักในการทำก็มีอยู่ 2 อย่าง นั่นก็คือในส่วนของการทำงาน และตัวคนทำ เคล็ดลับของการทำงานที่ได้นั้น การเลือก ไม้ดี คือ ไม้ฉีก ไม้เนา เนื้อละเอียด ไม่มีปม และจะต้องทิ้งไม้ให้แห้ง 3 ปี เพราะถ้า ไม้แห้งพอทำเป็นพิณแล้ว พิณจะขึ้นราได้ เสียงไม่ดี หรือชำรุดได้ง่าย และตัว คนทำนั้นจะต้องมีความรู้ ความชำนาญในการทำพิณและเข้าใจสเกลเสียงเป็น อย่างดี ราคาของพิณนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัสดุ

- ราคาพิณ**
- พิณโปร่ง ราคาประมาณ 2500 – 3500 บาท
 - พิณไฟฟ้า ราคาประมาณ 4500 - 8500 บาท
 - พิณเบส ราคาประมาณ 7000 - 8000 บาท

ประวัติพิณ

พิณ มาจากคำว่า “ วิณ ” เป็นเครื่องดนตรีที่มีสาย รูปต่างๆ กัน ต้น กำเนิดมาจากสายธนูของพราน เมื่อดีดหรือปล่อยสายธนูจะเกิดเสียงดังขึ้น จึงมี วิวัฒนาการมาเป็นพิณตามลำดับจากหลักฐานที่นักโบราณคดีค้นพบนั้นเชื่อว่า พิณมีมาแล้วกว่า 2500 ปีก่อนพุทธกาล

พวกนิโกรบางพวกทำรูปพิณคล้ายธนูแต่ไม่มีไม้ 2 ท่อนต่อกันใช้สาย 4 สาย หรือ 5 สายซึ่งระหว่างไม้ 2 ท่อน ซึ่งเรียกเป็นภาษาเขาวว่า “ แนนค่า ” (Nanga)

ในอียิปต์ ประมาณ 1100 ปีก่อนพุทธกาล มีพิณหลายชนิดหลายขนาด มีสายน้อยบ้างมากบ้าง รูปร่างคล้ายสระ “ ๖ ” ตรงโคนทำเป็นโพรงมีเสียงกังวาน พบที่นครธีบีส

ในกรณีพิณมีรูปร่างคล้ายกบหรือค่างควาท่อนหลังที่ตัดขาหน้าออกโดย ใช้ไม้ 2 ท่อนต่อที่โพรงกะโหลกแล้วดัดปลายให้โค้งเข้าหากัน ตรงปลายสุดมีไม้หรือ เหล็กยึดให้เป็นราวไว้แล้วมีสายตรึงโยงกับราวไปที่ตัวโพรงดูแล้วเหมือนกบหรือ ค่างควา

กรีก นิยมพิณตั้งแต่ 3 ถึง 10 สาย เรียกว่า ไลรา (Lara) หรือ ไลร์ (Lyre) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มีเกียรติใช้กับเทพเจ้า หรือวิญญาณแห่งสวรรค์ เช่น เทพอพอลโล ซึ่งเป็นเทพแห่งศิลปะด้วย

ในจีนมีพินหลายชนิดหลายสาย เช่น พินหลิว

ในประเทศไทยเราเข้าใจกันว่า พินใช้กันมาแล้วตั้งแต่ต้นเป็นราชอาณาจักรสุโขทัยหรืออย่างช้าก็สมัยอาณาจักรทวารวดี ส่วนภาคอีสานนั้นได้รับอารยธรรมจากอินเดียผ่านมายังขอม สมัยฟูนาน ส่วนทางภาคเหนือหรือลาว ได้รับอารยธรรมจากศาสนาพุทธ ศาสนาเดียวมาตลอดไม่เปลี่ยนแปลงดังทุกวันนี้

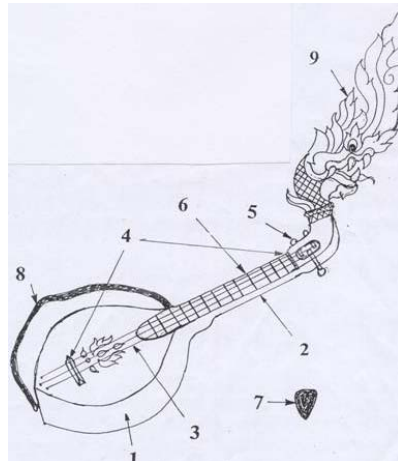
ภาคอีสานนิยมพิน 2 - 3 สาย ส่วน 4 สายนั้นมีน้อยมาก นิยมติดล้อความหมายระหว่างสาว คือเป็นนักดนตรีที่ใช้เล่นเพื่อจีบสาวตอนสาวลงข่วน (เช่น ฝ่าย) นิยมเล่นคู่กับแคน ลักษณะการเล่นจะเป็นทำนองเพลง หรือชาวอีสานเรียกว่า “ลาย” ซึ่งมีอยู่หลายลาย เช่น ปู้ป่าหลาน (ปู้ปะหลาน) ลมพัดพร้าว นกไขบินข้ามทุ่ง ฯลฯ ทางจังหวัดอุบลราชธานี เรียกพินว่า “ซุง” คงเรียกตามท่อนไม้ที่นำมาทำ ที่ชัยภูมิ เรียกพินว่า “อีแตง” เลยเรียกพินว่า “เตง” หรือ “อีเตง” ภาคกลางเรียกพินว่า “กระจับปี” ก็มี

ที่กล่าวมานี้ หมายถึง พินที่มีเต้าหรือ กะโหลกหน้าแบนราบอย่างธรรมดา มีพินของไทยที่แตกต่างออกไปอีก คือ

“พินน้ำเต้า” ซึ่งมีสายเดียว คงมาจากอินเดียเช่นกัน พินชนิดนี้จะนำลูกน้ำเต้ามาตัดตรงกลางเอาด้านขั้วหรือจุกไว้ แล้วเอาติดตรึงกับคันของพิน แต่แปลกตรงที่หันปากออกตรงข้ามกับสาย โยงสายผ่านตรงขั้วน้ำเต้าแล้วซึ่งไปยังปลายคันจึงดูเหมือนกับธนูที่เอาผลน้ำเต้าติดไว้ด้านหลัง พินชนิดนี้มีสายเดียวทางภาคเหนือเรียกว่า “เปี้ยะ” หรือ “เหี้ยะ” และ “ซึ้ง” พินเปี้ยะคล้ายกับพินน้ำเต้าแต่มี 2 สาย ที่โคนของคันมีเสาดเล็ก ๆ 2 เสาเอาไว้สำหรับผูกสายโยงผ่านไปยังขั้วน้ำเต้า พินชนิดนี้เวลาเล่นนิยมถอดเสื้อ หันปากน้ำเต้าเข้าสู่อกหรือพุงของตนเอง ใช้มือซ้ายจับคันชักแล้วคอยกดสายให้หย่อนหรือตึงตามเสียงที่ต้องการ นิยมเล่นแฉวงสาวเช่นกัน ซึ่งมีลักษณะคล้ายพินทางภาคอีสาน แต่มีสาย 2 คู่ ปัจจุบันคำว่า “พิน” แท้ ๆ ที่เรียกแล้วเข้าใจคือพินของภาคอีสานนั่นเอง แต่ในที่นี้เราจะกล่าวถึงการทำพิน 3 สาย

ส่วนประกอบของพิน

1. เตาพินหรือโปรงพิน
2. คอพิน
3. สายพิน
4. หมอนรองสายมี 2 ที่ คือหมอนรองสายบน และหมอนรองสายล่าง
5. ลูกบิด
6. ขันหรือเฟลต พินแต่ละประเภทจะไม่เท่ากันแล้วแต่ความต้องการ
7. ไม้ดีดหรือปิ๊ก
8. สายสะพาย
9. หัวประดับนิยมทำเป็นหัวหงส์ หัวพญานาค หรือหัวลายกนกเปลว

ขนาดและรูปทรงพินที่ได้มาตรฐาน

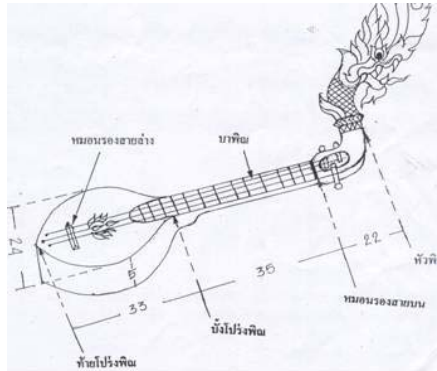
1. เลือกใช้ไม้ได้ทุกชนิด
 - ไม้เนื้อแข็งเหมาะสมกับการทำพินไฟฟ้า
 - ไม้เนื้ออ่อนที่เหมาะสมกับการทำพินโปรง (พินโบราณดั้งเดิม)

2. ขนาดของพินที่ได้มาตรฐาน จากประสบการณ์ที่ผู้คิดค้นได้เคยทำมา (พระอาจารย์ปี สมาจาโร)

ความยาว จากหัวสุดถึงท้ายสุดของตัวพิน ยาวประมาณ 90 ซม. ซึ่งแบ่งรายละเอียดตามส่วนต่าง ๆ ได้ดังนี้

- จากหัวถึงหมอนรองสายบน (ช่วงใส่ลูกบิดตริงสาย) ยาวประมาณ 22 ซม.

- จากหมอนรองสายบนถึงตัวบั้งโป่งพิน ยาวประมาณ 35 ซม.

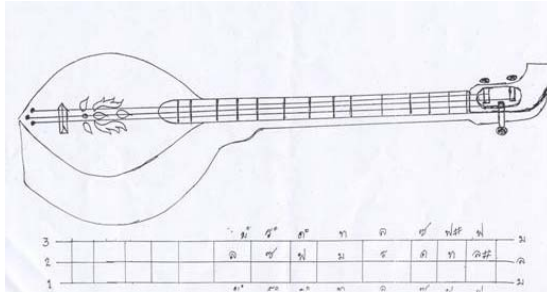
- จากตัวบั้งโป่งพินถึงท้ายโป่งพิน ยาวประมาณ 33 ซม.

ความหนา ประมาณ 5 ซม.

ความกว้าง ประมาณ 23 – 24 ซม.

ขั้นตอนการทำพิน

1. ตัดกระดาดแบบพิมพ์
2. ทาบแบบพิมพ์ลงบนไม้ที่เตรียมไว้
3. ใช้เลื่อยไฟฟ้าตัดรูปขึ้นทรง และใช้กบไฟฟ้าไล่น้ำไม้ให้เรียบ
4. ขัดด้วยกระดาษทราย ถ้าส่วนใดของไม้เป็นรูหรือมีรอยไม่เท่ากัน วิธีแก้คือให้นำเอาความร้อนมาทาตรงบริเวณนั้นแล้วรอยทับด้วยขี้ไม้ จากนั้นก็ขัดด้วย

กระดาดทราย การขัดกระดาดทรายนั้น จะต้องใช้กระดาดขัดทั้งหมด 3 เบอร์ เพื่อความเนียนเรียบของเนื้อไม้ จากนั้นก็ตกแต่งรูปทรงให้สวยงาม

5. เลื่อยฝาโปรงพิณแล้วฉลุฝาโปรงพิณให้เป็นลวดลาย

6. เจาะโปรงพิณ แต่งโปรงนอกและใน (การเจาะโปรงตัวพิณเพื่อเอาเสียง) จากนั้นจึงแต่งคอพิณ

7. ประกบฝาโปรงพิณด้วยกาว แต่งรูปทรง และขัดด้วยกระดาดทราย ให้ละเอียด

8. เจาะรูทำสายและคอพิณ เพื่อใส่สายและใส่ลูกบิด และจับจากให้ได้ระดับของสายแต่ละสาย

9. ประกบบาและหมอนรองสายทั้งบนและล่าง (บาบบนจะเล็กกว่าบาล่าง) ใส่ลูกบิด

10. ใส่สายติดขึ้น เพื่อเทียบเสียงโน้ตของพิณ

วันที่ 11 มีนาคม 2549

สัมภาษณ์อาจารย์ประดิษฐ์ วิชาศ อาจารย์ประจำภาคดุริยางค์ไทย เอกดนตรี
พื้นเมือง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

ประวัติ

เป็นคน จังหวัดขอนแก่น แต่เกิดที่จังหวัดบุรีรัมย์ ตอน ม. ต้น เริ่มจับพิณ
เพราะชอบพิณมาก และคิดว่าเล่นง่าย ช่วงที่ทำวงแรก ๆ ค่อนข้างประสบความสำเร็จ
สำเร็จพอสมควร ไปประกวดวงที่งานประจำปี ผูกเสียว จังหวัดขอนแก่น ก็ได้รับ

รางวัลชนะเลิศ 3 ปีซ้อน เมื่อจบ ม.ต้น แม่จะไม่ให้เรียนต่อแต่ด้วยความชอบจึงแอบหนีมาสมัครเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และเลือกเรียนเอกปีพาทย์เครื่องดนตรีฆ้อง วิชาโตนตรีพื้นบ้าน ช่วงแรก ๆ ก็เป่าโหวต กว่าจะได้จับพินจริง ๆ ก็ตอนขึ้น ม. 5 ส่วนมากเพลงที่ได้ก็จะต้องจากรุ่นพี่ จะมีต่อกับอาจารย์บ้างก็จะเป็นการต่อเดี่ยว ซึ่งต่อกับ อาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมศิลป์ และอาจารย์สุรศักดิ์ ดอนชัย เมื่อเรียนจบชั้นสูง 2 ก็ไปเรียนต่อที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ปี พ.ศ. 2540 ก็กลับมาเป็นลูกจ้างที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และได้บรรจุเป็นข้าราชการเมื่อเดือนธันวาคม 2548 ในตำแหน่งครูสอนดนตรีพื้นบ้าน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับพิน....เคล็ดลับในการเลือกพิน พินก็จะมีพินโปรง ที่นิยม คือทำจากไม้ขนุนแห้งได้ที่ และต้องขึ้นอยู่กับช่างด้วยเพราะการทำพินเสียงจะดีหรือไม่ดีนั้นจะขึ้นอยู่กับกล่องเสียง และช่างจะติดชั้น (เฟลต) ถูกเสียงรึเปล่า ส่วนพินไฟฟ้าก็ขึ้นอยู่กับคอนแทค ไม้เนื้อแข็งที่เลือกใช้ และการเชื่อมต่อของระบบไฟฟ้าภายในตัวพิน แต่ในส่วนตัวแล้วจะชอบเล่นพินไฟฟ้า เนื่องจากเสียงดังและสามารถปรับเสียงได้ แต่บางที่ในการเล่นก็ต้องดูให้เข้ากับบรรยากาศและสถานที่ด้วย ส่วนเคล็ดลับในการที่จะให้เล่นพินได้ด็นั้นก็คือ การฝึกซ้อมซึ่งสำคัญที่สุด และโน้ตเพลงจะต้องท่องให้คล่องและจำให้แม่น พอชำนาญแล้วก็จะสามารถใส่ลูกเล่นหรือที่เรียกว่าแตกลายได้

ขอขอบคุณ

ครูทองคำ ไทยกล้า ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านเครื่องดนตรีพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

อาจารย์ประดิษฐ์ วิลาศ อาจารย์ประจำภาคดุริยางค์ไทย เอกดนตรีพื้นเมือง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

อาจารย์จิรพล เพชรสม ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1	ศึกษาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน	
2	ประวัติครูและศิลปินพื้นบ้านอีสาน	
3 - 4	ประวัติความเป็นมาของพิณ และบอกถึงลักษณะส่วนประกอบ	
5 - 6	อธิบายขั้นตอนการทำพิณ	ฉายวีดีทัศน์
7 - 14	ลงมือปฏิบัติ การทำพิณ 1. ทาบแบบพิมพ์ลงบนไม้พร้อมตัดขึ้นรูป 2. เลื่อยฝาโปร่ง แล้วฉลุฝาให้เป็นลวดลาย 3. ชัดด้วยกระดาษทราย 4. เจาะโปร่งพิณ แต่งโปร่งนอกและใน 5. ประกอบฝาโปร่ง แต่งรูปทรง และขัดด้วยกระดาษทรายให้ละเอียด 6. เจาะรูท้ายและคอพิณ เพื่อใส่สายและใส่ลูกบิด 7. ประกอบขาและหมอนรองสาย พร้อมตั้งเสียง 8. ปรับแต่ง เก็บรายละเอียด พร้อมลงเคลือบเงาตัวพิณ	
15	เก็บรายละเอียดชิ้นงาน และร่วมกันอภิปรายปัญหาที่พบเจอ	
16	วัดผล ประเมินผล	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ เป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
หน่วยที่ 1 ศิลปะการทำพิน คาบที่ 3-4 คาบเรียนละ 50 นาที
เรื่อง ประวัติ ลักษณะและส่วนประกอบต่างๆของพิน

สาระสำคัญ

ศึกษาประวัติความเป็นมา พร้อมทั้งอธิบาย ลักษณะและส่วนต่างๆของ
พิน ขั้นตอนการทำพิน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน ได้อย่างถูกต้อง
และเข้าใจ

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. ผู้เรียนสามารถอธิบายประวัติของพิน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมือง
อีสานได้
2. ผู้เรียน รู้และเข้าใจในลักษณะส่วนประกอบต่างๆ ของพินได้อย่างถูกต้อง

เนื้อหา

ประวัติของพิน ลักษณะ และส่วนประกอบของพิน

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ถามถึงเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานที่ผู้เรียนรู้จัก ว่ามีอะไรบ้าง และชอบ
เครื่องดนตรีชิ้นใด
2. ทบทวนความรู้เกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน พร้อมยกตัวอย่าง
เรื่องพิน
3. แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ ประวัติ ลักษณะ และส่วนประกอบของพิน
ให้ผู้เรียนทราบ

แผนการสอน

ชั้นสอน

ครูอธิบายสาเหตุที่ต้องศึกษาเรื่องพิน และเล่าถึงประวัติพร้อมบอก
ลักษณะส่วนประกอบของพินซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานให้ผู้เรียนทราบ

ขั้นสรุป

ประเมินผล และวัดผลความรู้ โดยมีแบบทดสอบให้ทำ

สื่อการเรียนการสอน

1. VDO แนะนำเครื่องดนตรีภาคอีสาน
2. ตัวอย่างพินมาให้ผู้เรียนดู
3. ใบความรู้

การวัดผลและการประเมินผล

สิ่งที่ต้องวัด

1. พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของ
ผู้เรียน

2. ผลจากแบบทดสอบ

วิธีวัด

เรียนรู้ ความสนใจ และความมีส่วนร่วมของผู้เรียน

เครื่องมือที่ใช้วัด

แบบทดสอบ

เกณฑ์การประเมินผล

1. ผู้เรียนมีความรู้และสามารถอธิบายประวัติ และลักษณะของพินได้
2. ผลจากการประเมินพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่ต่ำกว่า 80%

ขยับปรับเปลี่ยนเข้ากับศิลปินแห่งชาติ

การขับเสภาเป็นการละเล่นที่มีท่วงทำนองไพเราะ นิยมเล่นในงานมงคล เช่น โขนจุก ขึ้นบ้านใหม่ ส่วนมากการขับเสภาจะมีขึ้นในเวลากลางคืนซึ่งในช่วงแรกเรื่องราวที่ถูกนำมาใช้ในการขับร้องส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเทพ พระมหากษัตริย์ และการเชิดชูวีรบุรุษ ยกตัวอย่างเช่น รามเกียรติ์ มหาภารตะ ต่อมาการขับก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปและเริ่มใกล้ชิดกับสังคมชาวบ้านมากกว่าเดิม ซึ่งบทที่ได้รับค่านิยมคือ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน การขับเสภาในสมัยโบราณนั้นจะใช้เพียงเครื่องไม้ ที่เรียกว่า กรับ ซึ่งจะช่วยให้สอดคล้องกับทำนองขับขานให้เป็นศิลปลีลา วาทศิลป์ การขับเสภา นับได้ว่าเป็นศิลปการขับร้องที่สำคัญของไทยควรค่าแก่การอนุรักษ์

หากว่าด้วยมูลเหตุของการขับเสภา เดิมไม่สามารถระบุที่มาของการขับเสภาได้อย่างชัดเจน จากการศึกษาในโครงการรักษาวรรณกรรมท้องถิ่นและมีเพียงข้อสันนิษฐานจากท่านผู้รู้หลายท่านว่า คำว่า “เสภา” สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำเหล่านี้ “เสวา” เป็นคำในภาษาสันสกฤตแปลว่าการบูชา “เสวากา” ซึ่งแปลว่าการสวดแบบเปลี่ยนทำนอง

ซึ่งเร็วบ้าง ช้าบ้าง อ่อนโยนบ้าง โศกบ้าง “หริเศราโว” เป็นคำภาษามัทราสซึ่งหมายถึงการสวดลำนำสรรเสริญพระเจ้าโดยประกอบดนตรี เสด้านั้นได้มีการบรรจุไว้ในกฎมณเฑียรบาลในพระราชนิธิยกิจว่า “ หกทุ่มเบิกเสภาดนตรี” มูลเหตุของการขับเสภาน่าจะเป็นการเล่นิทานให้คนฟังตามบ้านด้วยความชำนาญจนทำให้เกิดเป็นอาชีพ ซึ่งการเล่นิทานนี้เขาจะมีธรรมเนียมสามประการคือ จะนิยมเล่าในเวลากลางคืน เรื่องที่เล่ามักจะมีเนื้อหาหยาบคาย และ นิยมเล่าในงานมงคล ในสมัยก่อนการเล่นิทานจะเป็นมหรสพที่สนุกสนานและประหยัดจึงเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุนี้การขับเสภาก็คือการเล่นิทาน พอจะเห็นได้ว่ามาจากการเล่านิทานที่ฟังกันมาช้านานก็จะเบื่อและจืดชืดจึงมีคนคิดจะเล่าโดยแต่งเป็นกระบวนกลอน เพราะเมื่อเป็นกลอนแล้วก็สามารถทำให้ไพเราะได้ยิ่งขึ้นโดยผู้เล่าจะมีศิลป์ลีลาว่าทศิลป์ในการเล่าของตนเอง บทที่ใช้เล่าในสมัยแรกเป็นการว่าสดด้วยบทร้อยแก้ว ต่อมาจึงนำบทร้อยกรองมาใช้เป็นบทสี่อวามณ์ ภายหลังเมื่อเกิดความนิยมแต่งเป็นบทร้อยกรอง การว่าสดก็เลื่อมความนิยมไป เมื่อการเล่นิทานเป็นที่นิยมจึงมีการแข่งขันกันผู้เล่าบางคนจึงเริ่มเล่าโดยการผูกเป็นกลอนขึ้นและคิดการใส่ทำนองกรับจึงกลายเป็นเครื่องประกอบจังหวะ มีหลักฐานในสมัยอยุธยาไม้ตีประกอบการขับเรียกว่า **กรับ** และเรียกผู้เล่านิทานนี้ว่า **ช่างขับ** ซึ่งกรับเสปามีลักษณะเป็นท่อนไม้สี่เหลี่ยม ทำด้วยไม้ชิงชัน หรือ ไม้พะยูง ยาว 20 ซม. หน้า 4 ซม. สำหรับหนึ่งมี 4 อันใช้สำหรับตีหรือขยับเป็นจังหวะในระหว่างการขับเสภา เสดาใช้กรับเป็นเครื่องประกอบจังหวะจนกระทั่งสมัยรัชกาลที่สองแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ให้มีการบรรเลงปี่พาทย์โดยใช้เพลงหน้าพาทย์แสดงกริยาของตัวละครในเรื่องด้วยวงปี่พาทย์เครื่องห้า เพลงที่ใช้จึงเป็นเพลงสองชั้น ในยุคนี้เกิดธรรมเนียมสำคัญคือการโหมโรงซึ่งจบด้วยเพลงว่า ต่อมาในรัชกาลที่สี่ ได้มีการประพันธ์เพลงสองชั้นขยายเป็นสามชั้น รูปแบบของเสภาในยุคนี้ถูกพัฒนาขึ้นอีก โดยมีการกำหนดให้มีการไหว้ครูจึงเกิดเพลงโหมโรงเสภา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ห้า มีการนำตัวละครมาแสดงประกอบเรียกว่า เสดารำ และ ละครเสภา ซึ่งมีการดำเนินเรื่องด้วยการขับเสภาโดยมีการบรรเลงกับวงปี่พาทย์เป็นต้นมา

ในปัจจุบันหากพูดถึงเรื่องของการ ขับเสภา คงต้องยกให้กับศิลปินแห่งชาติ คนนี้ “ครูแจ้ง คล้ายสีทอง” ผู้ที่ชื่นชอบศิลปะการร้องเพลงไทย เจ้าของสมญาว่า “ช่างขับคำหอม” ชื่อเสียงท่านโด่งดังจนเป็นที่ยอมรับในแวดวงศิลปะเพลงไทยมา อย่างยาวนานการขับกับขับเสภาจากฝีมือของครูแจ้งนั้นมีความไพเราะและที่ สำคัญท่านเป็นผู้เล่นกับเอง “กับเงินล้าน” ก็คือที่มาของการขับกับขับเสภาของ ครูแจ้ง คล้ายสีทองนั่นเอง

เมื่อมีโครงการให้ทุนครู 5 ปี ได้สำนึกรักศิลปะวัฒนธรรมไทย ที่ ทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้จัดขึ้นในครั้งนี้ จึงทำให้อยากที่จะศึกษา ศิลปะของไทยที่มีมาช้านาน ซึ่งในช่วงนั้นก็ได้มีโอกาสชมการขับเสภาของศิลปินแห่ง ชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ท่านได้ขับเสภาในงาน วิเศษศิลป์ปิ่นสยามเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2549 จึงทำให้สนใจอยากทราบถึงประวัติความเป็นมาของการขับ เสภา เทคนิคในการขับเสภา อยากทราบถึงเรื่องราวความเป็นมา ความสำเร็จสูง สุดของท่านเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับศิลปินท่านนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมาของศิลปินแห่งชาติ เพื่อศึกษา แนวทางการขับเสภา เทคนิค ต่างๆ ศึกษาวิธีการเรียนขับเสภาในสมัยก่อนของศิลปิน และนำความรู้ที่ได้มาปรับ เขียนแผนการสอนให้เข้ากับในยุคปัจจุบัน เมื่อได้หัวข้อที่น่าสนใจ ข้อมูลที่มีอยู่จาก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติในงาน วิเศษศิลป์ปิ่นสยามในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2549 บวกกับข้อมูลที่หาเพิ่มเติมจากหนังสือ และอินเทอร์เน็ตจึงตัดสินใจ ออกเดินทางไป ยังบ้านศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ที่ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อหาข้อมูลสำคัญ การนัดหมายได้ตกลงกันเป็นวันวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2549 และ วันที่ 17 - 18 มีนาคม 2549 การเดินทางก็ไม่ลำบากอย่างที่คิดเพราะมีเพื่อนที่ แสนใจดีคอยเป็นไกด์ไลน์ให้ ออกเดินทางตั้งแต่หกโมงเช้าโดยรถประจำทางจาก ขนส่งสายใต้ สาย 68 บางสี-วัดไผ่ ลงสีแยกบางซอ ราคาไม่แพงมาก 40 บาท ไป - กลับ 80 บาท คุ่มเกินคุ่ม จากนั้นก็ต่อรถสองแถวจากปากทางบางซอไปลงตำบล บางตาเถร จะมีป้ายบอกตรงปากทางเข้า เดินเข้าไปอีกหน่อยก็จะเจอบ้านครูแจ้ง คล้ายสีทอง ซึ่งไม่ต้องกลัวว่าจะหาบ้านครูแจ้งไม่เจอ เพราะแถวนั้นถ้าใครไม่รู้จัก

บ้านครูแจ้ก็นับว่าแออัดเต็มที การไปสัมภาษณ์ครั้งนี้มีการเตรียมตัวไปอย่างดี ทั้งเครื่องอัดเทปและกล้องถ่ายรูปที่อยู่ในกระเป๋า พร้อมเก็บข้อมูลตลอดเวลา

จากกรุงเทพถึงบ้านศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ คล้ายสีทอง เราใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมงเศษท่ามกลางอากาศที่ร้อนจัด บวกกับบ้านของครูแจ้ที่ต้องเดินเข้าไปประมาณกิโลกว่าๆ เห็นจะได้แต่เมื่อไปถึงก็ไม่ผิดหวังเลยแม้แต่น้อย บ้านของครูเป็นบ้านที่น่าอยู่มาก รั้วล้อมรอบสีแดง เสียงเด็กที่กำลังเล่นกันอย่างสนุกสนานสักประมาณ 6-7 คน ซึ่งนั่นก็เป็นลูกหลานของครูแจ้ นั่นเอง ทำให้ดูแล้วครอบครัวของครูแจ้คงเป็นครอบครัวที่อบอุ่น เราได้นั่งรอครูแจ้สักพักใหญ่ๆ ก็มีผู้มาติดต่อ เชิญครูไปร่วมงานต่างๆ มากมายซึ่งก็นับได้ว่าครูแจ้เป็นผู้ที่ชุมชนนั้นให้ความสำคัญและให้ความเคารพคนหนึ่ง จนทำให้เรารู้สึกตื่นเต้นมากที่จะได้พบกับท่านและไม่นานนักเราก็ได้พบกับท่านเมื่อเห็นครั้งแรกก็รู้เลยว่าท่านเป็นผู้ที่มีอารมณ์ดี รอยยิ้มของท่านเป็นสิ่งแรกที่ท่านทำ จากนั้นก็นั่งตรงที่เราจัดเตรียมไว้ให้ และท่านก็ถามวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และเริ่มให้เราสัมภาษณ์ทันที โดยการเล่าประวัติของท่านตั้งแต่เด็กๆ ครูแจ้ เกิด วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2478 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ตอนเด็กก็เรียนหนังสือที่วัด และเรียนดนตรีไทยกับครูแคล้ว คล้ายจินดา จนท่านอายุ 16 ปี ก็ได้เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพ ทั้งเล่นดนตรีและร้องเพลง ยังไม่ได้ขับเสภาตอนนั้นก็ได้อ่านตอบแทนวันละ 3 บาท รางวัลแต่ละงานครูบอกว่าเยอะมาก มากกว่าค่าตัวของท่านหลายเท่าประมาณ 30 บาทซึ่งในสมัยนั้นก็นับว่าเป็นจำนวนเงินที่เยอะพอสมควร นอกจากงานเล่นดนตรีและร้องเพลงครูยังทำงานอย่างอื่นเป็นการหารายได้เสริม คือ เย็บรองเท้า ตัดเสื้อผ้า ทอนนั้นท่านพักอยู่ที่หลังบ้านจอมพลดอนม หลังจากนั้นก็ต้องเกณฑ์ทหารประมาณ 1 ปี 6 เดือน มีเล่นดนตรีบ้างก็ช่วง เสาร์- อาทิตย์ ที่บางลำพู แต่การขับเสภาในตอนนั้นไม่ค่อยได้มีโอกาสสักเท่าไร จนเกิดการปฏิวัติทางการเมืองมีการแสดงต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ในเวลานั้นเลิกกำลังนิยมท่านจึงหันไปทำงานลิเกวิทยุครูแจ้บอกว่าเป็นงานที่ไม่เหนื่อย สนุก แถมยังได้ความรู้ จนครูแจ้ได้เป็นตัวของตัวเองหยุดงานอย่างอื่นแล้วเล่นลิเกวิทยุอย่างเดียว ด้วยค่าตอบแทนที่สูงพอสมควร ตกวันละ 500-600

บาท บางวันได้ถึง 1000 บาท เพราะเล่นหลายเวทีบวกกับค่ารางวัลที่ได้จากการ
คุมโรง จนเสียงของครูแจ้ฮั่นไพเราะก็ไปโดนใจครู โชติ สุริยะประณีต ครูโชติก็ได้
สั่งให้ครูเชื่อมซึ่งเป็นน้องสาวต่อเพลงให้ครูแจ้ ครูแจ้เล่าให้ฟังว่าครูรู้สึกดีใจมาก
เมื่อได้ยินคำของครูโชติบอกกับครูเชื่อมว่า “จับต่อให้ครูแจ้อย่างดี เอาอย่างดี ฉัน
จะปั้นเด็กอีกสักคน” จากนั้นครูเชื่อมก็ต่อให้โดยท่อนแรกที่ดีต่อ คือ “ชะลอयरรม
จำพราว” ครูแจ้บอกว่า ต้องใช้เวลากับท่อนนี้เพียงท่อนเดียวถึง 1 เดือน หากไม่
ถูกใจครูเชื่อมก็จะไม่ต่อท่อนอื่นให้ ถ้าไม่ได้ก็ต้องฝึกร้องอยู่อย่างนั้นท่อนเดียว แต่
ด้วยความพยายามก็ทำให้ครูแจ้ต่อเพลงจนจบได้ และได้ต่อเพลงอื่นมาเรื่อยๆ
จนได้มีโอกาสประกวดขับร้องที่เวทีของ จุฬา ครั้งแรกท่านก็คว้ารางวัลชนะเลิศ
อย่างไม่ผิดหวัง การประกวดครั้งนั้นท่านใช้เพลง ราตรีประดับดาวและพระฤๅษีซึ่ง
บุตร ท่านใช้ชื่อในการประกวดว่านาย หทัย คล้ายสีทอง หลังจากนั้นท่านก็ฝึกร้อง
ของท่านต่อไปเรื่อยๆ แม้แต่เพลงเสภาฝรั่งท่านก็ร้องได้ จนทำให้มีแฟนเพลงมาก
มาย เพราะครูแจ้ทำการแสดงไปทั่วตั้งแต่งานวัดจนถึงในวัง ด้วยเหตุที่ครูแจ้เป็น
คนที่ติดดินรักในการขับร้องเพลง การขับเสภาที่มีนำเสียงที่ไพเราะเข้ากับบทกลอน
ได้อารมณ์ทุกอารมณ์ จึงทำให้เป็นที่ชื่นชอบของแฟนเพลงเป็นที่ติดอกติดใจ รักครู
แจ้ ชอบครูแจ้ จึงทำให้แฟนเพลงหลายคนได้ส่งชื่อ ของครูแจ้ เพื่อให้ทางกรม
ศิลปากร แต่งตั้งให้ครูแจ้เป็นศิลปินแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา เพราะ
เสียงอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของครูและเสียงที่ขยับกรับขับเสภาได้ยอดเยี่ยม
จนไม่มีใครเทียบได้ จนมาในปี 2538 ท่านก็ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น
ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์)

ปัจจุบันครูแจ้ทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญสาขาการขับร้อง ที่บัณฑิตพัฒน
ศิลป์ ซึ่งครูแจ้จะสอนครูให้ไปสอนเด็กอีกต่อหนึ่งเพราะครูบอกว่าหากให้สอนเด็ก
ที่ยังไม่เป็นเลยกลัวเด็กจะรับไม่ไหวเพราะการขับร้องเพลงไทย หรือการขับเสภานั้น
ต้องใช้ความมุ่งมั่นเป็นอย่างมากแต่ครูแจ้สามารถแนะแนวทางในการเรียน ให้
เทคนิคในการขับร้องเพลงไทย และการขับเสภาได้ ครูแจ้ได้เล่าถึงการต่อเพลงใน
สมัยก่อนให้ฟังว่า ครูเขาจะต่อเป็นท่อนเท่านั้น ถ้าร้องท่อนนี้ยังไม่ดีไม่ถูกใจครูก็คือ

ไม่ต่อให้ ซึ่งครูแจ้ก็ได้ใช้ความอดทนอย่างมากกว่าจะมาถึงวันที่ประสบความสำเร็จสมัยนั้นครูแต่ละครูจะต่อเพลงใช้อารมณ์ไม่เหมือนกันอย่างเช่นครูเชื่อมและครูชัย ครูเชื่อมจะให้ร้องแข็งๆ ไม่ให้ร้องเพราะ ครูเชื่อมบอกว่าผู้ชายไม่ให้ร้องเพราะแต่ให้ร้องแบบแข็งแรง ครูแจ้ก็เลยไปถามครูชัยว่าตรงนี้ผมร้องไม่เพราะ ครูชัยก็จะต่อแบบผู้หญิงเช่นในบทที่ว่า

“ยิ้มเยาะมองหากล้าหาญ” ถ้าเป็นครูเชื่อมจะร้องติดกันกระชับจังหวะแบบแข็งแรงแรง “ยิ้มเยาะมองหา..กล้า..หาญ” แต่ถ้าเป็นครูชัย จะร้องแบบหวานมาก “ยิ้ม....เยาะ...มองหา. กล้า..หาญ”

ครูยังบอกอีกว่าบทกลอนในการขับเสภาหรือการร้องเพลงไทย บทไหนต่างๆ นั้น การขับแต่ละบทแต่ละกลอนจะต้องให้ถึงอารมณ์นั้นด้วย ครูได้ยกตัวอย่างดังนี้

อย่างเช่นคำว่า **แวกมาน** ครูร้องคำนี้จนทำให้เราเห็นภาพว่าเขากำลังแวกมานจริงๆ นั้นก็คือครูจะเน้นคำว่า แวก.....มาน เสียงลูกคอของครูหลายชั้นทับซ้อนกันทำให้ดูเหมือนว่าค่อยๆ แวกมานออกอย่างน่าอัศจรรย์

คำว่า **อ้อยเงาะ** ในบทที่ว่า **“นั่งกับแม่อ้อยเงาะ”** ครูทำน้ำเสียงคำว่า “อ้อยเงาะ!” ได้อย่างน่ารักเสียงครูเล่นแผ่วๆ บวกกับการยกกับบทได้อย่างลงตัว บทนี้ทำให้ครูได้รับเสียงฮือฮาจากแฟนเพลงได้เป็นอย่างดี และยังเคยได้รางวัลจากหม่อมแผ้ว เป็นเงิน 500 บาทอีกด้วย

และมีอีกบทที่เรียกเสียงได้อีกเหมือนกันคือบทที่ว่า “แม่แก้วหน้า น้ำตาลงเถาะ ๆ” ซึ่งครูร้องคำว่า เถาะๆ ทำให้เห็นภาพทั้งน่ารักและน่าสงสาร เสียงที่อ่อนเล็กๆ จึงทำให้แฟนเพลงชื่นชอบเป็นอย่างมาก

อย่างถ้าเป็นอารมณ์รักในบทที่ว่า **“ชมแต่ดวงเดือน ที่ไหนจะเหมือนได้ชมหน้าน้อง”** ครูจะเน้นคำว่าหน้าน้องถ้าหากเราลากคำว่าหน้า... นานเกินไปก็จะทำให้ความหมายเปลี่ยนอาจจะทำให้เป็นความหมายที่ไม่ดี อาจหมายถึงหน้าที่ไม่สวยก็ได้แต่ความหมายที่แท้จริงก็คือหน้าน้องคนนี้ต้องสวยฉะนั้นเราต้องเอาคำว่าหน้าน้อง ร้องติดกันก็จะตรงกับความหมายที่เราหมายถึงนั่นเอง

ความสำเร็จของครู ครูนั้นต้องใช้ทั้งความพยายาม ความขยันหมั่นเพียร ต้องรู้จักพิจารณาเพราะครูของครูแจ้มีหลายท่าน ครูแจ้จึงได้นำเทคนิคของครูทุกท่านมาใช้ ครูของครูแจ้บางท่านเคยถามครูแจ้ว่าครูจะยึดแบบตามใคร แต่ครูแจ้ไม่ได้ตอบเพียงแต่คิดในใจว่าจะนำเทคนิคของครูทุกท่านที่ได้เรียนมาปรับใช้กับตน ครูคิดว่าต้องมองให้กว้างถ้าฉลาดต้องได้ทุกคนทุกแบบ จนทำให้ครูร้องได้ทุกบททุกอารมณ์ได้อย่างสบายๆ

จึงนับได้ว่าครูแจ้ คล้ายสีทอง เป็นศิลปินผู้มีความสามารถในด้านคิด ศิลป์โดยเฉพาะการขับเสภา ที่ได้รับการยกย่องทั่วประเทศและได้รับสมญาว่า “ช่างขับคำหอม” เพราะเสียงดีขับกรับได้ยอดเยี่ยมจนไม่มีใครเทียบ เป็นนักขับเสภาที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันครูแจ้ขับเสภาได้อย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสามารถนำบทเสภาเก่าๆ ที่ถูกลืมกลับมามีชีวิตโดดเด่นจนได้รับความนิยมจากคนรุ่นใหม่ด้วยการถ่ายทอดออกมาอย่างมีชีวิตและวิญญาณแบบไทยจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปว่า “ถ้าขับเสภาหรือเห่เรือแล้วต้องนายแจ้ คล้ายสีทอง เท่านี้ที่สามารถขับกล่อมได้อย่างไพเราะ ฟังได้อย่างเพลิดเพลินไม่รู้เบื่อ “ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาศิลปะการขับกล่อมให้แก่ศิษย์มากมาย ซึ่งครูได้เอ่ยถึงลูกศิษย์หลายท่าน อาทิเช่น คุณวีระ มุสิกพงษ์ หรือคุณนพพร ที่ครูแจ้ได้บอกว่าเป็นคนขับเสภาที่ดีอีกคนหนึ่ง หรือไม่ก็ยังมีอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามครูแจ้ยังบอกอีกว่าอยากให้คนสมัยนี้ให้การอนุรักษ์ การขับเสภาไว้ให้อยู่คู่ไทยเราไปนานๆ เพราะการขับเสภาไม่ใช่เรื่องง่ายๆ เลยหากจะต้องมานับหนึ่งเรื่อยๆ ใครที่รักและชอบการขับเสภาอยู่แล้วก็จงหมั่นฝึกฝนให้เก่งให้ชำนาญต่อไป หากใครที่ไม่ได้สนใจก็หันมาทำความเข้าใจกับความสำคัญของการขับเสภาสักเล็กน้อยก็ยังดีเพื่อใครถามก็จะได้อธิบายได้ไม่อายใครเพราะเราคือคนไทยอะไรที่เกี่ยวกับไทยเราเราต้องรู้ นับได้ว่าครูแจ้เป็นทั้งครูผู้ถ่ายทอดวิชาและเป็นศิลปินที่สามารถอนุรักษ์ศิลปะการขับเสภาอันเป็นเอกลักษณ์ของไทย ให้ดำรงอยู่ได้อย่างงดงามสามารถถ่ายทอดสื่อถึงผู้ฟังได้อย่างยอดเยี่ยมผู้หนึ่ง

จะดำเนิน ตามเบื้อง พระยุคลบาท จะจงรัก รักดีชาติ ศาสนา
จะเทิดทูน วงศ์ชาติรัย ชาติดิยา จะรักษาแบบอย่างการสร้างคน
จะสอนศิษย์ด้วยศรัทธาต่อหน้าที่ เมตตาชี้ ทางสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ผล
จรรยาบรรณมันไว้ในกมล อุทิศตนแต่พระผู้ ครูแผ่นดิน
ครูแจ้งได้ขับเสภาส่งท้าย ซึ่งเป็นบทที่แสดงให้เห็นว่าครูแจ้งคือครูที่อุทิศ
ตนในการถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นผู้ที่สืบทอดศิลปะการขับร้องเพลงไทยอย่าง
แท้จริง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง และ ภรรยา
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 208 หมู่ 12 ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัด สุพรรณบุรี 72110
เบอร์โทรศัพท์ 035 – 489585 มือถือ 01 – 2996638

เอกสารอ้างอิง

ไทยประกันชีวิต,บริษัท (2545) .**ภูมิปัญญาไทย:** มหรศพไทย เล่ม 8 .กรุงเทพฯ :
บริษัทจีเอ็ม แม็ก มีเดีย จำกัด
ชมรมอนุรักษ์ศิลปะโบราณคดีและวัฒนธรรมพื้นบ้านสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย
ศิลปากร(2545),**โครงการรักษวัฒนธรรมท้องถิ่น จ.สุพรรณบุรีจ.อ่างทอง .**
ปรัชญานูญมาสูงทรง,http://www.ariya_group.com/cariya_gif/new_links_sepa.htm

ขอขอบคุณ

ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ศิลปินแห่งชาติและภรรยา ที่ให้ความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวกับขับเสภา

นางสาวรุ่งทิพย์ แสงเกตุ ที่แนะนำสถานที่ที่ไปติดต่อและพาไปถึงที่เพื่อขอสัมภาษณ์ครูแจ้ง คล้ายสีทอง

โครงการสอน

คาบ	เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	หมายเหตุ
1-3	ประวัติการขับเสภา แนะนำศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ส่งรายงาน ผลงานของครู แจ้ง คล้ายสีทอง	- แจกใบความรู้ที่ 1 - ผู้สอนอธิบาย เปิดโอกาสให้ซักถาม - ใบงานที่ 1 - แจกใบความรู้ที่ 2 - ดูวีดีทัศน์ - ส่งรายงานผลงานครูแจ้ง คล้ายสีทอง - แบ่งกลุ่มนักเรียน - ผู้เรียนรายงาน - ทำใบทดสอบความรู้ เกี่ยวกับประวัติการขับเสภาและประวัติศิลปิน ครูแจ้ง คล้ายสีทอง	- ใบความรู้ที่ 1 - ใบความรู้ที่ 2 - โทรศัพท์ - เครื่องเล่น VCD - คอมพิวเตอร์
4	เรื่องสัมผัสของบทเสภาในรูปแบบต่างๆ	- แจกใบความรู้ที่ 3 - ผู้สอนอธิบาย เปิดโอกาสให้ซักถาม	- ใบความรู้ที่ 3
5	ฝึกแต่งเสภา	- แบ่งกลุ่มนักเรียน 3-5 คน - นำเสนอผลงานหน้าห้อง	
6	ดนตรีที่ใช้ในการขับเสภาและจังหวะของการขับเสภา	- แจกใบความรู้ที่ 4 - ฝึกปฏิบัติ จังหวะกรับ	- ใบความรู้ที่ 4 - กรับ

โครงการสอน

คาบ	เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	หมายเหตุ
7	ฟังตัวอย่างการขับเสภา	- แจกใบความรู้ที่ 5 เนื้อหา บทเสภาที่ฟัง - ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหาใน บทเสภา - ผู้สอนอธิบาย เปิดโอกาสให้ซัก ถาม	- ใบความรู้ที่ 5 - เทปการขับ เสภาของ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง
8	ฝึกขับเสภา	- จากใบความรู้ที่ 5	- ใบความรู้ที่ 5
9	สอบการขับเสภา/ส่ง รายงานบทขับเสภาของ ศิลปินท่านอื่นๆ	- สอบขับเสภา - แบ่งกลุ่มนักเรียนทำรายงาน 6 กลุ่ม	
10	ส่งรายงาน 3 กลุ่ม	- นักเรียน 3 กลุ่มแรกนำเสนอ รายงานหน้าชั้นเรียน - ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหา รายงานที่น่าสนใจ - ผู้สอนฟังความคิดเห็น เปิด โอกาสให้ซักถาม	- คอมพิวเตอร์
11	ส่งรายงาน 3 กลุ่มสุดท้าย	- นักเรียน 3 กลุ่มสุดท้าย นำเสนอรายงานหน้าชั้นเรียน- - ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหา รายงานที่น่าสนใจ - ผู้สอนฟังความคิดเห็น เปิด โอกาสให้ซักถาม	- คอมพิวเตอร์

โครงการสอน

คาบ	เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	หมายเหตุ
12	ชมการขับเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน	- เปิดวิดีโอทัศน์ - ให้นักเรียนพูดถึงบทตอนที่ ชื่นชอบในเรื่อง ว่าประทับใจ อย่างไรในบทนั้น	- วิดีทัศน์- - เครื่องเล่น VCD
13	วางแผนการจัดการแสดง ละครเสภา เรื่องขุนช้าง ขุนแผนมา 2 ตอน	- แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น 2 กลุ่ม - มอบหมายหน้าที่ในการจัดการ แสดง	
14	ฝึกซ้อม	- นักเรียนฝึกซ้อมการแสดง - อาจารย์ให้คำปรึกษา	
15	ฝึกซ้อม	- นักเรียนฝึกซ้อมการแสดง พร้อมเตรียมอุปกรณ์ - อาจารย์ให้คำปรึกษา	
16	แสดงผลงาน	- นักเรียนแสดงผลงานทั้ง 2กลุ่ม - อาจารย์ประเมินผลงานของ นักเรียน	- ใบประเมิน การทำงาน ของนักเรียน แต่ละคน

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ
หน่วยที่ 1 ศิลปะการขับเสภา
เรื่อง ประวัติการขับเสภา

เป้าหมายคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
แผนการสอนที่ 1 เวลา 3 คาบ

สาระสำคัญ

การขับเสภาเป็นการขับร้องที่เหมือนการพูดเล่าเรื่อง ซึ่งจะใช้ในการเล่า
นิทาน นิยมเล่นในงานมงคล และในสมัยนี้ผู้ที่ขับร้องได้ดีที่สุดคนหนึ่งที่วงการศิลป
วัฒนธรรมไทยเรายอมรับคือ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

- 1.นักเรียนเข้าใจ และอธิบายมูลเหตุของการขับเสภาได้
- 2.นักเรียนเข้าใจ และอธิบายประวัติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง ได้

เนื้อหา

ประวัติของการขับเสภาและประวัติของศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

- 1.ถามถึงศิลปะการขับร้องของไทยที่ผู้เรียนรู้จักมีอะไรบ้าง และชอบศิลปะ
การขับร้องของไทยแบบใด
- 2.ถามถึงศิลปินแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการขับเสภามีใครบ้าง
- 3.ทบทวนความรู้เดิมเกี่ยวกับดารขับเสภา พร้อมยกตัวอย่างการขับเสภา
- 4.แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ประวัติของการขับเสภาและประวัติศิลปิน
แห่งชาติในการขับเสภาให้นักเรียนทราบ

ขั้นสอน

- 1.ครูอธิบายถึงสาเหตุที่ต้องศึกษาการขับเสภาพร้อมกับแจกลายความรู้

แผนการสอน

2. ครูอธิบายมูลเหตุที่ทำให้เกิดการขับเสภาและประวัติความเป็นมาให้ผู้เรียนทราบ
3. ครูเชื่อมโยงเนื้อหาข้างต้นให้เข้ากันเนื้อหาต่อไปคือการเล่าประวัติของศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง
4. ครูและผู้เรียนร่วมกันสรุปมูลเหตุและประวัติของการขับเสภา รวมถึงประวัติของศิลปินแห่งชาติ ด้วยการที่ครูถามให้ผู้เรียนตอบ หรือให้ผู้เรียนอธิบายขึ้นสรุป
 1. ผู้เรียนร่วมกันสรุปถึงมูลเหตุประวัติของการขับเสภา รวมถึงประวัติของศิลปินแห่งชาติโดยการเขียนรายงานพร้อมอภิปราย
 2. ผู้เรียนทำแบบทดสอบความรู้เป็นรายบุคคล

สื่อการเรียนการสอน

1. ใบความรู้
2. VCD ประวัติครูแจ้ง คล้ายสีทอง และตัวอย่างการขับเสภา
3. แบบทดสอบความรู้

การวัดและประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมจากการตอบคำถามของผู้เรียน
2. การทำแบบทดสอบทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ
3. การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
4. การทำรายงาน การอภิปราย

เกณฑ์การประเมินผล 100%

จิตพิสัย	20%
รายงาน	30%
ปฏิบัติ	20%
ปลายภาค	30%

นาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง

ความสนใจอยากรู้และอยากที่จะศึกษาวัฒนธรรมในด้านดนตรีและนาฏศิลป์ของลาวโซ่ง ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไรหรือมีแบบแผนสืบต่อกันมาอย่างไร เพราะผู้ศึกษามีความรู้และความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ไทย อยู่บ้าง จึงอยากที่จะศึกษานาฏศิลป์ของลาวโซ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของกลุ่มชนลาวโซ่ง
2. เพื่อศึกษาดนตรี และนาฏศิลป์ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของลาวโซ่ง
3. เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการจัดทำการแสดงในโอกาสต่อไป
4. เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาจัดทำเป็นตัวอย่างแผนการสอนเพื่อฝึกทักษะในการนำไปถ่ายทอด

ในการไปศึกษาข้อมูลครั้งนี้ ได้ไปศึกษาที่ พิพิธภัณฑ์ลาวโซ่ง บ้านอาจารย์ถนอม คงยิ้มละมัย บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต.หนองปรัง อ. เขาย้อย จ. เพชรบุรี วิธีการศึกษาใช้วิธีการบันทึกข้อมูลในขณะที่พูดคุย พร้อมทั้งจดบันทึก และถ่ายรูปสิ่งสำคัญไว้เป็นข้อมูล นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ทดลองเล่นดนตรีของลาวโซ่งและให้อาจารย์ได้

ต่อท่ารำที่เป็นพื้นฐานของลาวโซ่งให้ และได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และ ทางอินเทอร์เน็ต

วิธีการเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ต้องไปขึ้นรถที่ สถานีขนส่งสายใต้ ซึ่งจะมีรถโดยสารประจำทางปรับอากาศ ชั้น 1 และ ชั้น2 และรถธรรมดาบริการทุกวัน รถกรุงเทพ- เพชรบุรี ค่าโดยสารรถปรับอากาศ ราคา 112 บาท หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพประมาณ 100 กิโลเมตร

ผู้ให้ข้อมูล อาจารย์ณอม คงยิ้มละมัย ที่อยู่ 8 หมู่ 1 ต.หนองปรัง อ.เขาย้อยจ. เพชรบุรี
อาจารย์พรพิมล ชันแสง ที่อยู่ โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี
ระยะเวลาในการศึกษา 2 วัน

ข้อมูลที่ได้

ลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ คือคนโบราณกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยมาเป็นเวลากว่า 200 ปี (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ, 2521:8) ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีโดย โปรดฯให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่างๆในเขตภาคกลาง ครั้นพอถึงสมัยรัชกาลที่1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าเมืองเวียงจันทร์ได้ยกกองทัพไปตีเมืองพนและเมืองแกลง แล้วกวาดต้อนครอบครัวลาวโซ่งลงมาถวายที่กรุงเทพ และต่อมาสมัยรัชกาลที่3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดเกล้าฯให้ พระยารัษฎร์มาฯ ยกกองทัพไปตีเมืองลาวแล้วกวาดต้อนลาวโซ่งเข้ามาอีกครั้งโปรดเกล้าฯให้ คนกลุ่มนี้ไปอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี(กรมศิลปากร, 2504:216) ต่อมาลาวโซ่งกลุ่มนี้ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเขตอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพราะมีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง คล้ายกับถิ่นฐานเดิมของลาวโซ่ง นอกจากนี้ลาวโซ่งยังได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดอื่นๆ อีกหลายจังหวัด ได้แก่จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี และสระบุรี

สำหรับลาวโซ่ง ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรีอาศัยอยู่ตาม อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมือง มีลาวโซ่งอยู่แถบหนองพลับ เวียงคอย สะพานยี่หน ตำบลวังตะโก หนองปลิง และทุ่งเพ็ญ อำเภอบ้านแหลม

มืออยู่ที่ตำบลงครก อำเภอบ้านลาดมืออยู่ที่บ้านบางกรวย ตำบลงิ้วชัย บ้านหนองโสน อำเภอนาย่างมืออยู่ที่ท่าคอย แม่ประจันต์ ทำได้ เขากะจิว อำเภอนองหญ่ปลั่งมีลาวโซ่ง และลาวเวียง ปะปนกัน ลาวโซ่งมีมากที่ตำบลงองหญ่ปลั่ง บ้างจะโป่ง บ้างหนองหญ่ปลั่ง บ้างหนองไผ่ บ้างท่าตะคร้อ และบ้านสามเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอนาย่างมีลาวโซ่งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นที่สุด

แต่เดิมมาลาวโซ่งมีการนับถือผีและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติต่างๆ อย่างเคร่งครัดโดยเชื่อกันว่าสิ่งต่างๆ ในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ชีวิตของคนจึงมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ ภูติผีต่างๆ เป็นต้นว่า ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน แม้ในเวลาต่อมาได้หันมานับถือศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับคนไทยกลุ่มอื่นๆ แต่ก็ยังมีคามเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งรวมไปถึงความเชื่อในเรื่องผี วิญญาณ และขวัญ มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาควบคู่ไปโดยไม่มี ความขัดแย้งกันแต่อย่างใด และลาวโซ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ และนับถือผีบรรพบุรุษด้วย โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่อง ผีของชาวลาวโซ่งมีทั้งผีดีและ ผีร้าย ส่วนความเชื่อในเรื่องขวัญ เป็นความเชื่อเกี่ยวข้องกับสิ่งที่นอกเหนือธรรมชาติ มีปรากฏออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ ที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมลาวโซ่งก่อนที่จะยอมรับ นับถือศาสนาพุทธ และยังคงมีการเซ่นไหว้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

การขับร้อง ฟ้อนรำและดนตรี เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคมของลาวโซ่งที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยวิธีการจดจำเลียนแบบหรือการสืบทอดทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษโดยทางอ้อมคือ

การขับร้อง บทเพลงของลาวโซ่งมีปรากฏมาจนถึงปัจจุบันมีลักษณะเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านของไทย กล่าวคือ เป็นบทเพลงที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์แวดล้อม เนื้อความเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่พิถีพิถัน ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ และการขับร้อง แต่มุ่งเน้นให้เกิดความสนุกสนานเป็นสำคัญเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านทั่วไปที่สามารถนำเอาบทร้องที่แต่งขึ้นมาเข้ามาร้องร่วมกับทำนองเพลงเพียงทำนองเดียวกันได้ทุกบท บทเพลงที่ปรากฏในการเล่นของลาวโซ่งมีทั้งที่เป็นภาษาลาวโซ่ง และที่ผสมผสานกับภาษาไทย อันเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทาง

สังคม และการผสมผสานทางวัฒนธรรม ผู้ทำหน้าที่ขับร้องคือ หมอขับ หรือ หม่อมสาวลาวโซ่งผู้ที่มีความสามารถในการขับร้องโต้ตอบกันตามบทกลอนที่กำหนดขึ้นเองตามสถานการณ์ บางครั้งบทขับของลาวโซ่งมีทำนองเพลงคล้ายบทสวดที่มีการถ่ายทอดเสียงสูงต่ำได้อย่างไพเราะโดยไม่มีดนตรีประกอบ การขับร้องเกิดขึ้นได้ทุกโอกาสที่มีการสนุกสนานรื่นเริง

การฟ้อนรำ เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมโดยทางอ้อม ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดท่ารำของลาวโซ่งเกิดขึ้นจากการจดจำเลียนแบบจากบุคคลที่มีประสบการณ์ โดยไม่มีการฝึกหัดกันอย่างมีขั้นตอน ดังนั้นท่ารำที่เกิดขึ้นจึงเป็นท่ารำที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีแบบแผน ในลักษณะของการฟ้อนรำพื้นเมือง ที่ง่ายในการจดจำ และปฏิบัติท่ารำง่าย ๆ สนุกสนาน ที่สัมพันธ์กับดนตรี และบทขับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับท่ารำที่ใช้กับ 3 จังหวะหลักคือ แคนย่าง แคนแล่น และแคนแกร เป็นท่ารำที่เกิดขึ้นอย่างง่าย สามารถฝึกหัดเป็นพื้นฐานของการรำประกอบเพลงอื่นๆ

1.การรำแคนย่าง เป็นท่ารำที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชนกลุ่มผู้ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ท่ารำที่เกิดขึ้นเป็นท่ารำที่มีความเกี่ยวเนื่องกับทำนองเพลง บทร้อง และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งตามธรรมชาติแคนย่างแล้ว เป็นบทเพลงแรกที่ผู้เข้าร่วมร้องรำเริ่มสร้างความสนิทสนมกัน จึงเป็นเพลงที่มีลีลาท่ารำที่นุ่มนวล เปรียบเสมือนหม่อมสาวสร้างความคุ้นเคยซึ่งกันและกัน โดยจะร่วมรำกันห่างๆอดเนื้ออดตัว ให้แต่ละฝ่ายต้องตาต้องใจ อยากร่วมรำในจังหวะต่อไป อธิบายท่ารำได้ดังนี้ แคนย่างเป็นการฟ้อนรำที่เกิดขึ้นในลานขวงเป็นเพลงแรก เมื่อหมอแคนเริ่มเป่าแคนลูกคู่ตบมือตามจังหวะ หญิงสาวลาวโซ่งเริ่มก้าวลงสู่ลานขวงเพื่อฟ้อนรำเป็นวงกลมในลักษณะการเดินทวนเข็มนาฬิกา โดยไม่มีการเชื้อเชิญกันแต่อย่างใด ดังบทเพลงที่ว่า “ใครอยากเล่นให้เดินเข้ามา ให้ได้เห็นหน้าเห็นตาชื่นใจ” ก่อนที่หม่อมๆที่เดินมาจากต่างหมู่บ้านจะเดินตามเข้าสู่ลานขวงเพื่อรวมเป็นคู่ฟ้อนรำร่วมด้วยต่างๆ ท่วงท่าการฟ้อนแคนย่าง มีลักษณะการเคลื่อนไหวของเท้า มือ และแขนดังนี้

ลักษณะของเท้า จังหวะการก้าวเท้าของผู้รำเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกับจังหวะ และทำนอง โดยยึดการก้าวเท้าเป็น 4 จังหวะดังนี้

จังหวะที่1 ก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งออกไปข้างหน้า

จังหวะที่2 ก้าวเท้าหลังไขว้ไปข้างหน้า

จังหวะที่3 ถอยเท้าที่วางอยู่ข้างหลัง

จังหวะที่4 ก้าวเท้าที่อยู่ข้างหน้าย้ายไปข้างหน้าอีกที

การก้าวเท้าหรือการถอยเท้าในแคนอย่างเป็นลีลาที่เกิดขึ้นอย่างนุ่มนวลที่ทั้งผู้รำหญิงและชายค่อยๆก้าวตามจังหวะพร้อมกับย่อเข่าเล็กน้อยตลอดเวลา

ลักษณะของมือและแขน ท่ารำที่เกิดขึ้น เป็นท่ารำที่ง่าย ๆ ที่ไม่เน้นรายละเอียดตามหลักนาฏศิลป์ จึงไม่ปรากฏว่าท่ารำของลาวโซ่งมีจีบ หรือตั้งวงอย่างมีแบบแผนแต่อย่างใด กล่าวคือผู้พ้อนทั้ง 2 ฝ่ายจะใช้มือในลักษณะที่ยกเป็นวงสูงสลับกับวงต่ำแล้วเดินมือสลับกันโดยการม้วนข้อมือให้นิ้วมืออ่อนเข้าหากันทั้งห้านิ้ว

ลักษณะของลำตัว และศีรษะ การรำไม่มีการเอียงศีรษะ ลำตัวทั้งหญิงและชายจะตรง เอนลำตัวไปด้านหลังเล็กน้อย และจะย่อเข่าเล็กน้อยไปตามบทเพลง

2.การรำแคนเล่น เป็นท่ารำที่เกิดขึ้นต่อการรำแคนอย่าง เป็นทำนองดนตรีที่มีความสนุกสนาน จังหวะเร่ร่อน เป็นการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายและหญิงจึงเปรียบเสมือนหนุ่มเฒ่าโลมในขณะที่สาวรำรำในท่าที่หลบหลีก ฝ่ายชายพยายามออกท่าทางหลอกล่อเพื่อจับต้องเนื้อตัวฝ่ายหญิง ท่าทางการพ้อนรำเพื่อปกป้องตัวเอง หรือการปิดป้องจึงเกิดขึ้นเป็นท่ารำที่ไม่ได้กำหนดว่าเมื่อใด หรือจังหวะใดที่ต้องจับตัวหญิงสาว หรือ ปิดป้อง ท่ารำที่ใช้เป็นเรื่องของปฏิภาณไหวพริบที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ท่ารำในแคนเล่นอธิบายได้ดังนี้

ลักษณะของการก้าวเท้า เป็นลักษณะการย่างเท้าตามหลักนาฏศิลป์ไทย ในขณะที่รำอยู่กับที่เพื่อหาทางรุกไล่ และหลบเลี่ยงฝ่ายตรงข้าม เมื่อถึงจังหวะที่ต้องการรุกไล่ ผู้รำปฏิบัติโดยการก้าวเท้ายาวๆ 4 จังหวะ เพื่อหมุนตัวไปยืนสลับที่กันและกัน

ลักษณะของมือและแขน ผู้รำฝ่ายหญิง ใช้มือและแขนลดลงต่ำระดับอก หรือสะเอวด้วยการม้วนมือตั้งวงสลับกัน และม้วนมือในลักษณะเดิม แต่ข้อมือขึ้นสูงเพื่อปิดป้องฝ่ายตรงข้ามในขณะเดียวกับที่ผู้รำหมุนตัวด้วยการก้าวเท้า 4 จังหวะไปยืนสลับที่กัน

ลักษณะของลำตัว และศีรษะ เป็นพฤติกรรมที่ผู้รำใช้ปฏิภาณไหวพริบเพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การรำในที่นี้จึงเป็นโอกาสให้ผู้รำฝ่ายหญิงใช้ลำตัวอย่างอิสระเพื่อหาทิศทางหลบหลีกการรบกวนลามจากฝ่ายชาย

3.การรำแคนแกร เป็นทำนองที่มีความไพเราะ มีลีลาจังหวะค่อนข้างช้า ท่ารำที่แสดงออกมาค่อนข้างอ่อนช้อยสวยงามจากหนุ่มสาวที่รำกันเป็นคู่ๆ และพูดคุยกับคู่รำก็ได้ บางครั้งผู้รำก็หันหลังชนกันแล้วเริ่มลีลาของแต่ละคู่ที่แสดงออกมาโดยธรรมชาติ เปรียบเสมือนหนุ่มสาวเมื่อเกิดความสนิทสนมความใกล้ชิดกันที่แสดงออกด้วยท่ารำที่ต่างพ้อนรำสอดมือ สอดแขน ให้ไหล่และหลังสัมผัสกันดังคำอธิบายดังต่อไปนี้

ลักษณะการก้าวเท้าแบบการรำแคนแกร มี 2 ลักษณะคือ

1. โดยการที่ผู้รำเดินก้าวเท้า 4 จังหวะ เช่นเดียวกับแคนย่าง เมื่อหมอบพับหรือแม่พับ พับเพลงโต้ตอบกัน

2. ทั้งชายและหญิงรำอยู่คู่ที่หันหลังชนกัน หรือ หันหน้าเข้าหากัน หรือ ยืนเคียงคู่กัน โดยฝ่ายหญิงก้าวเท้าออกไปข้างหน้าเล็กน้อย ในขณะที่ฝ่ายชายก้าวเท้าไปด้านข้างหรือด้านหน้า ก็ได้ การก้าวเท้าผู้รำจะต้องเปิดส้นเท้าหลังด้วยเสมอ แล้วพ้อนโยตัวตามจังหวะ ทั้งน้ำหนักตัวที่เท้าทั้ง 2 ข้าง พร้อมกับย่อตัวลงต่ำๆ พร้อมกับสะดุ้งตัวขึ้นตามจังหวะเมื่อลูกคู่ร้องรับว่า “นอยนอย นอย นนอย นอยนอย” สลับกับการก้าวเท้าในลักษณะที่ 1

ลักษณะของมือและแขน ปฏิบัติเช่นเดียวกับการรำแคนย่าง

ลักษณะของลำตัวและศีรษะ ผู้รำทั้งชายและหญิง เอียงศีรษะไปทางเดียวกันกับเท้าที่ก้าวไปข้างหน้า เมื่อหันลำตัวแนบชิดกันในลีลาที่โยตัวอยู่กับที่ ผู้รำทั้ง 2 ฝ่ายเอนตัวไปทางเดียวกันตามจังหวะ ในขณะเดียวกันเข้าทั้งสองของผู้รำต้องย่อตลอดเวลา ทำให้ลำตัวของผู้รำเอนไปด้านหลัง

จากการศึกษาเกี่ยวกับท่ารำของลาวโซ่งทั้งแบบแคนย่าง แคนเล่น และแคนแกร ผู้ศึกษาพบว่า ท่ารำทั้ง 3 จังหวะ เป็นท่ารำที่เกิดขึ้นอย่างง่าย ไม่มีแบบแผน และในการเปลี่ยนทำนองทั้ง 3 นี้ หมอแคนเป็นผู้กำหนดในการเปลี่ยนทำนอง

เพลง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเกี่ยวข้องและเป็นแบบอย่างเดียวกับลักษณะของการ
ฟ้อนรำพื้นเมืองทั่วไป

ดนตรี ในการขับร้องและการฟ้อนรำของลาวโซ่ง สามารถปฏิบัติได้อย่างสนุก
สนาน และมีลีลายิ่งขึ้นเมื่อมีเสียงดนตรีเข้ามาบรรเลงร่วมด้วย ซึ่งลาวโซ่งมีแคน
เพียงชิ้นเดียวก็สามารถบรรเลงดนตรีได้อย่างสมบูรณ์ แคน คือเครื่องดนตรีของลาว
โซ่งที่ใช้บรรเลงประกอบการละเล่นเกือบทุกชนิดของลาวโซ่ง ทั้งการบรรเลง
นำขบวนสนุกสนานต่างๆ เช่น งานบวชนาค งานประจำปี งานกฐิน ผ้าป่า หรือ
บรรเลงประกอบการขับร้องในงานเลี้ยงและงานรื่นเริงต่างๆหรือการบรรเลงเดี่ยว
แคนของหมอแคนเพื่อผ่อนคลายอารมณ์เมื่อหมดหน้าเกี่ยวข้าว และโอกาสอื่นๆ
ตามความต้องการของสังคม

ข้อมูลอ้างอิง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หนองคาย คมกัณฐะมัย บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต. หนองปลง
อ. เขาย้อย จ. เพชรบุรี
อาจารย์ พรพิพล ชันแสง อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียน พรหมานุสรณ์
จังหวัดเพชรบุรี

โครงการสอน

คาบ	เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	หมายเหตุ
1	ประวัติลาวโซ่ง	อธิบายประวัติลาวโซ่งและแจกใบความรู้ประกอบการสอน สั้ทำรูปเล่มรายงาน	ใบความรู้
2	ประวัตินาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง	อธิบายประวัตินาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง	VCD ลาวโซ่ง ใบความรู้ ใบงาน รูปภาพประกอบ
3	นาฏศิลป์ลาวโซ่งและนาฏศิลป์ไทย	ดูวีดีทัศน์นาฏศิลป์ลาวโซ่งและนาฏศิลป์ไทย	VCDลาวโซ่ง VCD นาฏศิลป์ไทย
4	ความแตกต่างนาฏศิลป์ลาวโซ่งและนาฏศิลป์ไทย	แบ่งกลุ่มอภิปรายความแตกต่างของนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ลาวโซ่งและนำเสนอหน้าชั้นเรียน	
5	ฝึกปฏิบัติทำรำแคนอย่าง	ต่อทำรำแคนอย่างพร้อมกับเข้าจังหวะเพลง	CD เพลง
6	สอบทำรำแคนอย่าง	แบ่งกลุ่มกลุ่มละ 3 คนสอบหน้าชั้นเรียน	CD เพลง
7	ฝึกปฏิบัติทำรำแคนเล่น	ต่อทำรำแคนเล่นพร้อมกับเข้าจังหวะเพลง	CD เพลง
8	สอบทำรำแคนเล่น	แบ่งกลุ่มกลุ่มละ 3 คนสอบหน้าชั้นเรียน	CD เพลง
9	ฝึกปฏิบัติทำรำแคนเกร	ต่อทำรำแคนเกรพร้อมกับเข้าจังหวะเพลง	CD เพลง

โครงการสอน

คาบ	เนื้อหา	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	หมายเหตุ
10	สอบทำรำแคนแกร	แบ่งกลุ่มกลุ่มละ 3 คนสอบหน้าชั้นเรียน	CD เพลง
11	สอบกลางภาค	สอบกลางภาค	
12	การแต่งกายของนาฏศิลป์ลาวโซ่ง	อธิบายการแต่งกายพร้อมมีรูปภาพประกอบ	รูปภาพประกอบ
13	เตรียมการจัดแสดงในชั้นเรียน	แบ่งกลุ่มฝึกซ้อมทำรำเพื่อจัดแสดงในชั้นเรียน	CD เพลง
14	เตรียมการจัดแสดงในชั้นเรียน	แบ่งกลุ่มฝึกซ้อมทำรำเพื่อจัดแสดงในชั้นเรียน	CD เพลง
15	เตรียมการจัดแสดงในชั้นเรียน	แบ่งกลุ่มฝึกซ้อมทำรำเพื่อจัดแสดงในชั้นเรียน	CD เพลง
16	จัดการแสดงในชั้นเรียน	จัดแสดงในชั้นเรียนพร้อมประเมินผล	CD เพลง

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ เป้าหมาย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
หน่วยที่ 1 ศิลปะลาวโซ่ง
เรื่อง นาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง แผนการสอนที่ 1 เวลา 1 คาบ 50 นาที

สาระสำคัญ

ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเอกลักษณ์ทางนาฏศิลป์และดนตรีของลาวโซ่งนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ทางด้านนาฏศิลป์ก็จะเริ่มตั้งแต่ตั้งแต่ทำรำพื้นฐาน มีทั้งหมด 3 อย่าง คือ ทำรำแคนย่าง ทำรำแคนเล่น ทำรำแคนเกร และมีลักษณะการจับการตั้งวงแตกต่างจากการรำนาฏศิลป์ไทย ซึ่งในบทเรียนนี้ผู้เรียนจะได้ทราบถึงประวัตินาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

ผู้เรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง

เนื้อหา

ประวัติความเป็นมานาฏศิลป์และดนตรีของลาวโซ่ง

กิจกรรมการสอน

ขั้นนำ สอบถามนักเรียนว่ามีความรู้เกี่ยวกับลาวโซ่งมากน้อยเพียงใด

ขั้นสอน แบ่งการสอนออกเป็น 1 คาบละ 50 นาที

- แจกใบความรู้และใบงานเรื่องประวัตินาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง

แผนการสอน

- ผู้เรียนดู VCD นาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่ง
- ผู้สอนอธิบายถึงประวัตินาฏศิลป์และดนตรีลาวโซ่งและเปิดโอกาสให้ผู้

เรียนซักถาม

ขั้นสรุป ประเมินผลจากใบงาน

สื่อการเรียนการสอน

1. VCD การแสดงลาวโซ่ง
2. รูปภาพการแสดง
3. ใบความรู้
4. ใบงาน

การวัดและประเมินผล

1. ใบงาน
2. รูปเล่มรายงาน

เครื่องถมเมืองนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตามที่ได้เกิดโครงการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของนิสิตทุนครู 5 ปี
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จึงทำให้เกิดถึงงานเครื่องถม ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
เพราะโดยพื้นเพเป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ยังไม่เคยรู้เกี่ยวกับเครื่องถม
เมืองนครเลย เมื่อมีได้โอกาสที่จะศึกษาและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมจึงอยากนำเสนอ
“เครื่องถมเมืองนคร” ซึ่งมีที่เดียวในประเทศไทย ประวัติความเป็นมาที่น่าเรียนรู้
รูปลักษณะที่มีเสน่ห์เฉพาะตัว สามารถดึงดูดผู้คนที่สนใจเครื่องถม หากต้องการ
เครื่องถมต้อง เครื่องถมเมืองนครเท่านั้น จึงจะได้ของแท้และดี ทั้งยังมีชื่อเสียง
มากในตัวจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายทั่วประเทศ จึง
อยากให้ของดีที่บ้าน เป็นที่รู้จักมากกว่านี้

จุดประสงค์ในการทำงานชิ้นนี้เพื่อเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเครื่องถม
เมืองนครว่ามีที่มาอย่างไร มีวิธีการทำ รูปแบบลวดลายเป็นอย่างไร มีอะไรเป็น
จุดเด่นสำหรับเครื่องถมเมืองนคร และที่สำคัญเพื่อนำความรู้ที่ได้มาปรับเปลี่ยน เป็น
แผนการสอน

การไปเก็บข้อมูลในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการถ่ายภาพ และการอัดเสียงผู้ให้สัมภาษณ์ โดยได้สัมภาษณ์ถึงวิธีการทำ ในแต่ละขั้นตอนของการทำเครื่องถม พร้อมได้ศึกษาวิธีการทำเครื่องถมจริงๆ และได้ลงมือทดลองสลักลวดลายลงบนแผ่นเงิน

สำหรับสถานที่ที่ได้ไปเก็บข้อมูล ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล 2 ที่ ด้วยกัน คือ บ้านเลขที่ 875/6 ซอย. นามิน ถ. ท่าช้าง ต. คลัง อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช และ ที่กลุ่มเยาวชน เครื่องถมนาเรียง บ้านดอนห่อ 19 ม. 2 ต. นาเรียง อ. พรหมคีรี จ. นครศรีธรรมราช

ค่าเดินทางในครั้งนี้ เดินทางจากสถานีขนส่งสายใต้กรุงเทพมหานคร - นครศรีธรรมราช (ปากพั่น) ไปกลับเป็นเงิน 1,420 บาท และค่าเดินทางจาก ปากพั่น - นครศรีธรรมราช - พรหมคีรี ไปกลับเป็นเงิน 1,360 บาท

เมื่อมาถึง อ. ปากพั่น ได้เดินทางออกจาก อ. ปากพั่น จ. นครศรีธรรมราช ไปตามถนนสายปากพั่น - นครศรีธรรมราช เป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร ไปถึงสถานที่ขายและทำเครื่องถม จ. นครศรีธรรมราช เดินไปอีกประมาณ 600 เมตร และเดินต่อเข้าซอยนามินอีก 400 เมตร ก็จะถึงบ้านช่างทำเครื่องถมเมืองนคร บุคคลที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ คือ นายนันทวัฒน์ แพรพระนาม (พี่ป่าน) อายุ 31 ปี เป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประสบการณ์ในการทำเครื่องถม 11 ปี เบอร์โทร 04-188-0430 , 04-845-5861

จากนั้นได้เดินทางต่อไปยัง ต. นาเรียง อ. พรหมคีรี เพื่อไปหาข้อมูลเพิ่มเติมจากกลุ่มเยาวชนเครื่องถมนาเรียง บุคคลที่ให้สัมภาษณ์ คือ นางกัญจนพร แพรพระนาม (ซึ่งเป็นพี่สาวของพี่นันทวัฒน์) ทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากลุ่มเยาวชนเครื่องถมบ้านดอนห่อ ต. นาเรียง จากการลงพื้นที่หาข้อมูลในครั้งนี้ใช้เวลาใน

การหาข้อมูล 1 วัน สำหรับการเรียนรู้วิธีการทำ

ประวัติเครื่องถมเมืองนคร

เครื่องถมเมืองนคร เป็นงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันดีมาช้านาน และเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน บางกระแสเชื่อว่า การทำเครื่องถมนั้นทำสืบต่อมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยได้แบบอย่างมาจากชาวโปรตุเกสที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายอยู่ในเมืองนคร ช่างชาวนครในอดีตมีฝีมือในการทำเครื่องถมสูงจนเป็นที่ยอมรับกันไปทั่ว ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดรับสั่งให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จัดช่างเพื่อส่งเครื่องถมเป็นของบรรณาการแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และถวายกางเขนถมต่อสันตะปาปา ณ กรุงโรม ส่งผลให้เครื่องถมเฟื่องฟูมาก เครื่องถมจึงเป็นงานช่างชั้นสูงสำหรับ เครื่องราชูปโภคและเครื่องบรรณาการ โดยเฉพาะเครื่องถมทอง ส่วนเครื่องถมเงินเป็นของประทานสำหรับขุนนางในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อเสียกรุงครั้งที่ 2 เครื่องถมก็สาบสูญและถูกทำลายไปบ้าง จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีพระราชประสงค์จะจัดส่งเครื่องถมนครกับของสิ่งอื่นๆ เป็นเครื่องราชบรรณาการไปถวายแด่พระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ จึงโปรดให้รื้อฟื้นและส่งเสริมการทำเครื่องถมอีกครั้ง ศิลปหัตถกรรมนี้ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาจนสามารถนำไปเป็นเครื่องบรรณาการแก่พระมหากษัตริย์และราชบาปดีต่างประเทศ

นับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน เครื่องถมเมืองนครเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะศิลปาชีพขั้นสูง ที่เก่าแก่และมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว ซึ่งหัวใจหลักของความโดดเด่นนั้นล้วนถูกถ่ายทอดมาจากมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นที่รู้จักกันนาม “เครื่องถมเมืองนคร”

เครื่องถมเมืองนครที่เราเห็นกันส่วนใหญ่ในปัจจุบันมาจากฝีมือการผลิต

ของกลุ่มเครื่องถมเมืองนคร ซึ่งเป็นเพียงกลุ่มอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นโดย นางสาวสกลวรรณ จันทรังษี ทายาทตระกูลช่างถมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองนคร ซึ่งเป็น ผู้ผลิตและจำหน่ายเครื่องถมทองและเงิน ช่างถมเมืองนคร เปิดใจถึงธุรกิจที่มีมาตั้งแต่รุ่นคุณพ่อ คือ นายพยงค์ จันทรังษี อดีตลูกศิษย์ท่านพ่อเจ้าท่าโพ ต้นตำหรับศิลปกรรมพื้นบ้านช่างถม ผู้ก่อตั้งโรงเรียนอาชีวะช่างถม จากประสบการณ์ ตลอดจนเครื่องถมยัง เป็นของขวัญล้ำค่าที่ใ้หมอบในโอกาสสำคัญส่งผลให้สินค้ากลายเป็นที่ต้องการในหมู่นักสะสมของเก่า และของมีค่าในกรุงเทพฯ ซึ่งมักซื้อเป็นชุด เช่น เขียนหมาก จนเกิดการบอกต่อกัน และเริ่มรู้จักผลิตภัณฑ์ในวงกว้างขึ้น เนื่องจากได้รับคัดเลือกจากอุตสาหกรรมจังหวัด จนได้รับคัดเลือกเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ระดับ 5 ดาว ประจำปี 2546 และ 4 ดาวในปี 2547

งานศิลปหัตถกรรมไทยขึ้นเอกอย่างเครื่องถมที่สร้างขึ้นด้วยสุนทรีย์ะฝีมือ และภูมิปัญญาของช่างเครื่องถมเมืองนครนั้นได้รับยกย่องให้เป็นสุดยอดแห่งเครื่องถมไทยเลยทีเดียว

เครื่องถมเมืองนครนั้นมีอยู่สองชนิด คือ ถมดำและถมทอง หรือถมเทาทอง ถมดำนั้นลายจะกลายเป็นสีขาวจากเนื้อช่องระหว่างลายจะเป็นสีดำของน้ำยาที่ถมเป็นพื้นไว้ ส่วนชนิดของถมทองนั้นลวดลายจะเป็นสีทองเพราะใช้ทองบริสุทธิ์มาผสมกับปรอท เรียกว่า เปียกทอง ทาทับลงบนลายถม ทองจะติดกับลายถมโดยปรอทเป็นตัวเชื่อมจากนั้นใช้ความร้อนเผาจนปรอทระเหยไปหมด ทองจะติดกับเนื้อเงินแน่นไม่หลุด ลวดลายจะเป็นสีทองติดกับพื้นสีดำที่ถมไว้

จุดเด่นของผลิตภัณฑ์เครื่องถมเมืองนคร คือสินค้าที่เอกลักษณ์ เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตด้วยมือและใช้การแกะสลักลวดลาย ด้วยวิธีการเขียนร่าง

ลดหลาย ที่ได้จากแบบโบราณในพิพิธภัณฑ์ หนังสือต่างๆ และตามสั่งของลูกค้า ลงในรูปพรรณของเนื้อเงินมากกว่าร้อยละ 95 และใช้หมอนและลวดสลัก ซึ่งเป็นการ ย้ำเนื้อโลหะ และจะมีรอยสลักอยู่ทางด้านหลัง นอกจากนั้นเนื้อยาถมจะเป็น สีดำมัน ซึ่งติดแน่นไม่มีรูปพูนหรือตามด เหล่านี้คือการสร้างความแตกต่างจาก เครื่องถมจากที่อื่น ซึ่งใช้วิธีการสลักด้วยน้ำกรด ทำให้ใช้เวลาในการทำเพียง 1 วัน ในขณะที่เครื่องถมเมืองนครใช้เวลาเกือบ 1 สัปดาห์ ผลิตภัณฑ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ กลุ่มเครื่องใช้ในครัวเรือน ซึ่งถือเป็นตัวผลักดันยอดขาย สูงสุด ได้แก่ จาน ชาม ชัน พาน กระเป๋ และกลุ่มเครื่องประดับ อาทิ ที่ติดผม สร้อยคอ สร้อยข้อมือ เข็มกลัด โดยมีทั้งเครื่องถมทองที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และเครื่องถมเงิน ซึ่งใช้เวลาในการทำเร็วกว่า ราคาสินค้าของเครื่องถมเมืองนคร อยู่ระหว่างหนึ่งพันถึงหนึ่งแสนบาท โดยได้กำไรร้อยละ 40-50 ต่อชิ้น ทำให้ธุรกิจ นี้สามารถเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการได้มาก และอาจขยายตลาดสู่ต่างประเทศได้ หากแต่ปัญหาในปัจจุบัน คือ ประสพภาวะขาดแคลนแรงงานฝีมือดีซึ่ง ใช้เวลาบ่มเพาะ 7-10 ปี และต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัว รวมทั้งความ อุตุนและความพยายามสูง ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่หันไปสนใจศิลปะแขนงอื่นโดยมี อัตราส่วนช่างถมและช่างอื่นๆ ที่ 1 ต่อ 4 เท่านั้น

ด้วยความวิจิตรบรรจงของเครื่องถมเมืองนครที่ยากจะหาศิลปินหัตถกรรม ใดเสมอเหมือนนี้เอง จึงทำให้เครื่องถมเมืองนครกลายเป็นหัตถศิลป์ชิ้นเอกที่ถูกถ่าย ทอดมายาวนานและมีมูลค่าสูง ทั้งมูลค่าทาง จิตใจและทางวัตถุ ซึ่งเป็นหัวใจ สำคัญในการรังสรรค์ความวิจิตรบรรจงของเครื่องถมนั้นมาจากช่างถมที่มีฝีมือ มี ความรู้ความชำนาญ และมีความประณีตสูงยิ่ง ว่ากันว่าช่างที่มีความเป็นสหช่าง ที่สามารถทำเครื่องถมออกมาได้ทุกขั้นตอนในกระบวนการผลิตนั้นปัจจุบันหายาก

ยิ่งนักและมีจำนวนลดน้อยลงทุกที ทางกลุ่มเครื่องถมเมืองนครต้องการยืดความเป็นสหชำน้อยอยู่จึงปรับเปลี่ยนรูปแบบสหชามาเป็นช่างหลายคนในแต่ละขั้นตอนแทน นั่นคือ ผลงานแต่ละชิ้นจะต้องผ่านฝีมือช่างศิลป์ไม่ต่ำกว่า 4 สาขา ซึ่งประกอบด้วย ช่างขึ้นรูป ช่างแกะสลัก ช่างถม และช่างแร สำหรับทางกลุ่มเครื่องถมเมืองนครขณะนี้ช่างถมฝีมือดีในขั้นปรมาจารย์อยู่เพียงน้อยนิด และเพื่อต้องการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมแขนงนี้ รัฐบาลจึงจัดให้มีการฝึกหัดและถ่ายทอดมรดกทางช่างเหล่านี้ในแก่นักเรียนที่วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช แต่ถึงกระนั้นการสืบทอดการทำเครื่องถม ผู้คนรุ่นใหม่ก็ยังเป็นห่วงอยู่ เนื่องจากผู้สนใจทำเครื่องถมอย่างจริงจังมีอยู่เพียงน้อยนิด อย่างไรก็ตามกลุ่มเครื่องถมเมืองนครก็ยังคงยืนยันที่จะสืบสานงานศิลป์ประเภทเครื่องถมเอาไว้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของชนรุ่นหลังต่อไป

จากประวัติความเป็นมาของเครื่องถมเมืองนคร จากนั้นจะนำไปสู่กระบวนการทำเครื่องถมซึ่งได้แบ่งออกเป็นหลายขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเผาเงิน

นำเงินที่ได้มาไปเผา หลอมให้เป็นก้อนเดียวกันขณะที่ทำการหลอม ต้องใส่ผงประสานทอง ลงไปผสมกับเงินที่กำลังเผาอยู่ ผงประสานทอง ทำหน้าที่ กัดสิ่งสกปรกออกไปจากตัวเงิน

ขั้นที่ 2 การรีดแผ่นเงิน

การนำแผ่นเงินที่หลอมเรียบร้อยแล้วมารีดเป็นแผ่นให้เรียบ คล้ายการรีดแผ่นยางพารา มีขนาดกว้างพอเหมาะ ความยาวแล้วแต่ความต้องการของช่างว่าจะนำไปทำอะไร จำนวนกี่ชิ้น

ขั้นที่ 3 การสลักลายลงบนแผ่นเงิน

การสลักลายนี้ต้องใช้ความชำนาญ บวกกับประสบการณ์และพรสวรรค์ในการทำ ลวดลายที่ใช้ในการสลักลายเป็นลายไทยทั่วไป ที่มีอยู่นำมาผสมผสานกัน หรือ ทำตามจินตนาการของช่างแต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์พื้นบ้านอยู่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการสลักลาย

- ชี้นัน หรือ ทัง เป็นแท่นสำหรับวางแผ่นเงิน
- ค้อน สำหรับการตอก
- ลิว (ตะปูคอนกรีต) เป็นตัวเขียนลาย มีปลายแบน

ขั้นที่ 4 การขึ้นรูป

การทำเป็นสินค้าต่างๆ ตามต้องการ

ขั้นที่ 5 การขัด

เมื่อทำการสลักลายเรียบร้อยแล้ว จะทำการขัดลายด้วย น้ำยาถม ซึ่งมีสีดำ แล้วนำไปตะไบใหม่อีกครั้งเพื่อให้เห็นลวดลายชัดเจนขึ้น ต่อด้วยการขัดด้วยกระดาษทราย แล้วใช้ลูกผ้าขัดอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ น้ำยาดิน (น้ำยาขัดเงา) ช่วยขัด

ขั้นที่ 6 เก็บรายละเอียด

นำมาแต่งลวดลายอีกครั้ง และใช้ลูกผ้าและน้ำยาดินขัดอีกครั้งหนึ่ง

อ้างอิง

แผ่นโฆษณาในกลุ่มเยาวชนเครื่องถมเมืองนครศรีธรรมราช

www.businessthai.co.th/content

www.sarakadee.com/modules

ขอขอบพระคุณ

- คุณพ่อ สุนทร บุญขวัญ ที่ช่วยพาไปยังสถานที่ทำเครื่องถมเมืองนคร
- นายณัฏฐวัฒน์ แพรพระนาม (พี่ป่าน) ผู้ให้ข้อมูลและวิธีการทำเครื่องถมเมืองนคร
- นางกัญจนพร แพรพระนาม ผู้ให้ข้อมูลและวิธีการทำเครื่องถมเมืองนคร
- ครอบครัวและทีมงานกลุ่มเครื่องถมเมืองนครทุกคน
- โครงการศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี่ที่ทำให้ได้รู้จักและเข้าใจงานดีที่ไม่เคยได้สัมผัสยิ่งขึ้น
- คณาจารย์ทุกคนที่เกี่ยวข้อง

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1-2	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องถมเมืองนคร- - ความเป็นมาของเครื่องถม - เครื่องถมชิ้นเอกในประเทศไทย	- ใบความรู้ - เครื่องโปรเจคเตอร์- - ชิ้นงานตัวอย่างเครื่องถม
3-4	แนะนำช่างฝีมือการทำเครื่องถม - แหล่งผลิตการทำเครื่องถม - สถานศึกษาที่มีการเรียนการสอน การทำเครื่องถม	- เครื่องโปรเจคเตอร์ - ชิ้นงานตัวอย่างเครื่องถม - วีดีโอ การสัมภาษณ์ช่าง ทำเครื่องถม
5	ความแตกต่างระหว่างเครื่องถมเงิน – ถมทอง- - เครื่องเงิน - เครื่องถมเงิน - เครื่องถมทอง	- เครื่องโปรเจคเตอร์ - ชิ้นงานตัวอย่างเครื่องถม
6-9	ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำเครื่องถม - การแนะนำอุปกรณ์เครื่องมือเกี่ยวกับการ ทำเครื่องถม - เยี่ยมชมสถานที่ผลิตเครื่องถม	- ลงพื้นที่ศึกษาจากสถานที่จริง
10-12	ศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องถมเงิน ถมทอง จากร้าน ขายของที่ระลึก และแหล่งท่องเที่ยว	- ลงพื้นที่ศึกษาจากสถานที่จริง
13-14	ให้นักเรียนนำเสนอความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ เครื่องถมที่ตนรู้จัก	กิจกรรมในชั้นเรียน
15-16	สรุปและทดสอบ ประเมินผล	แบบทดสอบทฤษฎี

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ เป้าหมาย คือ ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา
หน่วยที่ 1 ศิลปหัตถกรรม
เรื่อง เครื่องถมเมืองนครศรีธรรมราช แผนการสอนที่ 1 เวลา 2 คาบ

สาระสำคัญ

เครื่องถมจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น มีชื่อเสียงเลื่องลือว่า เครื่องถม
จังหวัดนครศรีธรรมราช นั้นมีคุณภาพดีที่สุดในอดีตเครื่องถมนั้นถือว่าเป็นของ
สูงเหมาะที่จะเป็น

เครื่องราชูปโภค ของกษัตริย์หรืออย่างน้อยก็เป็นเครื่องยศของขุนนางชั้นสูง ทั้งยัง
เป็นเครื่องบรรณาการสำหรับกษัตริย์ต่างประเทศด้วย

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

หลังจากที่เรียนรู้เนื้อหาแล้ว สามารถ

1. รู้และเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของการทำเครื่องถมเมืองนคร
2. สามารถแยกและแบ่งประเภทของเครื่องถมเมืองนครได้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ถามถึงงานศิลปหัตถกรรมที่ผู้เรียนเคยรู้จักและเคยเห็น โดยให้เล่าถึงงาน ศิลปหัตถกรรมที่ผู้เรียนเคยพบเห็น
2. ถามถึงงานศิลปหัตถกรรมที่มีอยู่ในภาคใต้ว่ามีอะไรบ้าง
3. แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน และเล่าถึงประสบการณ์เกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรม ที่ได้ศึกษามา

แผนการสอน

ขั้นสอน

1. ครูเล่าและอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องถมเมืองนคร
2. ครูบอกถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องถมเมืองนคร
3. ครูและผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์และสรุปถึงความเข้าใจที่มีต่องานหัตถกรรมเครื่องถมเมืองนคร
4. ครูปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนรักและหวงแหนศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ขั้นสรุป

ผู้เรียนทำแบบทดสอบความรู้และความเข้าใจด้านทฤษฎี

สื่อการเรียนการสอน

1. ใบความรู้
2. เครื่องฉายโปรเจคเตอร์
3. ชิ้นงานเครื่องถม
4. แบบทดสอบทฤษฎี

การวัดและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการร่วมมือในการเรียนรู้ภายในห้องเรียนของผู้เรียน
2. จิตพิสัยและความรับผิดชอบของผู้เรียน
3. การทำแบบทดสอบ

"หนังตะลุง"

หากจะกล่าวถึงหนังตะลุงทุกคนคงคิดถึงภาคใต้ ,ภาษาท้องถิ่นของชาวใต้ ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะที่อยู่กับคนได้มาช้านาน เป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมมากในท้องถิ่นนี้ ถือเป็นศิลปะที่เด่นที่สุดแขนงหนึ่งของภาคใต้เลยทีเดียว และหลายคนคงเคยได้ยินและได้ชมมาบ้างแล้วไม่มากก็น้อยแต่ถ้าใครได้ลองเข้าไปสัมผัสได้คงประทับใจแห่งวิญญานของศิลปะแขนงนี้ ที่ผู้แสดงได้ถ่ายทอดออกมา ซึ่งมีทั้งศาสตร์ ศิลป์ที่ได้ถ่ายทอดออกมาจากการแสดง และหากว่าจะศึกษากันจริงๆจังๆ ละก็คงใช้เวลานานเอาการทีเดียว เพราะว่าถ้าจะเป็นหนังตะลุงได้นั้นมีหลากหลายขั้นตอนเลยทีเดียว ไม่ใช่ใครอยากจะทำแล้วก็ได้เลย แต่ศิลปะแขนงนี้ต้องผ่านการฝึกฝนมามาก ต้องศึกษาหาความรู้จากอาจารย์มาอย่างดี และสำหรับผู้สนใจจะศึกษาก็ต้องทราบประวัติความเป็นมาของหนังตะลุงเสียก่อน

ซึ่งคำว่า "ตะลุง" นั้นในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า "เสาประโคนสำหรับผูกช้าง" แต่สำหรับคำว่า "หนังตะลุง"นั้นหมายความว่า "การแสดงมหรสพอย่างหนึ่งใช้หนังเป็นรูปภาพเล็กเชิดในจอ ของจังหวัดพัทลุง"

สำหรับประวัติความเป็นมาที่ยังหาหลักฐานทางประวัติที่แน่นอนเพื่อเป็นข้อยุติไม่ได้ เพียงแต่ประวัติ จากคำบอกเล่าที่ได้เล่าสืบต่อกันมาพร้อมกับข้อสันนิษฐานของบางท่านที่ได้ให้ความเห็นว่าน่าจะมีความเป็นมาอย่างนั้นอย่างนี้ และน่าจะเกิดขึ้นที่นั่นที่นี่ ความคิดเห็นดังกล่าวแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก มีผู้เชื่อว่า หนังตะลุงเกิดที่จังหวัดพัทลุง โดยให้เหตุผลว่า คำว่า “ตะลุง” กลายเสียงมาจาก “ทะลุง” ซึ่งได้ตัดทอนเสียงมาจากคำว่า “พัทลุง” ในประเด็นนี้ดูจะสอดคล้องกับการให้ความหมายในพจนานุกรม ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า “เป็นชื่อมหรสพชนิดหนึ่งของจังหวัดพัทลุง อีกประการหนึ่ง กลายเสียงและการทอนเสียงนี้มีหลักฐานทางภาษาถิ่นพอเป็นแนว เทียบตามหลักเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์ได้ ชาวอำเภอสงขลิ่งพระ และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่คนละฝั่งทะเลสาบ กับจังหวัดพัทลุง ยังใช้คำว่า “ท่าลุง” หรือ “ทะลุง” บางคนจะออกเสียงว่า “เตาะลุง” และยังมีการบอกเล่าต่อกันมาว่ารูปหนังตะลุงได้วิวัฒนาการมาจากใบไม้ซึ่งใช้เสียบจิกให้เป็นรูปทำขึ้นเพื่อเชิดปลอบเด็ก ประกอบกับเพลงร้องเมื่อเด็กร้องไห้ เมื่อเด็กอยากได้และเอาไปเล่นเกิดจิกขาดสูญหายง่าย ทุกคนจึงเรียกว่า “รูปเตาะลุง” จนกระทั่งมีคนเอาหนังโคมาตัดทำเป็นรูปแล้วก็ยังเรียกกันว่า “รูปหนังเตาะลุง” และได้กลายเสียงมาเป็น “หนังตะลุง”

ในที่สุดผู้เล่าที่ได้รับสืบต่อกันมาก็พากันเชื่อว่าหนังตะลุงเกิดจากจังหวัดพัทลุง ความรู้ที่ได้จากการบอกเล่านี้คือ แนวทางวิวัฒนาการของรูปหนังตะลุง หลักการนี้ก็ยังมีตัวอย่างให้เห็นได้ คือ การวิวัฒนาการตาลปัตร-พัดยศสมณะศักดิ์ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งได้เริ่มต้นมาจากใบตาลที่ใช้สำหรับพัดลม ประเด็นที่สอง มีผู้เชื่อว่า หนังตะลุงเกิดที่เมืองนครศรีธรรมราช โดยให้เหตุผลว่า คำว่า “ตะลุง” ได้แก่ เสาলামช้าง มีเรื่องเล่ากันว่า ในสมัยหนึ่งเมืองนครศรีธรรมราชได้รับคำสั่งให้จับช้างป่าถวาย จึงได้จัดพิธีจับช้างเถื่อน เมื่อจับช้างได้มากตามประสงค์จึงได้จัดพิธีฉลองทำขวัญสมโภชช้างขึ้น ในพิธีนี้มีการละเล่นต่างๆเท่าที่สามารถจัดหาได้และได้มีการเชิดหนังขึ้น โดยใช้เสาตะลุงหรือเสาলামช้างทำเป็นโรงหนัง การละเล่นชนิดนี้จึงเรียกกันว่า “หนังตะลุง” แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองฝ่ายยอมรับ

ว่า หนึ่งตะลุงได้รับอิทธิพลมาจากชาว เรียกว่า “วากะยัง” และได้มีการนำมาปรับปรุงให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวได้

การที่จะแสดงหนึ่งตะลุงได้นั้นไม่ว่าใครก็สามารถแสดงได้ ผู้แสดงหรือที่เรียกว่า “นายหนึ่ง” ต้องผ่านการไหว้ครูหนึ่งตะลุง ต้องมีการครอบครูก่อนจึงจะเป็นนายหนึ่งได้ เหมือนกับทางดนตรีไทยที่ก่อนจะเรียนดนตรีไทยต้องมีการครอบครูก่อน การไหว้ครูหนึ่งตะลุงนั้นจะทำในช่วงเดือน 6 หรือเดือน 9 ซึ่งจะมีพิธีใหญ่มาก คนที่จะเป็นนายหนึ่งก็จะไปให้ครูครอบมือให้

การแสดงหนึ่งตะลุงนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ “ตัวหนึ่งตะลุง” ซึ่งเป็นเสมือนตัวละครที่คอยบอกเรื่องราวว่าต้องดำเนินไปอย่างไร ซึ่งนายหนึ่งจะเป็นคนเชิด ตัวหนึ่งตะลุงอยู่เบื้องหลังฉาก ตัวหนึ่งตะลุงนั้นทำมาจากหนังควายโดยนำมาแกะเป็นตัวหนึ่งตะลุง แต่ละตัวจะลวดลายมากหรือน้อยแตกต่างกันไป และการระบายสีของแต่ละตัวก็ไม่เหมือนกันด้วย เช่น ตัวเจ้าเมือง นายเมือง จะมีลวดลายและสีสันสวยงาม ตัวตลกจะไม่สวมเสื้อ คือจะทาสีดำและใส่แต่ผ้าขาวม้า จะทาสีแดงและมีลวดลายไม่มากนัก เวลาแสดงหนึ่งตะลุงจะต้องมีเวที มีผ้าขาวขนาดใหญ่ซึ่งทำเป็นจอมฉากบังเงาไว้ การเชิดตัวหนึ่งตะลุงนายหนึ่งจะทำการขยับตัวหนึ่งตะลุงที่จอให้เกิดเงาที่ด้านหน้าท่านผู้ชม และด้านล่างจะมีต้นกล้วยสำหรับปักตัวหนึ่งตะลุง การแสดงทั้งหมดนายหนึ่งจะเป็นผู้แสดงเพียงผู้เดียว และการพากษ์จะต้องขยับปากให้ตรงกับที่นายหนึ่งพูดและต้องเป็นภาษาใต้เท่านั้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงประเภทนี้

ในการแสดงหนึ่งตะลุงนั้นจะต้องมีดนตรีประกอบ ด้วยเรียกว่า “ลูกคู่” เป็นการเล่นดนตรีสด เครื่องดนตรีประกอบด้วย โหม่ง ทับ ฉิ่ง กลอง กีตาร์ เบส คีย์บอร์ด ปี่ชวา แต่ถ้าเป็นสมัยก่อนจะมีเพียง โหม่ง ทับ ฉิ่ง กลอง ซอ เท่านั้น การพากษ์นายหนึ่งจะต้องพากษ์ให้เข้ากับดนตรี ต้องลงจังหวะ รับให้ถูกจังหวะ เช่น เวล่านายหนึ่งร้องถ้าลงคำท้ายดนตรีจะเล่นเพลงยาวถ้าลงคำแรก ดนตรีจะเล่นเพลงสั้น การแสดงก็ต้องมีเนื้อเรื่อง เพลงและมุขตลกคล้ากันไป เรื่องที่แสดงนั้นจะสืบทอดมาจากครู และอาจแต่งเองก็ได้ การเล่นมุขตลกจะใช้ตัวตลกเป็นตัวพูดและนายหนึ่งแต่ละคนก็จะมีตัวตลกตัวเอกของตัวเอง

เวลาจะแสดงจะต้องมีการออกฤกษ์ก่อน ก่อนออกฤกษ์ต้องมีการบริกรรมคาถาแล้วเอาฤกษ์ออกมาว่าบทแล้วพระอิศวรทรงโค ก็ออกตามมาทำเช่นเดียวกับออกฤกษ์ ต่อมาก็ลอกรูปกาด การออกแต่ละตัวก็จะมีการบริกรรมคาถาแตกต่างกันออกไป ต่อมาก็เอาตัวตลกมาประกาศเรื่องที่จะแสดงการออกตัวตลกก็ต้องมีการเบิกปากตัวตลกก็จะมีการบริกรรมคาถาอีกแบบหนึ่ง เรื่องที่จะเล่นแต่ละคณะก็จะไม่เหมือนกัน การแสดงจะใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง จะนิยมแสดงช่วงหน้าแล้ง เพราะงานวัดเยอะ และต้องเป็นเวลากลางคืนเท่านั้นเพราะต้องเงาในการถ่ายทอด

การแสดงหนังตะลุงเป็นศิลปะที่ควรอนุรักษ์ไว้ ในสมัยก่อนหนังตะลุงจะยังไม่เป็นที่แพร่หลายมาก แต่สมัยนี้เป็นที่รู้จักเป็นอย่างมาก วัยรุ่นนิยมดูกันเนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์มากขึ้น มีการจัดตั้งเป็นชมรม ชื่อ “ชมรมศรีวิชัย” และนอกจากนี้ยังมีชมรมต่างๆ อีกหลายชมรมทั่วภาคใต้ และยังมีการจัดทำเว็บไซต์เกี่ยวกับหนังตะลุง และมีการส่งเสริมให้ นักเรียนรู้จักการแสดงหนังตะลุง ซึ่งทำให้เด็กมีรายได้เสริมอีกด้วย และการที่เยาวชนหันมาสนใจหนังตะลุงนับว่าเป็นสิ่งที่ดีมากเพราะจะเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของภาคใต้และจะได้เผยแพร่ศิลปะนี้ให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายต่อไป

ปัจจุบันนี้สังคมไทยกับเรื่องราวของความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นสิ่งที่คู่กับสังคมไทยมาช้านานสืบถึงปัจจุบันนี้ แต่ถึงประเทศไทยของเราเป็นประเทศที่พัฒนาด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมากแล้วก็ตาม แต่ในความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์นี่ก็เป็นเรื่องที่ปลูกฝังและสืบทอดมาเป็นรุ่นต่อรุ่น ไม่ว่าจะทำอะไร เรื่องไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อจิตใจของคนไทยเสมอ เพราะถือได้ว่าเป็นศาสตร์ชนิดหนึ่งที่สำคัญต่อการศิลปการแสดงต่างๆ ของคนไทยที่ต้องการกำลังใจและความเชื่อมั่นในการแสดงเป็นอย่างมาก จึงได้นำศาสตร์นี้เข้ามาเสริมพลังทางจิตใจของนักแสดงซึ่งเป็นการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ต่อกันมา

ในเรื่องของการแสดงหนังตะลุงก็เช่นกัน ซึ่งมีความเชื่อและความผูกพันกับเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าสมัยนี้หนังตะลุงจะมีการพัฒนาไปมากขนาดไหนแล้วก็ตาม แต่ในเรื่องของความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมา

จากครุณั้ก็ยังคงฝังแน่นในจิตใจของนายหน้งอยู่ทุกคน สมัยนี้หน้งตะลุงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. หน้งตะลุงที่สืบทอดมาจากครู
2. หน้งตะลุงที่ไม่ได้สืบทอดมาจากครู

แต่ 2 ประเภทนี้ดูผิวเผินในการเล่นแล้วอาจจะเหมือนกันทุกประการ แต่มีสิ่งหนึ่งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั่นคือ ประเภทหน้งตะลุงที่ไม่ได้สืบทอดมาจากครุณั้ จะเป็นเพียงการเล่นหน้งตะลุงเท่านั้น ตัวหน้งสามารถทำเอง หาซื้อได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วตัวหน้งนั้นจะทำมาจากหน้งควาย การเก็บตัวหน้งก็เก็บรวมๆกัน ไม่ได้แบ่งแยก ซึ่งถือว่าการเล่นหน้งตะลุงที่ไม่ได้สืบทอดมาจากครุเป็นการเล่นเพื่อธุรกิจนั่นเอง

และสิ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความแตกต่างของหน้งตะลุงที่ไม่ได้รับการสืบทอดมาจากครุ เพราะว่าการได้รับการสืบทอดวิชาหน้งตะลุงจากครุณั้ถือได้ว่าเป็นหน้งตะลุงที่มีครุมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวหน้งเอง

การสืบทอดวิชามาจากครุณั้จะสืบทอดกันแบบรุ่นสู่รุ่นตามแต่ครุณั้จะยกให้ใคร แต่ว่าสมัยนี้ ขึ้นอยู่กับว่าครุจะยกให้ใครและใครจะรับหรือไม่รับด้วย ซึ่งส่วนมากจะไม่ค่อยมีคนรับสืบทอดแล้ว การรับวิชาการเล่นหน้งตะลุงจากครุณั้ อย่างแรกต้องมีการครอบมือก่อน การครอบมือนี้อาจได้กับการครอบครุของนาฏศิลป์และดนตรีเลยก็ได้ เพราะการครอบมือถือเป็นการรับศิษย์ ของครุ ซึ่งความหมายหลักก็คือทำให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยดีจนสำเร็จ เพราะมีครุคุ้มครองในการฝึกสอนนั้นก็คล้ายๆกันทุกที่ แต่สิ่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละที่ก็คือคาถาที่บิกรวม เรียกว่าคาถาเบิกโรง ซึ่งครุแต่ละคนนั้นจะมีคาถาที่แตกต่างกันไปตามแต่ที่ได้รับการสืบทอดกันมา ซึ่งในการเบิกโรงนั้นไม่ว่าจะเล่นเรื่องอะไร จะต้องทำการเบิกโรงก่อนทุกครั้งและวิธีการเล่นนั้นก็ได้อีกแล้วมาแล้วในช่วงต้น

นายหน้งแต่ละคนนั้นจะให้การเคารพครุและตัวหน้งมาก ในการออกเล่นหน้งตะลุงแต่ละครั้งนั้น จะต้องมีการบอกกล่าวเชิญชวน ตัวหน้งแต่ละตัวนั้นให้ไปด้วย เพราะมีความเชื่อว่าถ้าครั้งใดที่ออกไปแสดงแล้วไม่ได้บอกกล่าวเชิญชวนตัวหน้งนั้นจะออกมารบกวนคนในบ้าน ดังนั้นการให้ความเคารพและบอกกล่าวจึง

มีความสำคัญมาก ซึ่งนายหนังแต่ละคนนั้นเข้าใจในข้อนี้ดี แต่ว่าถ้านายหนังนั้นมีจิตที่อ่อนกว่าตัวหนัง ก็จะถูกตัวหนังนั้นข่มได้ ดังนั้นการเคารพก็ต้องข่มตัวหนังไปด้วยเป็นการข่มตัวหนังไม่ให้มีฤทธิ์มากและต้องฟังนาย

การออกแสดงหนังตะลุงเมื่อเจอคู่แข่งก็ต้องทำการข่มคู่แข่งด้วยการแสดงที่เหนือชั้นในความสนุก และการว่าคาถาของแต่ละนายเพื่อทำการเบิกโรงให้เหนือชั้นกว่า แต่นายหนังแต่ละคนนั้นก็ได้รับคาถามาจากครูในอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า “ทำของ” (คือการว่าคาถาใส่คู่แข่งเพื่อให้การแสดงของคู่แข่งนั้นทำการแสดงต่อไปไม่ได้ หรือติดขัด ไม่ราบรื่น) ซึ่งนายหนังแต่ละคนก็จะรู้ดีว่ามี การทำของกันอยู่แล้วก็จะมียุวิธีแก้หลายรูปแบบ หลายวิธีตามที่ได้รับวิชาความรู้ มาจากครูอย่างไร

ความเชื่ออีกอย่างของนายหนังที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด และจะต้องปฏิบัติสืบต่ออีกต่อไป นั่นก็คือ การส่งต่อคือ การที่นายหนังจะเลิกทำการแสดงหนังตะลุงไม่ทำอีกต่อไป เนื่องจากสาเหตุใดก็ตามแต่ นายหนังก็ต้องหาคนมาสืบทอดเพื่อทำการแสดงต่อไป เพราะนายหนังเชื่อว่าตัวหนังนั้นมีชีวิตและอยากแสดงหนังตะลุง ถ้าตัวหนังนั้นไม่ได้แสดงก็จะโกรธและรบกวนทั้งเข้าฝันนายหนัง และมารบกวนคนในบ้านไม่มีความสุข ดังนั้นแล้วจึงต้องหาผู้ที่มารับช่วงต่อเพื่อเป็นนายหนังคนต่อไป

และทั้งหมดทั้งปวงเหล่านี้เป็นศิลปะที่คนไทยของเราควรอนุรักษ์ไว้มิให้ผู้ใดมาทำลาย ถึงปัจจุบันนี้ไทยของเราจะรับอิทธิพลของต่างชาติเข้ามามากมาย แต่มรดกของไทยเรามิควรจะมีลืมนั่นคือ ศิลปะแขนงนี้จะเรียกได้ว่าเป็นศิลปะของชาวภาคใต้ แต่เราคนไทยทุกคนควรจะรักษาไว้ และศิลปะแขนงต่างๆทุกภาคทั่วทั้งประเทศไทยก็เช่นกันควรอนุรักษ์ไว้มิให้ผู้ใดมาทำลาย และมีให้สูญหายไปจากสังคมไทย เพราะสิ่งเหล่านี้คือมรดกที่บรรพบุรุษของเรารักษาไว้ด้วยเลือดเนื้อ เพื่อชนรุ่นหลัง ถึงมีใครบอกว่า เป็นสิ่งที่ล้าหลังก็ตาม แต่มันคือสัญลักษณ์ คือตัวตนที่แท้จริงของเราคนไทยทุกคน

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1-2	ประวัติหนังตะลุง	
3-4	ประวัติและลักษณะต่างๆ ของตัวหนังตะลุง	
5-7	การประดิษฐ์ตัวหนังตะลุง	ดูตัวอย่างจริง
8	รู้จักนายหนังตะลุง	เชิญวิทยากร
9	ไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุง	
10	เยาวชนกับการอนุรักษ์หนังตะลุงในปัจจุบัน	ดูสถานที่จริง
11	การแสดงหนังตะลุง	
12-13	เทคนิคต่างๆ ในการแสดงหนังตะลุง	
14-16	แสดงหนังตะลุง	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ เป้าหมาย คือ ผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
หน่วยที่ 1 แผนการสอนที่ 1 เวลา 2 คาบ
เรื่อง หนังตะลุง
(ประวัติและลักษณะของตัวหนังตะลุง)

สาระสำคัญ

เพื่อศึกษาประวัติ , ลักษณะและบทบาทต่างๆ ของตัวหนังตะลุง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนทราบถึงประวัติของตัวหนังตะลุงต่างๆ
2. นักเรียนรู้จักชื่อ และบทบาทของตัวหนังตะลุง

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นนำ แจกใบความรู้ ให้ดูภาพตัวหนังตะลุง และตัวหนังตะลุงของจริง
(ฤษี, รูปกาด, ตัวตลก, เจ้าเมือง, ตัวประกอบ)

- ขั้นสอน** - อธิบายเกี่ยวกับประวัติของตัวหนังตะลุง
- อธิบายถึงชื่อและบทบาทของตัวหนังตะลุง

- ขั้นสรุป** - สรุปความรู้ที่เรียนไปทั้งหมด
- แจกใบงาน

สื่อการสอน

1. ภาพตัวหนังตะลุง
2. ตัวหนังตะลุงจริง

การวัดผลประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติตัวหนังตะลุง
- ความรู้ ความเข้าใจในชื่อและบทบาทของตัวหนังตะลุง

วิธีวัด

- การเรียนในชั้นเรียน
- ไปงาน

เครื่องมือที่ใช้วัด

- ความถูกต้องของไปงาน

เกณฑ์การประเมินผล (15 คะแนน)

- จิตพิสัย 5 คะแนน
- ไปงาน 10 คะแนน

เราทำหัวโขนกันอย่างไร

เป็นความเชื่อสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตแล้วว่า การที่จะยกย่องชาติใดชาติหนึ่งนั้นว่าเป็นชาติที่มีอารยธรรมสูง เราจะต้องดูที่ความเจริญด้านศิลปะของชาตินั้นก่อน เช่น ชาติไทยเราที่ได้ชื่อว่าเป็นชาติที่มีอารยธรรมมาตั้งแต่โบราณกาล เพราะไทยเรามีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่งามเด่นไม่แพ้อารยประเทศทั้งหลายไม่ว่าชาติใด โดยเฉพาะศิลปะบนหัวโขน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสุดยอดของศิลปกรรมชั้นสูงมาแต่โบราณ เป็นที่สนใจของนักสะสมผลงานทางศิลปะ จนกระทั่งมีการผลิตจำหน่ายเป็นสินค้าส่งออกอยู่ในขณะนี้

เนื่องจากคณะผู้จัดทำ เป็นนิสิตคณะศิลปกรรมศาสตร์ เอกศิลปกรรมศาสตร์ศึกษา และเรียนสาขาดนตรีศึกษา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะหัวโขนได้มีการรวบรวมศิลปะต่างๆไว้ในตัวงานอยู่อย่างมาก นอกจากหัวโขนเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงแล้ว หัวโขนยังเป็นผลงานของทางด้านศิลปะได้อีกด้วยเพราะว่าต้องใช้ฝีมือและเวลาหลายปีที่จะสร้างหัวโขนชิ้นมาขึ้นตอนต่างๆในการทำหัวโขนและการประยุกต์วิธีการทำหัวโขน มีการแข่งขันหัก

กระดูกัน ในสมัยโบราณ มีการไหว้ครูทางด้านช่าง เพราะฉะนั้นผู้ที่จะสร้างหัวโขนขึ้นมาได้นั้นต้องใช้ความอดทนและความพยายามอย่างมาก และอีกประการหนึ่งที่ทำให้พวกเราสนใจศึกษาเรื่องนี้ก็คือ พวกเราเป็นนักดนตรี เราต้องรู้จักวิธีการแสดงประกอบโขน รวมทั้งการเคารพ บูชาหัวโขน หรือ “พ่อแก่” ที่พวกเรานักดนตรีและศิลปิน ช่างต่างๆ ให้ความเคารพกัน

สำหรับจุดมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้ก็เพื่อใช้ประกอบในการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ที่กลุ่มของผู้เรียนกำลังศึกษาอยู่ และสนใจเรื่องแหล่งที่มาและต้นกำเนิดของหัวโขน ความแตกต่างของหัวโขนประเภทต่างๆ ขั้นตอนในการทำหัวโขนและการประยุกต์วิธี การทำหัวโขนมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาศิลปะแขนงต่างๆ อีกด้วย

เมื่อกลุ่มของเราตกลงกันที่จะศึกษาการทำหัวโขนกันอย่างจริงจังแล้ว กลุ่มของเราก็เลือกที่จะศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นจังหวัดที่เป็นที่อยู่ของพวกเราทั้งสามคน เราเริ่มต้นด้วยการสอบถามข้อมูลเพื่อจะศึกษาพื้นที่ในจังหวัดว่ามีผลิตที่ใดบ้าง ก็ได้มา 2 ที่คือ ที่แรกก็คือ บ้านหม่อมราชวงศ์บุญสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ อยู่ที่ ถนนอุทอง ตำบลหัวแหลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งหัวโขนที่นี่ ถือเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่จากการสอบถามก็ได้ทราบว่า ไม่สะดวกในการศึกษาขั้นตอนการผลิต เพราะช่างที่นั่นจะผลิตหัวโขนในช่วงกลางคืน ทางกลุ่มจึงตกลงกันใหม่และเลือกที่จะไปศึกษาหาความรู้ที่ศูนย์ศิลปาชีพอ่างทอง อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่นี่เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจโดยตรง ผลงานที่ผลิตออกมาก็มีคุณภาพสูง และไม่ได้มีการผลิตเพื่อการค้าโดยเฉพาะด้วย

กลุ่มของเราจึงตกลงกันเดินทางไปศูนย์ศิลปาชีพอ่างทองโดยการเดินทางออกจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรมาที่จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา และขึ้นรถยนต์ส่วนตัวของนายปรัชญา วงษ์พจน์ ที่ตลาดเจ้าพรหม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเดินทางเข้าสายเสนา – บางปะอิน โดยเลี้ยวเข้าทางสี่แยกกระเชษฐ์ เมื่อถึงศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ทั้งหมดต้องเสียค่าผ่านประตูเข้าคนละ 50 บาท

แผนกผลิตหัตถ์และอุปกรณ์ประกอบในการแสดงโขนและหุ่นกระบอกของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรนั้นมีลักษณะเหมือนโรงงานทั่วไปเมื่อมองดูภายนอกส่วนภายในนั้น แบ่งขั้นตอนการทำงานเป็นแผนกซึ่งแต่ละแผนกจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะการทำหัตถ์นั้น เริ่มตั้งแต่แผนกตั้งหุ่น ทุกแผนกจะมีการควบคุม ตรวจสอบโดยอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์ศิลปาชีพ คือท่านศาสตราจารย์โสภณ บุญชาติ

วันที่กลุ่มของผู้เขียนเดินทางมาศึกษาดูงานครั้งนี้ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 16 มีนาคม 2549 ซึ่งเป็นวันที่ท่านศาสตราจารย์โสภณ บุญชาติมาปฏิบัติงานพอดี จึงถือเป็นวันที่โชคดีมาก เพราะท่านจะเข้ามาปฏิบัติงานเฉพาะวันพฤหัสบดีและวันเสาร์เท่านั้น

หลังจากที่พวกเราแนะนำตัวและแจ้งความประสงค์แล้ว รู้สึกว่าท่านมีความยินดีที่เห็นว่าคนรุ่นใหม่มีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับการทำหัตถ์ เมื่อท่านทราบความประสงค์ท่านจึงให้สัมภาษณ์และให้ความรู้เกี่ยวกับโขนและการทำหัตถ์ในลักษณะการพูดคุยกัน และอนุญาตให้ใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่พูดคุยกันนั้นท่านก็จะมีอุปกรณ์ต่างๆ ให้ชมตลอดเวลา

เนื้อหาที่สัมภาษณ์ ท่านอาจารย์ได้แบ่งเนื้อหาเป็นสองตอนได้แก่ ประวัติความเป็นมาของโขนและขั้นตอนการทำหัตถ์

สำหรับประวัติความเป็นมาของโขนนั้น ท่านกล่าวว่า หัตถ์มีกำเนิดในเมืองไทยนี้เอง แต่ คำว่า “โขน” นั้น มีสันนิษฐานว่าจะหมายถึง “ส่วนหัว” เช่น

โขนเรือ หมายถึง “หัวเรือ” แต่ “หัวโขน” ที่ใช้ในการแสดงนั้นหมายถึงเครื่องสวมศีรษะ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทยโดยแท้ ส่วนของชาติอื่นมีลักษณะคล้ายหน้ากาก แต่ก็เรียกคล้ายกัน เช่น ของเขมรเรียก “โซละ” ส่วนของเบงกาลี หรือบังคลี เรียก “โซละนะ”

คำว่า “โขน” ในประเทศไทยสันนิษฐานว่าปรากฏขึ้นจริงเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เมื่อไทยเรารับวรรณกรรมเรื่องรามายณะกล่าวว่าฤๅษีตนหนึ่งทำพิธีกวนน้ำอมฤตที่กลางเกษียรสมุทร โดยเทพเจ้าและอสูรเอาพานาคพันเขาพระสุเมรุแล้วช่วยกันชักคนละข้าง กวนน้ำในมหาสมุทรจนเหือดแห้งกลายเป็นน้ำทิพย์ การแสดงนี้แหละเป็นต้นเหตุของการทำหัวโขนสมัยนั้นยังไม่เรียกว่า “โขน” แต่เรียกว่า “โมงครุ่ม” ในตอนแรกใช้วิธีเขียนหน้า แต่ไม่สะดวกจึงใช้วิธีสวมหัวโขน

การแสดงโมงครุ่มเป็นการแสดงเฉพาะการชักนาคดึกดำบรรพ์ของฝ่ายเทวดา ลิง ยักษ์ ยังไม่มีการแสดงเป็นเรื่องราวจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงแต่งเรื่องรามเกียรติ์ไว้รวม 6 ตอนด้วยกัน จนมีการรจนาเรื่องรามเกียรติ์เป็นฉบับสมบูรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น เรื่องรามเกียรติ์ของเราจึงไม่เหมือนชาติอื่นๆ และก็เหมือนต้นฉบับรามายณะของอินเดีย การแต่งกายของเราก็มีหัวโขนสวมทั้งหัว สวมหมดทั้งฝ่ายยักษ์ ลิง มนุษย์ ต่อมาฝ่ายมนุษย์ยกเลิกการสวมหัวเมื่อสมัยรัชการที่ 6 เพราะเห็นว่าหน้าคนแสดงสวยอยู่แล้ว จึงเปลี่ยนแปลงให้มีการสวมหน้ากากแทน ศิลปกรรมของไทยเราก็ไม่เหมือนชาติอื่น ที่เห็นว่าชาติอื่นในบางประเทศเช่น เขมร เหมือนของเราก็เพราะเขาเลียนแบบจากเราไปทั้งสิ้น

เนื่องจากหัวโขนในเรื่องรามเกียรติ์มีมากมายนับร้อยตัว หัวโขนแต่ละหัวจึงมีลักษณะแตกต่างกันไป ตามที่โบราณจารย์ที่ท่านกำหนดไว้เพื่อให้ผู้

ดูไม่สับสนกัน เราแบ่งฝ่ายใหญ่ๆ ไว้ 4 ฝ่ายคือ

1. ฝ่ายเทพเจ้า เช่น

- พระอิศวร สีขาว 1 หน้า 4 มือ มงกุฏน้ำเต้ากาบ
- พระนารายณ์ สีดอกตะแบก 1 หน้า 4 มือ มงกุฏชัย
- พระพรหมธาดา สีขาว 4 หน้า 8 มือ มงกุฏชัย หน้า 2 ชั้น
- พระอินทร์ สีเขียว มงกุฏดินहन
- พระอรชุน สีทอง มงกุฏชัย
- พระวิศ्वกรรม สีเขียว เทริดยอดน้ำเต้า
- พระปัญจสีขร สีขาว 1 หน้า 4 มือ มงกุฏน้ำเต้า 5 ยอด
- พระปรคนธรรพ สีเขียว ขฎายอดฤๅษี
- พระพิฆเนศวร สีแดง 1 หน้า 4 มือ เทริดยอดน้ำเต้าหน้าช้าง

2. ฝ่ายมนุษย์ เช่น

- พระราม สีเขียวฉนวน ทรงพระมหามงกุฏชัย แต่ตอนเดินป่าใช้มงกุฏดินहन
- พระลักษณ ี หน้าสีทองหรือฉนวนทรงพระมหามงกุฏ
- ตอนเดินป่าใช้มงกุฏดินहन
- พระพรต สีแดงชาติ ทรงมงกุฏยอดชัย
- พระสัตรุด สีม่วงอ่อน ทรงมงกุฏยอดชัย

3. ฝ่ายยักษ์ สามารถแบ่งตามลักษณะหน้าได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ปากแฉะตาโหลง
2. ปากแฉะตาจระเข้
3. ปากขบตาโหลง
4. ปากขบตาจระเข้

และยังมีลักษณะพิเศษในหัวโขนบางหัว คือ ปากขบตาโหลง จมูกแหลม

แบบมนุษย์ได้แก่ ศีระะอินทริต รามสูตร และแสงอาทิตย์ ส่วนลักษณะปากขบ
ตาโพล่ง จมูกงวงข้าง ได้แก่ ศีระะทศศิริวัน และทศศิริธร ส่วนลักษณะเขี้ยวยักษ์
มี 3 แบบ คือ

1. เขี้ยวยาวโค้ง
2. เขี้ยวทู่ เขี้ยวสั้น
3. เขี้ยวคุด (ดอกลมะลิ)

4. ฝ่ายลิง ส่วนใหญ่มีลักษณะหน้าคล้ายๆกัน ต่างกันก็เพียงที่ปาก คือ ลิงที่มี
ปากหุบและปากอ้าและยังแยกออกเป็นลิงที่ไม่มีมงกุฎหรือลิงไล่น และลิงยอด
หมายถึงลิงพวกที่มีมงกุฎสวมศีระะและเป็นพญาวานร

สำหรับขั้นตอนการทำหัตถ์นั้น ในปัจจุบันการทำหัตถ์เป็นอาชีพของ
คนไทยที่น้อยคนนั้นจะทราบวิธีการผลิต และไม่ทราบด้วยว่าช่างทำหัตถ์เป็น
อาชีพที่น่าสนใจ สามารถหาเลี้ยงชีพได้ และมีความภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์
ของไทยด้วย

สำหรับวิธีการผลิตนั้นไม่ใช่เรื่องปกปิดแต่อย่างใด สามารถทำได้ตามขั้น
ตอนต่างๆดังนี้ก็คือ เริ่มด้วยทำหุ่น หุ่นที่ทำนั้นควรเป็นหุ่นซีเมนต์เพื่อความทนทาน
การทำหุ่นซีเมนต์นั้นเริ่มด้วยการปั้นหุ่นดินเหนียว เมื่อบั่นแล้วก็พอกหุ่นหรือการขึ้น
หุ่นด้วยกระดาษ ได้แก่ นำกระดาษฟางมัดเป็นชิ้นเล็กๆ ชุบน้ำหมาดๆ ปิดไป
บนหุ่นดินเหนียว เพียง 1 ชั้นเรียกว่า “ปิดหุ่นน้ำ” ต่อไปใช้กระดาษถุงปูนซีเมนต์
ตัดเป็นชิ้นๆเหมือนกระดาษฟางแต่นำมาปิดหุ่นด้วยแบ่งเยือก ประมาณ 5 – 7 ชั้น
รีดให้เรียบเนียน ตากให้แห้ง เมื่อหุ่นกระดาษแห้งแล้วจึงผ่าทางด้านหลัง ใช้มีด
ปลายแหลมหรือคัตเตอร์คมๆ กรีดตั้งแต่กลางกระหม่อม ไปจรดท้ายทอยเพื่อลอก
เอากระดาษออกจากหุ่นใช้กาวยาทาตรงที่ขอบฝา ผนังให้สนิท แล้วปิดทับด้วย
กระดาษถุงปูนทาแบ่งเยือกให้เรียบเนียนเหมือนเดิม ส่วนหุ่นดินเหนียวก็ทิ้งไป

ขั้นตอนต่อไปก็คือการหล่อหุ่นปูนซีเมนต์โดยใช้หุ่นกระดาษที่ปิดรอยผ่าสนิทแล้วนั้นมาเป็นแม่พิมพ์ นำผงปูนซีเมนต์ละเอียดมาผสมกับน้ำ กวนจนปูนเหนียว เข้ากันดีแล้วจึงเทลงในแม่พิมพ์กระดาษ การเทปูนต้องคอยกลิ้งกรอกปูนไปมาเพื่อให้เนื้อปูนเรียบเนียนสนิทเข้ากับแม่พิมพ์ไปตากแดดให้แห้งแล้วแกะแม่พิมพ์กระดาษออกแล้วก็จะได้หุ่นแม่พิมพ์ถาวร

ในส่วนของแม่พิมพ์ที่ใช้ที่สำหรับบนศีรษะจะไม่ใช้การหล่อด้วยปูนซีเมนต์ แต่จะทำการกลิ้งไม้ให้เป็นรูปร่างต่างๆ ตามต้องการ

เมื่อได้แม่พิมพ์ครบแล้ว นำกระดาษฟางชุบน้ำปิดลงบนหุ่นปูนซีเมนต์จนทั่วเพียง 1 ชั้น แล้วปิดทับด้วยกระดาษถุงปูนทาแป้งเปียกอีก 5-7 ชั้นตามแบบเดิม นำไปตากให้แห้ง ในขณะที่ตากแดดตอนที่กำลังหมาดให้ใช้ไม้กดกระดาษรีดให้กระดาษเรียบสนิท ใช้กรรไกรตัดแต่งขอบกระดาษให้เรียบเรียบร้อย หลังจากนั้นหัดไขนมาเสริมลดลอยตามขอบปิดทับด้วยกระดาษถุงปูนอีกครั้งให้เป็นเนื้อเดียวเป็นอันเสร็จ

ขั้นตอนต่อไปเป็นการปั้นหน้าหุ่น โดยในขั้นแรกใช้วิธีการวาดลดลอยลงบนใบหน้าด้วยดินสอ กระดาษขนาดของใบหน้าระดับจมูก ปาก คิ้วอย่างคร่าวๆ และทดลองสวมลงบนใบหน้าคนจริงๆ เพื่อกำหนดระยะของลูกตาดำ (จะเป็นการดีถ้าผู้สั่งทำเป็นผู้ทดลองสวมเอง)หลังจากกำหนดระยะแล้วก็นำไปเจาะรูตามรอยที่กำหนดไว้แล้วทดลองสวมอีกครั้ง จากนั้นเริ่มทำการปั้นหน้าโดยใช้ปูนซึ่งทำจากแป้งข้าวเจ้า กระดาษฟางและปูนซีเมนต์มาผสมกัน โดยนำแป้งข้าวเจ้าใส่น้ำขึ้นตั้งไฟเคี่ยวจนแป้งสุก และข้น ทิ้งไว้ให้เย็น นำไปทาลงบนกระดาษฟางทั้งสองด้านแล้วฉีกกระดาษฟางออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยจนละเอียด จึงค่อยนำปูนซีเมนต์ผงที่ผ่านการร่อนผงหยาบออกแล้วใส่ลงไปผสมจนส่วนผสมทั้งหมดเข้าเป็นเนื้อเดียวกันจะได้ปูนออกมาในลักษณะเป็นก้อนนิ่มๆ สามารถปั้นลดลอยได้

นำปูนที่ได้มาปั้นหน้า คือให้เป็นไปตามใบหน้าที่ใช้ดินสอกำหนดไว้แล้ว เช่น ปั้นจมูกให้โด่งขึ้น ปั้นขอบปาก คิ้ว หนวดตาหรือรอยตีนกาต่างๆ นำใบหน้าที่ปั้นเสร็จแล้วไปตากแดดทิ้งให้แห้งตัว

ขั้นตอนต่อไปเป็นการประดิษฐ์หู ในการทำหัวโขนสามารถแบ่งหูออกได้เป็นหลายชนิดดังนี้

1. หูลอย มีวิธีการปั้นโดยนำกระดาษแข็งมาตัดเป็นรูปใบหู ให้มีขนาดต่างๆตามต้องการ แล้วนำปูนมาปั้นเป็นรูปใบหูทับลงไปบนกระดาษแข็งซึ่งจะทำให้หน้าที่เป็นโครงรองรับปูนปั้นขึ้น เสร็จแล้วนำไปติดกับหัวโขน โดยยึดระหว่างใบหูกับตัวโขนด้วยปูน จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง ก็จะได้เป็นโครงออกมาเป็นรูปใบหูที่มีความสวยงามสมจริง

2. หูปั้น เป็นหูที่ทำจากปูนปั้นขึ้นมาโดยไม่ใช้กระดาษแข็งรอง ทำให้หูที่ปั้นได้นั้นมีความหนา มีความจริงน้อยกว่าหูลอย

3. หูที่นำมาประกอบในภายหลัง เป็นหูที่ทำจากวัสดุชนิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่ปูน เช่น หนัง กระดาษหนังวิทยาศาสตร์ อลูมิเนียม ไม้อัดหรือ เรซิน ซึ่งช่างทำหัวโขนสามารถเลือกใช้วัสดุที่นำมาทำหูได้ตามความเหมาะสม หรือตามความต้องการของลูกค้า การประดิษฐ์ มีวิธีประดิษฐ์โดยใช้ดินสอออกแบบโครงร่างและลวดลายของหูบนกระดาษนั้นตัดกระดาษตามแบบที่ร่างไว้นำมาทากาวติดลงบนวัสดุที่ใช้ทำหูเสร็จแล้วทำการตัดออกอีกครั้งตามรอยของกระดาษ ยกเว้นหูที่ทำจากเรซิน ทำตามแบบเดียวกับการทำแม่พิมพ์คัลลายแล้วใช้เรซินที่หล่อเสร็จเรียบร้อยแล้วทำเป็นหูได้ทันที ส่วนหูที่ทำจากกระดาษหรือหนังวิทยาศาสตร์นั้นเมื่อตัดเสร็จแล้วต้องเสริมลวดอีกครั้งเพื่อความแข็งแรง

การใส่ตา การผลิตหัวโขนแต่แต่เดิมใช้ลูกตาดำทำจากเปลือกหอย “ตามุก” แต่ในปัจจุบันพัฒนาขึ้น 3 แบบ คือ

1. ตามุก ต้องใส่หลังจากปั้นหน้าหรือปั้นหน้าตาเสร็จแล้ว ติดตามุกแล้ว

ตากแดดให้แห้ง

2. ตาแก้ว ต้องใส่ให้เรียบร้อยก่อนปั่นหน้า ใส่เฉพาะหัวโขนให้บุชาเท่านั้น

3. ตาเขียน ใช้วิธีเขียนแทนใส่ลูกตา เพื่อให้มีความสวยงามเท่านั้นเพราะมีรูตาอยู่แล้ว

โดยความจริงแล้วมักนำตามุกมาใส่กับหัวโขนที่ใช้ในการแสดงที่มีคุณภาพดี ราคาแพง เช่นห้วยักษ์ หัวลิง หากหัวโขนสำหรับตั้งบูชาจะให้ใส่ตาแก้ว เพราะราคาไม่แพง

การประดิษฐ์เขี้ยวและฟันในการทำหัวโขนมักทำวัสดุ 3 ชนิดได้แก่

1. เขี้ยวและฟันทำจากมุก
2. เขี้ยวและฟันทำจากไม้
3. เขี้ยวและฟันทำจากปูน

การกดลาย เป็นการทำการวดลายเพื่อประดิษฐ์ตกแต่งหัวโขนให้สวยงาม ลวดลายบางอย่างเป็นลักษณะที่ใช้สำหรับตัวละครแต่ละตัวให้ผู้ดูสามารถสังเกตหรือจดจำตัวละครลักษณะต่างๆ ที่เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะ ตัวที่ต่างจากตัวละครอื่นๆ ได้ง่ายและแม่นยำขึ้น

การกดลาย ใช้รูปแบบเดียวกับที่ปั่นหน้าแบ่งออกเป็นก้อนเล็กๆ วางปูนลงในแม่พิมพ์กดลาย ใช้นิ้วกดปูนให้แน่นเกลี่ยผิวด้านที่กดให้เรียบร้อยแล้วใช้เข็มหมุดจิ้มลงไปค่อยๆ ดึงปูนขึ้นมาก็จะได้ลวดลายต่างๆ ตามต้องการ

วัสดุที่ทำแม่พิมพ์กดลายมี 2 ชนิด คือหินสบู่ หรือดินน้ำมันวิทยาศาสตร์เรซิน

การทำลายจากหินสบู่ นั้น ต้องแกะลายจากแม่พิมพ์ให้ลึกลงด้วยสว่าน แต่การทำแม่พิมพ์เรซินนั้น ต้องแกะลายลอยตัวด้วยดินน้ำมันวิทยาศาสตร์แล้วจึงหล่อด้วยเรซินทำเป็นแม่พิมพ์ ซึ่งมีขั้นตอนที่ยากกว่าแม่พิมพ์หินสบู่แต่จะได้ลาย

สวยและชัดกว่า

การตีลาย ให้นำลายมาติดกับหัวโขนด้วยกาวลาเทกซ์ และนำไปตากแดดให้แห้งสนิท

ขั้นตอนต่อไปเป็นการขัดผิวหัวโขนให้เรียบ จะทำหลังจากที่ปั้นหน้าสนิทดีแล้วปรากฏผิวรอยของความไม่เรียบร้อย มีร่องรอย มีหลุมเกิดขึ้น โดยนำดินสอพองผสมน้ำ บดและคนให้เข้ากัน ผสมกาวลาเทกซ์ลงไปเล็กน้อยเพื่อเป็นตัวประสานให้ดินสอพองติดกับผิวหัวโขน คนกาวกับดินสอพองให้เข้ากันดีแล้วทาลงบนผิวหัวโขนบริเวณใบหน้าหรือบริเวณอื่นๆ ที่ไม่เรียบร้อยยกเว้นบริเวณที่เป็นส่วนของลายหรือบริเวณที่เป็นกระຈังไม่ต้องทา เสร็จแล้วขัดด้วยกระดาษทรายเบอร์ 0 หรือ เบอร์ 1 จนกระทั่งเนียนดีแล้วจึงทาสีรองพื้นโดยนำพลาสติกสีขาวมาทาลงบนหัวโขนให้ทั่วทั้งหัว เมื่อทาเสร็จแล้วทิ้งไว้ ซึ่งใช้เวลาไม่นานก็จะแห้งสนิท

จากนั้นนำหัวโขนมาทาสีน้ำมันสีขาวทึบลงไป เพื่อทำการรองพื้นเป็นชั้นที่สอง ให้พื้นผิวชัดเจนและมันขึ้นแต่จะทาเฉพาะบริเวณที่จะทำการปิดทองเท่านั้น หากมีส่วนอื่นๆ ที่ปิดทอง เช่น บริเวณใบหน้าไม่จำเป็นก็ไม่ต้องทาสีน้ำมันบริเวณนั้น ให้เว้นว่างเอาไว้เมื่อมาสีเสร็จแล้วนำไปตากแดดให้สีแห้งสนิท เสร็จแล้วจึงถึงขั้นตอนของการปิดทอง การปิดทองเริ่มด้วยการลงรัก จึงมีคำเรียกรวมกันว่า “ลงรักปิดทอง” โดยใช้รักน้ำเกลี้ยง คือยางต้นรักที่ผ่านการกรองและทาลงในพื้นที่ต้องการปิดทองให้ทั่วและ ปล่อยให้แห้งให้แห้ง และทาทับซ้ำอีกหลายครั้งจึงปิดด้วยทองคำเปลว ปัจจุบันเห็นว่ามีสี เฟรก ใช้ง่ายกว่าและมีคุณภาพทัดเทียมกันได้ทำให้ช่างหันมาใช้สีเฟรกกันมากขึ้นยกเว้นผู้ต้องการรักน้ำเกลี้ยงเท่านั้นที่ระบุนา

การปิดทองด้วยสีเฟรก เริ่มด้วยการใช้พู่กันจุ่มสีทาบนหัวโขนเฉพาะที่ต้องการปิดทอง เลือกใช้เฉพาะสีเหลือง เท่านั้นเพราะดูกลมกลืนกันดี แล้วนำไปตากแดด พอสีเฟรกแห้งหมดๆ จึงทำการปิดทอง ทองคำเปลวที่ใช้สำหรับปิด

หัวโขนมี 2 ชนิดคือ

1. ทองใบ (ทองแท้)

2. ทองเค

สำหรับคุณภาพของทองใบกับทองเค มีข้อสังเกตได้ดังนี้

ลักษณะของทองคำเปลวทองใบนั้นเป็นทองเนื้อนิ่ม มีสีทองอ่อนๆ สวยงามแบบเรียบง่าย แต่แฝงความล้ำค่าอยู่ในตัว ส่วนทองเคเป็นทองเนื้อแข็ง มีสีทองดูฉูดฉาด เมื่อถูกแสงไฟสปอร์ตไลท์บนเวทีจะสะท้อนแสงเป็นประกายสวยงามโดยเฉพาะเมื่อประดับกระຈกเพชรหรือพลอยแล้วจะทำให้หัวโขนสะท้อนแสงแพรวพราวยิ่งขึ้น

ลักษณะการปิดทองที่ดีคือเมื่อปิดแล้วเนื้อทองต้องแนบสนิทเนียนเรียบกับผิวหัวโขน ปิดให้ทั่วบริเวณ หลังจากปิดทองแล้วก็ถึงขั้นตอนของการระบายสีหน้า แต่ก่อนใช้สีฝุ่นปัจจุบันนิยมใช้สีโปสเตอร์ ก่อนการระบายสีเขียนหน้า ต้องระบายสีพื้นของหัวโขนให้เป็นสีตามชนิดของตัวละครก่อนเช่นพระรามต้องระบายสีเขียว นวลๆจากนั้นจึงทำการเขียนลวดลายต่างๆ บนใบหน้าตามลักษณะของตัวละคร สำหรับการทาสีทองลงบนส่วนหัวของพื้นผิวหัวโขนที่อยู่ด้านในให้นามงทองที่ใช้ในงานวาดเขียนผสมกับแลกเกอร์แล้วจึงใช้พู่กันคนให้เข้ากันทาลงพื้นผิวส่วนที่ต้องการการเสร็จแล้วนำไปตากแดดทิ้งไว้ให้แห้งสนิทแล้วก็ถึงขั้นประดับกระຈก เพชรหรือพลอยติดลงไปในส่วนของไส้ลายที่เรียกว่า “รูแหว” ด้วยกาวลาเทกซ์ ในการประดับนั้นจะทำเฉพาะส่วนของมงกุฎ กรอบพัคตร์ จอนหูและลายท่าย ซึ่งอยู่ตรงท่ายทอยของหัวโขนเท่านั้น ต่อไปก็เป็นขั้นตอนของการทาสีด้านในของหัวโขน เพื่อปกปิดไม่ให้เห็นร่องรอยของกระดาษ์ ภูงปุ่นที่อยู่ภายใน โดยการทาสีน้ำมัน สีฝุ่นหรือสีลงบนด้านในของหัวโขนจนทั่ว จะเลือกใช้สีสีแดงหรือสีดำ ก็ได้ตามต้องการแล้วตั้งทิ้งไว้ให้แห้ง อันเป็นเสร็จขั้นตอนการทาสีภายใน

ขั้นตอนสุดท้ายของการทำหัวโขน คือการนำเครื่องประดับทั้งหมดมา

ทำการประกอบเข้ากับหัวโขน โดยนำเครื่องประดับที่จะต้องประกอบที่หลัง เช่น ยอด เขี้ยว ฟัน หรือเครื่องประดับที่ทำเครื่องเงินมาประกอบติดกับหัวโขน ทั้งหมด ใช้วิธีเสียบติดไว้เฉยๆ หรือยึดติดไว้ด้วยกาวก็จะได้ออกมาเป็นหัวโขนที่เสร็จเรียบร้อย พร้อมที่จะส่งมอบให้กับลูกค้าต่อไป

การบรรยายและสัมภาษณ์จบลงด้วยอาจารย์ให้คณะกรรมการของเรา ได้ถ่ายภาพกระบวนการทำ “หัวโขน” ของบรรดาศิษย์ทั้งหลายในศูนย์ศิลปาชีพ แห่งนี้ไว้ทุกขั้นตอน ด้วยความตื่นเต้นสนใจของคณะกรรมการ และพวกเราก็กล่าวขอบคุณพร้อมได้มอบของที่ระลึกให้อาจารย์ด้วยความประทับใจอย่างยิ่ง นี่คือการรู้สึกที่ดีที่สุดของพวกเราในเรื่องการทำหัวโขน เราพร้อมจะมาเยือนแหล่งความรู้นี้อีกเมื่อมีโอกาส

ขอขอบคุณ

- ศาสตราจารย์ดร.จารุณี โสภณ บุญชาติ ที่ช่วยให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับโขน และให้เข้าชมขั้นตอนการทำหัวโขน ของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- คุณพ่อ คุณแม่ของนายปรัชญา วงษ์พจน์ ที่ช่วยจัดปรกาศความคิด ในการทำงานและอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้พวกเราทุกอย่าง

- โครงการนี้ที่ทำให้พวกเราได้กลับไปศึกษาภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นของเรา

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1	ประวัติการกำเนิดโขนและการเข้ามาของโขนในประเทศไทย	แจกใบความรู้
2	ประเภทของโขน 1. ฝ่ายเทพเจ้า 2. ฝ่ายมนุษย์ 3. ฝ่ายยักษ์ 4. ฝ่ายลิง	แจกใบความรู้
3-4	ลักษณะความแตกต่างของหัวโขนต่างๆ 1. โขนยักษ์ 2. โขนลิง 3. โขนพระ 4. โขนเบ็ดเตล็ด	แจกใบความรู้และฉายภาพโปรเจคเตอร์
5-7	ความสำคัญ และบทบาทการแสดงโขน	วิธีเื่อการแสดงโขนและแจกใบความรู้
8-9	การเขียนลายไทยเบื้องต้น	แจกใบความรู้
10-14	ทฤษฎีการทำหัวโขนเบื้องต้น 1. การปั้นหุ่น 2. การปั้นหน้าหุ่น 3. การกดลาย 4. การตีลาย 5. การขัดผิวหัวโขน 6. ลงรัก ปิดทอง และ ตัดเครื่องประดับ	แจกใบความรู้และทัศนศึกษาสถานที่ทำหัวโขน
15-16	วัดผลประเมินผล	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ

เป้าหมาย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

หน่วยที่ 6

แผนการสอน คาบ 10-14

เรื่องที่สอน ทฤษฎีการทำหัวโขนเบื้องต้น

สาระสำคัญ

เพื่อศึกษาขั้นตอนวิธีการทำหัวโขนเบื้องต้น

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

นักเรียนจะสามารถอธิบายขั้นตอนวิธีการทำหัวโขนเบื้องต้นได้อย่างถูกต้องตามลำดับขั้นตอนการทำ

วิธีการสอน

ผู้สอนแจกใบความรู้และอธิบายให้นักเรียนฟังเกี่ยวกับขั้นตอนวิธีการทำหัวโขน ตั้งแต่การปั้นหุ่นด้วยดินเหนียว การปั้นหน้าของหุ่นแต่ละตัว การวาดลายลงบนหุ่น การปั้นหู การใส่ตา การทำเชี้ยว วิธีการกดลาย การตีลาย ลงรัก ปิดทองและการใส่เครื่องประดับ และให้นักเรียนทำ

รายงานมาส่งโดยใช้หัวข้อศึกษาขั้นตอนวิธีการทำหัวโขนโดยเลือกโขนตัวใดก็ได้ตามความสนใจ

สื่อการสอน

1. ใบความรู้ เรื่องทฤษฎีการทำหัวโขนเบื้องต้น
2. ภาพถ่ายโปรเจคเตอร์
3. ทัศนศึกษาสถานที่จริง

แผนการสอน

การวัดผลประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนวิธีการทำห้วโซน

วิธีวัด

1. การทำรายงานเกี่ยวกับขั้นตอนวิธีการทำห้วโซน
2. สอบหลังเรียน

เครื่องมือที่ใช้วัด

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมินผล

รายงาน	40 %
จิตพิสัย	20 %
แบบทดสอบหลังเรียน	40 %

แ่ววัดภูมินทร์

ในวันที่ 12 มี.ค.เราเริ่มออกเดินทางจากสถานีขนส่งหมอชิต โดยรถปรับอากาศในเวลา 20.45น. การเดินทางครั้งนี้เรามีเวลาเตรียมตัวไม่มาก เราคิดว่าจะใช้วิธีศึกษาแบบเข้าไปมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งเรากังวลมากกับการแต่งกาย เรากลัวว่าจะสร้างความแตกต่างกับชาวบ้านในเรื่องวัฒนธรรม เมื่อถึงที่หมายเวลา 07.00น.ก็มีคนมารับเรา บรรยากาศที่นั่นค่อนข้างหนาวเย็นต่างจากที่เราคาดการณ์ไว้เพราะว่าเริ่มย่างเข้าสู่ฤดูร้อนแล้ว แต่ที่เนื่องจากที่นั่นมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงห่อหุ้มด้วยผืนป่าหนาแน่น หลังจากทานอาหารเช้าแล้วเราเริ่มออกเดินทางไปยังวัดภูมินทร์ โดยมีจักรยานยนต์เป็นพาหนะ ที่วัดนี้เป็นครั้งแรกของพวกเราที่ได้มาเที่ยว แต่เราก็พอมีข้อมูลเบื้องต้นมาบ้าง การที่เราเลือกนำเสนอเรื่องราวจิตกรรมของวัดภูมินทร์นี้ ก็เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนและประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของบ่อเกิดวัฒนธรรมล้านนา รวมทั้งเกิดความรักความหวงแหนต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติให้มากขึ้น ก่อเกิดกระแสการปกป้องและรักษาโบราณสถานแห่งอื่นๆร่วมสืบไป การเก็บข้อมูลของเราก็ครั้งนี้ โชคดีที่เราได้เจอกับกลุ่มน้องๆ จากโรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์(เทศบาลบ้านภูมินทร์) ที่อาสาเป็น

มคคเทศกนอยใหววกเรา ทำใหการเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น เพียงเวลาแค่ 2 วันเราสามารถเข้าใจจิตรกรรมของวัดได้อย่างง่ายดายผ่านคำบอกเล่าเรื่องราว ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดภูมินทร ทั้งสี่ทิศ แต่ข้อมูลที่ได้รับยังไม่เพียงพอเราต้องการรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติและการบูรณะจิตรกรรมฝาผนังของวัด น้องๆ แนะนำให้เราไปติดต่อที่อาจารย์กฤติกา อยู่สมบุญณ์ ท่านมีข้อมูลที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงได้อย่างครบถ้วน ดังนั้นภารกิจของเราต่อไปก็คือการตามหาอาจารย์ท่านนี้ ซึ่งต้องใช้ความพยายามมากกว่าที่เราจะเจอ และแล้วเราก็ได้หนังสือเล่มหนึ่งชื่อ **“ปุมประวัติวัดภูมินทร”** เป็นการจัดทำขึ้นในโอกาสบูรณะวัดภูมินทรเพื่อรายงานและชี้แจงข้อเท็จจริงตลอดจนรายละเอียดต่างๆ ในการดำเนินงานทั้งหมด ต่อไปเป็นเรื่องราวที่ผ่านถ้อยคำของน้องๆมคคเทศกนอยดังนี้

วัดภูมินทรสร้างขึ้นโดยเจ้าเจตนบุตรพรหมมินทร เจ้าผู้ครองนครน่าน หลังจากที่พระองค์ครองนครน่านได้ประมาณ 6 ปี ก็ทรงสร้างวัดภูมินทรขึ้นในปี พ.ศ.2139 วัดภูมินทรมีอายุประมาณ 410 ปี โดยจะสร้างเป็นทรงจตุรมุข คือมีมุขทั้ง 4 ทิศ และมี 3 อย่างรวมในหนึ่งเดียวก็คือ พระวิหาร พระอุโบสถ และพระเจดีย์ พระวิหารจะมีตั้งแต่ด้านทิศเหนือถึงด้านทิศใต้ ส่วนพระอุโบสถจะมีตั้งแต่ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก พระเจดีย์ก็จะเป็นแกนกลางอยู่บนหลังคาตรงกลางของพระประธาน พระประธานมีพระนามว่า**พระพุทธมหาพรหมอุดมเทพมุนี** พระประธานองค์นี้จะหันพระปฤษฎางค์ชนกัน หรือหันหลังชนกัน แล้วหันพระพักตร์ออกทางประตูทั้ง 4 ทิศ หรือเรียกว่า จตุรทิศ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีความหมายว่าพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย ตอนปลาย สังเกตว่าบาตรขององค์พระจะใหญ่ตัวของท่านจะเล็ก และนิ้วมือของท่านจะเรียงไม่เท่ากัน ถ้าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยตอนต้นนิ้วมือขององค์พระจะเรียงเท่ากัน เหมือนพระพุทธชินราชที่ จ.พิษณุโลก เหตุที่พระประธานต้องสร้างเป็นจตุรทิศคือ เหตุที่หนึ่งพระเจ้าเจตนบุตรพรหมมินทรเป็นผู้สร้าง พรหมก็คือสี่ เหตุที่สองพระพุทธเจ้าได้กำเนิดขึ้นมาบนโลกแล้ว 4 พระองค์ จึงสร้างเป็น 4 ทิศ

ส่วนเสาทั้งสี่ต้นที่ล้อมรอบพระประธานด้านใน เรียกว่าอริยสัจสี่ คือ ทุกข์

สมุทัย นิโรธ มรรค และเสาทั้ง 8 ต้นรอบนอกเรียกว่าอริยมรรคผลทั้ง 8 คือ ความ 8 ประการที่ทำให้คนพ้นทุกข์

ภาพจิตรกรรมที่สำคัญของวัดภูมินทร์คือภาพ**ปูม่านย่าม่าน** ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นชาวไทยใหญ่ จะมีธรรมมาสเอก และมีภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็น**นิทานชาดกเรื่องคัทธณกุมาร**

นิทานชาดกเรื่องคัทธณกุมาร ภาพจะเริ่มจากทางด้านทิศเหนือเป็นตอนกำเนิดคัทธณกุมาร เรื่องมีอยู่ว่า มีผู้หญิงคนหนึ่งชื่อนางมโหรรษา นางเป็นหญิงหม้าย วันหนึ่งพระอินทร์ได้ส่งทิพเนตรลงมาเห็นความยากลำบากของนาง ก็ได้มาแปลงกายเป็นช้างเผือกมาเหยียบย่ำไร่นาของนางจนเสียหาย เมื่อนางเห็นดังนั้นจึงร้องห่มร้องไห้ และเดินตามรอยเท้าช้างไป ควักน้ำที่รอยเท้าช้างมาดื่มกิน ไม่นานนางก็ตั้งครรภ์ เมื่อครบกำหนด 10 เดือน นางก็ได้ให้กำเนิดบุตรชื่อกัทธณกุมาร บุตรคนนี้มีบุญญาธิการมาก เมื่อเกิดมาก็มีพระขรรค์และเกือกแก้วติดตัวมาด้วย วันหนึ่งคัทธณกุมารได้ถามแม่ของตนว่าพ่อของตนคือใคร ? แม่ของคัทธณกุมารก็เล่าเรื่องพระอินทร์มาจุติบนโลก และชี้รอยเท้าช้างให้ดู คัทธณกุมารได้เห็นรอยเท้าช้างดังนั้นจึงอุทานออกมาว่า “หลวงแต่หน้อ” แปลว่าใหญ่มาก ๆ คัทธณกุมารกับแม่ก็เดินทางไปในป่าเพื่อปลูกหัวมัน ยักษ์ตนหนึ่งเดินตามคว้นไฟมาด้วยความหิวโหย ก็พบกับแม่ของคัทธณกุมารกำลังปลูกหัวมันอยู่ จึงกระซอกแม่คัทธณกุมารเพื่อที่จะกิน คัทธณกุมารก็กระโดดออกมาจากหลุมมันที่มีความลึก 10 เมตร มาสู้กับยักษ์ เมื่อยักษ์สู้ไม่ไหว จึงร้องขอให้ไว้ชีวิตโดยร้องขอชีวิต โดยการจะมอบน้ำคนโทวิเศษและเสกให้หลุมมันมีความลึก 10 เมตร เป็นบ่อเงินบ่อทอง คัทธณกุมารกับแม่ก็ตกลง และนำเงินทองไปแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน

เมื่อมีอายุ 16 ปี คัทธณกุมารก็มีชื่อเสียงเลื่องลือถึงทั่วพระยาศรีสะเกษ จึงได้ให้คัทธณกุมารมาแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ดู คัทธณกุมารก็ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ เช่น การใช้มือของตนทั้ง 2 ข้าง จับตนตาลข้างละ 1 ต้น ยกไปบนฟ้าและขึ้นไปเหาะไปร่ายรำบนกิ่งไม้ เมื่อทั่วพระยาศรีสะเกษและทหารเห็นดังนั้น จึงแต่งตั้งให้คัทธณกุมารเป็นพระอุปราชแสนเมือง แล้วคัทธณกุมารก็ทูลขอให้แม่ของตนเข้ามาอยู่

ในวังด้วย เจ้าผู้ครองนคร คือท้าวพระยาศรีสะเกษก็อนุญาต โดยคัณฑกุมารให้แม่ของตนดื่มน้ำอมฤต ซึ่งเมื่อดื่มน้ำอมฤตแล้วก็กลายเป็นสาวสวย และเป็นผู้ที่มีความสามารถ เมื่อท้าวพระยาศรีสะเกษเห็นดังนั้นจึงแต่งตั้งแม่คัณฑกุมารเป็นพระมเหสี หลังจากนั้น 2 เดือนคัณฑกุมารก็กราบลาแม่ของตนและท้าวพระยาศรีสะเกษเพื่อออกเดินทางตามหาพ่อ

เมื่อเดินทางไปถึงเมืองอินทปัฐนคร พบกับสองสหายคือนายเกวียนร้อยเล่มและนายไผ่ร้อยยกทั้งสามคนก็ได้เดินทางต่อไป ณ อินทปัฐนคร ไปอยู่ในเมืองก็ได้พบกับความเจริญรุ่งเรืองมีการซื้อขายระหว่างชาวต่างประเทศและชาว 12 บ้าน หรือชว่นาน จะมีภาพที่สวยงามซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน เช่น ภาพแม่หญิงไปจ่ายกาด การทำมาหากินของผู้หญิงหรือบุคคลสมัยก่อน คัณฑกุมารและเพื่อนก็ได้เดินทางไปถึงชายป่าเมืองขวางธนบุรี ก็พบกับความเจริญรุ่งเรือง

หลังจากนั้นเมื่อเดินทางไปสักพักก็พบกับจิกโก้ยักษ์ที่หวังจะสังหารตนและเพื่อน จิกโก้ยักษ์ได้ติดตามของคัณฑกุมารไปไกล 100 วา คัณฑกุมารโกรธมากจึงใช้พระขรรค์ฆ่าพวกจิกโก้ยักษ์ หรือจิกโก้ยักษ์ เดินทางต่อได้ 100 วา พบกับยักษ์ตนเดิมที่จะกินแม่ของคัณฑกุมาร ยักษ์ก็จับคัณฑกุมารขังกรงไว้ คัณฑกุมารจึงแกล้งตาย ยักษ์เห็นดังนั้นก็มาเปิดกรงคัณฑกุมารก็กระโดดออกมาจากกรงมาสู้กับยักษ์ เมื่อยักษ์สู้ไม่ไหวก็ร้องขอให้ไว้ชีวิต โดยการจะมอบพิณกับสายวิเศษ และไม้ต้นซี่ตายปลายซี่เป็น ให้แก่คัณฑกุมารร่วมเดินทางไปกับเพื่อน แล้วทั้ง 3 คนก็ได้เดินทางไปถึงเมืองขวางธนบุรี เป็นเมืองร้างเมืองหนึ่งซึ่งได้พบกับหอกลอง ที่มีขนาดใหญ่ผิดปกติ ได้เปิดออกมาพบกับผู้หญิงคนหนึ่งนางเล่าให้ฟังว่านางชื่อนางกองสี เมืองของนางไม่ได้ปกครองอยู่ในทศพิธราชธรรม พระยาเถนหรือพระอินทร์ได้ส่งให้พวกงูฟางมากินคน มากินคนจนร้างเมือง คัณฑกุมารกับเพื่อนก็ช่วยกันใช้ของวิเศษทั้ง 2 อย่างที่ได้มาจากยักษ์ คือไม้ต้นซี่ตายปลายซี่เป็นและพิณ 3 สายวิเศษ ก็ได้ชี้ให้งูฟางตาย และใช้พิณ 3 สายวิเศษดีดรวบรวมกองกระดูกใช้ ไม้ต้นซี่ตายปลายซี่เป็นซี่ชุบชีวิตคนและสัตว์ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง และได้มอบเมืองนี้ให้แก่ชายไผ่ร้อย

กอบเป็นพระยาไผ่ร้อยกอ ปกครองกับพระธิดากองสี ได้ยกทัพไปตีเมืองจามปานคร
ที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีความสวยงามและมีลูกสาวสวยงาม

และคัณฑนกุมารกับนายเกวียนร้อยเล่มก็ได้เดินทางไปถึงเมืองชวาทวดี
เป็นเมืองร้างอีกเมืองหนึ่ง ทั้งสองคนก็ได้พบกับหอรระงังที่มีความใหญ่ผิด
ปกติคัณฑนกุมารก็ได้เปิดออกมาได้พบกับพระธิดาองค์หนึ่งชื่อนางคำสิง นางเล่าให้
ฟังว่า เมืองของนางไม่ได้ปกครองอยู่ในทศพิธราชธรรม พระยาแกนหรือพระอินทร์
ก็ได้เสกให้พวกนกยักษ์ รุ้งยักษ์ และห่านทองคำมากินคนจนร้างเมืองคัณฑนกุมาร
กับนายเกวียนร้อยเล่มก็ใช้วิธีเดิม ฆ่านกตายและชุบชีวิตคน หลังจากนั้น
คัณฑนกุมารก็ได้มอบเมืองนี้ให้กับนายเกวียนร้อยเล่ม เป็นพระยาเกวียนร้อยเล่ม
ปกครองกับพระธิดาคำสิงได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองทวารวดีเป็นเมืองหงสาอังวะ และ
ตนก็ได้เดินทางต่อไป

คัณฑนกุมารก็ได้เดินทางมาถึงเมืองจำปานคร มาอาศัยอยู่กับตาและยายที่
เมืองจำปานคร ตาและยายก็ได้เล่าให้ฟังว่าเจ้าเมืองจำปานครได้เสด็จประพาสไป
ไปพบกับกวางทอง ซึ่งหาว่าไม่ว่ากวางทองตัวนี้เป็นยักษ์แปลงกายมา จึงโค่นไม้ตาม
ไปในป่าลึกกวางทองตัวนี้ก็ได้กลายเป็นยักษ์ที่จะกินเจ้าเมืองจำปานคร เจ้าเมือง
จำปานครจึงร้องขอให้ไว้ชีวิต พร้อมกับสัญญาว่าจะสร้างปราสาทให้ 1 หลังพร้อม
จะนำคนมาให้กินวันละ 1 คน เจ้าเมืองจำปานครจึงเดินทางเข้าเมืองมาด้วยความ
เหน็ดเหนื่อย มาปรึกษากับเหล่าเสนาอำมาตย์ว่าต้องทำอะไรดี เสนาอำมาตย์
ว่าควรนำนักโทษต้องประหาร 500 คนไปให้กิน แต่ก็ให้กินจนหมด เจ้าเมืองจำป
านครคิดว่าตนเองควรไปตายแทนราษฎร แต่ว่าเจ้าเมืองจำปานครมีลูกสาวอยู่
คนหนึ่งชื่อนางสีดา นางสีดาเป็นลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ จึงเข้าไปอยู่ใน
ปราสาทของยักษ์คัณฑนกุมารรู้เข้าจึงไปหานางสีดา พร้อมกับนำตัวนางสีไปเคาะประตู
ใหญ่ในเมืองเข้าไปด้วย ทั้ง 3 ก็ไปได้อยู่ในปราสาทของยักษ์ และคัณฑนกุมารก็ได้
ทุบหม้อเข้าหม้อแกงยักษ์จนเสียหาย ยักษ์เห็นเข้าก็โกรธมากจึงกระชากนางสีดา
ออกมาเพื่อที่จะกิน คัณฑนกุมารก็ออกมาต่อสู้กับยักษ์ ยักษ์ต่อสู้ไม่ไหวจึงเอาหัวโขก
พื้นตาย เหตุที่ต้องเอาหัวโขกพื้นตายก็เพราะว่า ถึงการณนี้ตัวเองถึงเวลาที่ต้องตาย

แล้ว จึงไม่อยากตายด้วยน้ำมือของคัทรนกุมาร จึงได้ฆ่าตัวตาย คัทรนกุมารจึงได้มอบแค้นแล้วพระคาคแก่นางสีดาเอาไว้ดูต่างหน้า นางสีดาเมื่อเดินทางไปยังเมืองก็เล่าให้พ่อของตนฟังว่า มีชายผู้หนึ่งมาช่วย เจ้าเมืองจำปานครจึงคิดหาคนมาสืบราชสมบัติแทน แต่ก็ได้ประกาศไปร้อยเอ็ดเจ็ดย่านเมืองว่าขอให้มีคนมาต่อชายผ้าเจ้าชายหลายๆเมืองก็อยากๆได้นางสีดาจึงมาต่อชายผ้าแต่ต่อไม่ได้ เจ้าเมืองจำปานครทนดูไม่ได้ก็ตัดสินใจเลือกเอาสามัญชนธรรมดา คัทรนกุมารจึงมาต่อชายผ้าปรากฏว่าต่อได้ และได้ครองเมืองจำปานครมีอัครมเหสีสองคนคือนางสีดา และนางสีโว นางสีดาเป็นมเหสีฝ่ายขวา นางสีโวเป็นมเหสีฝ่ายซ้าย และก็จะมีการเล่นมหรสพเรื่องราชาธิราชผู้ครองเมืองใหม่เป็นการผสมผสานระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ ภาคกลางก็จะเป็นฮ่องว ส่วนภาคเหนือก็จะเป็นพิณ 3 สาย คัทรนกุมารอยู่กับนางสีดา และนางสีโว จนมีลูกสองคน ชื่อชชนกและคัชชจัน ทั้งสองได้เข้าร่วมการต่อสู้กับอสุรกายครั้งคนครึ่งสัตว์และคัชชจัน ก็โดนกงจักร พัดตัดหัว คัทรนกุมารก็ส่งสารลูกจึงยกเมืองนี้ให้กับชชนก และมอบพระขรรค์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดให้ชชนก ก็ได้ครองเมืองจำปานคร และคัทรนกุมารก็ได้อำลาศรีภรรยาทั้งสองและออกเดินทางตามหาพ่อ

ณ เมืองตักศิลา คัทรนกุมารก็ได้เข้ามาถวายตัวในวัง เพื่อจะฝากไม้เท้าต้นขี้ตายปลายขี้เป็น และพิณสามสายให้แก่เจ้าเมืองตักศิลา เจ้าเมืองตักศิลามีความละโมภโลภมากจึงยึดไม้เท้าต้นขี้ตายปลายขี้เป็นโดยที่คัทรนกุมารไม่รู้ เมื่อคัทรนกุมารเดินทางเข้ามาในเมือง พระอินทร์จึงทรงส่งสารคัทรนกุมารจึงได้แปลงกายมาเป็นช่างเผือก ด้วยบุญญาธิการ คัทรนกุมารจึงรู้ว่าช่างเผือกตัวนั้นคือพ่อของตน ก็เข้าไปโอบกอดด้วยความดีใจ ช่างเผือกตัวนั้นซึ่งก็คือพระอินทร์ก็ได้ถอดงาวิเศษให้ คัทรนกุมารก็ได้เห็นงาวิเศษ งาวิเศษนี้ก็สามารถพาผู้ที่ขี่เหาะเหินเดินอากาศได้ เจ้าเมืองตักศิลาเอาไม้เท้าต้นขี้ตายปลายขี้เป็นนี้ให้คัทรนกุมารตายและยึดเอางาวิเศษนั้นไป ส่วนลูกของคัทรนกุมารคือชชนกก็ได้มาช่วยชีวิตพ่อของตนไว้ และใช้พระขรรค์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดฆ่าเจ้าเมืองตักศิลาเป็นสามท่อน และทั้งลงแม่น้ำขอม หรือแม่น้ำโขงในปัจจุบัน เรื่องของคัทรนกุมารก็จบเพียงแค่นี้

เรื่องนี้ได้พูดถึง ความสำคัญกฎกติกา ความอิจฉาริษยาจนต้องเกิดการ
รบราฆ่าฟันกัน

ภาพสำคัญ เริ่มจากภาพปูม่านย่าม่าน ซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาอาศัย
ที่เมืองน่าน ปูม่านจะสักตั้งแต่พุงมาถึงหัวเข่าหรือต้นขา วรรณกรรมภาคกลางเรียก
กันว่าสักลาวพุงดำ และจะสักสีแดงเพิ่มตรงกลางลำตัวเรียกว่าสักฝาง ฝางก็หมายถึง
ถึงสีแดง ย่าม่านก็ใส่เสื้อเอี่ยมเกะอก และใส่เสื้อแขนยาวคลุมทับอีกครั้ง และใส่
ผ้าขึ้นแนวอกเพื่อให้เดินได้สะดวก สาเหตุที่ย่าม่านใส่เสื้อหลายๆชั้น เพราะว่าสมัย
ก่อนเมืองน่านมีอากาศหนาวเย็น ย่าม่านมีมวยผมครึ่งหัว ก็จะมีการนำแผ่นทอง
หรือแผ่นเงินบางๆมาสลักชื่อหรือวันเดือนปีเกิดของตน แล้วก็มัดนัยใส่หู เรียกว่า
การระเบิดหู เป็นทั้งบัตรประชาชนและเครื่องประดับสมัยก่อน

ภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์มีเอกลักษณ์ในการใช้สายตาและมุมปาก แต่
ภาพจิตรกรรมทั่วไปจะใช้การร่ายรำหรือลำตัวของตัวเองเป็นการแสดงออก แต่ถ้า
เป็นของวัดภูมินทร์ก็จะเป็นสายตาที่หวาน และตาและปากเป็นที่สื่อความหมาย

สำหรับปานประตูทางด้านทิศเหนือก็จะเป็นการแกะสลักเป็นการอวด
ฝีมือของช่างชาวไทยลื้อ และทางด้านหน้าพระอุโบสถหรือพระวิหารก็จะเป็นพระยา
นาคนางค์คู่ ซึ่งรองรับพระวิหารหรือพระอุโบสถหลังนี้ไว้ พระยานาคทางด้านทิศ
ตะวันออกก็จะเป็นตัวเมียซึ่งสังเกตได้จาก หนวด หนวดก็จะสั้นและมี 4 หงอน ตัว
ผู้หนวดก็จะยาวและมี 2 หงอน เหตุที่เอาตัวเมียไว้ด้านขวา เพราะว่าสมัยก่อนเขา
จะถือผีฝ่ายแม่หรือผู้หญิงเป็นใหญ่ เช่น แม่น้ำ แม่ทัพ

สำหรับจิตรกรรมทางด้านทิศเหนือก็จะมีภาพสำคัญ ที่เมืองอินทปัฐนคร
จะเป็นภาพการซื้อขายสินค้าระหว่างกันและเป็นภาพของการสัพพอกหยอกล้อ
เกี้ยวพาราสีของหญิงและชายสมัยก่อน จะมีการสูบบุหรี่ต่อกัน ก็จะมีอักษรล้าน
นาอยู่ด้านบนว่า “ใสใจห่าว” แปลว่า สนใจตัวเธอ และ “แน่ง่า” แปลว่าจริงหรือ
ผู้หญิงกับผู้ชายสมัยก่อน จะได้พบกันก็ต่อเมื่อไปตลาดหรือว่าไปวัดไปวา จะมีภาพ
ที่เห็นถึงวิถีชีวิตคนในสมัยก่อน เกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่นมีภาพการซื้อขาย การ
ดักน้ำหรือว่าหาของไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ทางด้านทิศใต้เป็นรูปของนางสีดาซึ่งเป็นลูกของเจ้าเมืองจำปานคร นางสีดาก็จะเป็นผู้ที่อยู่ในบ้านตามสบาย นั่งเก้าอี้หวายที่ส่งมาจากยุโรปใส่ผ้าขึ้น ที่दनทอ ที่ใส่อยู่เป็นผ้าขึ้นลายตีนจกนางจะสูบบุหรี่ชี่โย หรือบุหรี่ยัยโย เพราะว่า ผู้หญิงในสมัยก่อนไม่ได้เสื้อผ้าจึงต้องสูบบุหรี่ไฉ่ยุง

สำหรับบานประตูจะแกะสลักด้วยไม้สักทองทั้งหลัง บานประตูทั้ง 4 ทิศ จะมีการลงลักษณะปิดทองและปิดทองล่องชาติ ทางด้านทิศใต้เป็นภาพของอุทยาน นก และอุทยานสัตว์ และมีภาพของการแต่งกายของชายผู้สูงศักดิ์ในสมัยก่อน ก็มักจะสักตั้งแต่พุงลงมาถึงหัวเข่าที่เรียกว่า สักลาวพุงดำ ก็จะนำผ้ามามัดเอาไว้ใช้มัด สั้นดาบสั้นเสียบไว้เพื่อป้องกันตัว และมักจะสูบบุหรี่เช่นกันที่มักจะเสียบคอบไม้หรือ มวนยาเพื่อให้สูบบุหรี่ได้สะดวก ในสมัยก่อนผู้หญิงอยู่ในบ้านก็จะเปลือยกาย ถอด เสื้อออกและใส่แต่ผ้าขึ้น ผู้ชายก็จะไปแอบดู เขาก็จะไม่ถือสา กัน เพราะว่าผู้ชายและ ผู้หญิงสมัยก่อนเวลาอยู่บ้านก็เป็นเวลาส่วนตัว และผู้ชายจะมีการสักตั้งแต่พุงลง มาถึงหัวเข่า ถ้าใครไม่สักก็จะไม่ได้ภรรยา เพราะถือว่าไม่มีความอดทน ก็เป็น หัวหน้าครอบครัวไม่ได้ ดังนั้นผู้หญิงจึงไปแอบดูผู้ชายอาบน้ำดูว่ามีรอยสักหรือไม่ ถ้า ไม่มีรอยสักก็แต่งงานด้วยไม่ได้ ส่วนผู้หญิงก็ต้องทอผ้าเป็นและผู้ชายก็มักไปแอบ ดูฝีมือการทอผ้าของผู้หญิง

ต่อมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับสวรรค์นรกซึ่งอยู่ตรงผนังด้านทิศเหนือ ความเชื่อ เกี่ยวกับสวรรค์นรกมีอยู่ว่า ผู้ที่ทำความดี จะมีหน้าตาอ้วนอิ่มแถมสดใส และจะได้ไป กราบพระเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนผู้ที่ชอบกินข้าวก่อนพ่อแม่ หรือสามิตายไปก็จะมีลิ้นที่ยาวและถูกกาจิกลิ้น ผู้ที่ชอบด่าพ่อด่าแม่ก็จะถูกกงจักร บั่นหัว ผู้ที่ตัวลีนคืดความไม่เที่ยงธรรมก็จะถูกเสกให้อ้วนท้วนใหญ่ขึ้น และต้อง แบกรับอันตะของตน ผู้ที่ชอบขนไก่ตายไปก็ต้องเป็นเป็ดไก่ให้ยมบาลยมทูตจับ ขนกันเอง ผู้ที่ทำเวรทำกรรมหลายๆอย่างตายไปก็จะตกกระทะทองแดง แล้วถูก ของแข็งเสียบแทงตามร่างกาย

วัดภูมินทร์มีเสาประตูที่ทำจากไม้สักทอง มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามมาก ใช้สีฝุ่นในการวาด เป็นสีที่มีความละเอียดอ่อนวาดโดยช่างชาวไทยลื้อ ช่าง

ชาวไทยลื้อ ช่างชาวจีน ช่างชาวกรุงเทพ ที่ผสมผสานกัน ทำให้มีรูปร่างหน้าตาของ
ผู้คนที่แตกต่างกันไปหรือจะมีภาพของชาวจีน ชาวต่างประเทศมาปะปนด้วย
ภาพนี้ก็จะเป็ภาพกลับด้านคือวาดแบบจินตนาการ เช่น ภาพการซื้อขายที่ เมือง
อินทปัฐนครผนังด้านทิศเหนือ สังเกตได้ว่าผู้คนที่นั่งบนเรือจะมีขนาดใหญ่กว่าเรือ
เป็นศิลปะอย่างหนึ่งของผู้คนสมัยก่อน ภาพจิตรกรรมฝาผนังบางที่จะสลับกัน อย่าง
เช่นทางด้านทิศใต้ตอนเริ่มต้นปกติเริ่มจากทางด้านซ้ายแต่ก็เริ่มจากทางด้านขวา
เพราะว่าศิลปินที่วาด มีหลายคน หลายชนเผ่าและหลายประเทศ เช่น ไทลื้อ ไทย
ใหญ่ กรุงเทพ ชาวจีน ถ้าเป็นที่ชาวไทยลื้อวาดก็จะมีควมอ่อนช้อย ถ้ามีคนจีนวาด
ก็จะมีกาแต่งกายที่ใช้คนจีน เช่น ทิศใต้เป็นตอนที่คัทรนกุมารอยู่กับตาและยาย
ก็จะมวยผมมีลักษณะหน้าเหมือนคนจีน สังเกตว่าภาพทางด้านทิศใต้คุณตาก็จะใส่
หมวก เหมือนกับวัฒนธรรมชาวยุโรป วัดภูมินทร์มีอายุ 410 ปี ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
มีอายุ 140 ปี ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์สะท้อนวิถีชีวิต การแต่งกาย และ
วัฒนธรรมประเพณีของคนสมัยก่อน

เทคนิคการเขียนภาพ

1. การฉาบปูน ฉาบไม่เรียบ มีความสูงต่ำ เหมือนคลื่น ทำให้เขียน
ภาพลำบาก ช่างแก้ไขโดยการฉาบให้หนา
2. การทารองพื้น ทำจากปูนขาวหมักกรอง เอาส่วนละเอียดทาแล้วขัดให้
เรียบ หรือดินสอพองผสมกาวเม็ดมะขาม
3. สี ใช้สีฝุ่นผสมกาว มีเนื้อสีที่หนา สามารถเขียนทับได้
4. ใช้สีพื้นกำหนดขอบเขต ทำให้แบ่งเรื่องออกเป็นตอนๆได้ ไม่สับสนเวลา
มอง
5. เนื้อเรื่อง เป็นนิทานชาดกพื้นบ้านที่นิยมกันในภาคเหนือ

ลักษณะการเขียนภาพ

1. ลักษณะเนื้อเรื่อง เป็นนิทานธรรมพื้นบ้าน
2. ลักษณะตัวภาพ การเขียนวงคิ้วแบบวงพระจันทร์ ดวงตาเรียวคล้าย

การชำเลื่องมองของกวาง เส้นโค้งดั่งปีกนกที่ออกจากปีกจุมุกเป็นเส้นร่องข้างแก้ม คล้ายรอยยิ้มพระพุทธรูป เครื่องแต่งกายเป็นแบบพื้นบ้าน ลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของจิตรกรรมล้านนาซึ่งได้รับการยอมรับในปัจจุบัน

3. ลักษณะเขียนภาพประกอบตัวเรื่อง แสดงความเป็นอยู่ของท้องถิ่น เครื่องแต่งกาย การละเล่น ภาพทหาร อาวุธ การเข้ามาของต่างชาติ ผสมผสานกับชาวพื้นเมือง ชาวเขา

หนังสืออ้างอิง

เทศบาลเมืองน่าน.(2548).**ปุมประวัติวัดภูมินทร์**.สมุทรปราการ :บริษัทบ้านไม้ตรี
พับลิชชิ่ง จำกัด.

ขอขอบคุณ

น้องๆจากโรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์(เทศบาลบ้านภูมินทร์) ที่อาสาเป็น
มัคคุเทศก์น้อยให้ข้อมูลสำคัญพร้อมพาพวกเราเที่ยววัดภูมินทร์กันอย่างเพลิดเพลิน
ได้แก่

ด.ญ.ชินนภัทร ทนวงศ์ (เชอรี) ป.5

ด.ญ.บุญทริก พุทธิรักษา (ทราย) ป.4

ด.ญ.มรกต ยาแก้ว (กรตแก้ว) ป.5

และอาจารย์กฤติกา อยู่สมบุญ เป็นอย่างสูงที่กรุณาให้แหล่งข้อมูล
ประกอบที่สำคัญ

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1 - 4	- ลักษณะและรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังทั่วไป - ลักษณะและรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ - วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมประเพณีในภาพ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์	ดูสไลด์ประกอบกับเอกสาร (บทความ)
5 - 6	- สุนทรียะในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์	
7 - 8	- การวิจารณ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์	
9 - 12	- สร้างสรรค์งานศิลปะจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์	ดูตัวอย่างชิ้นงาน

แผนการสอน

กลุ่มวิชาเลือกเสรีศิลปะ

เป้าหมายคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

หน่วยที่ 1 จิตรกรรมไทย

แผนการสอนที่ 1 เวลา 4 คาบ

เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

สาระการเรียนรู้

เอกลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ในการใช้สีหน้าแสดงอารมณ์
ความรู้สึกของตัวละครมากกว่าการใช้สีลาของลำตัว ซึ่งได้สอดแทรกเรื่องราววิถี
ชีวิตของชาวล้านนาดั้งเดิมอยู่

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เรื่องราววิถีชีวิตที่สอดแทรกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. มีความเข้าใจเอกลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์
2. มีความเข้าใจเรื่องราววิถีชีวิตที่สอดแทรกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

ภาระงาน

ตอบข้อซักถามในเรื่องเอกลักษณ์และเรื่องราววิถีชีวิตในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

กิจกรรมการเรียนรู้ (สำหรับครูผู้สอน)

1. ภาพสไลด์จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ พร้อมเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ
2. ใบความรู้เรื่องจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (เน้นกระบวนการปฏิบัติ)

ขั้นนำ ชักถามเกี่ยวกับเรื่องของจิตรกรรมฝาผนังต่างๆไป เช่น ถามเกี่ยวกับประสบการณ์ จิตรกรรมฝาผนังจิตรกรรมฝาผนังของแต่ละบุคคล

ขั้นสอน ผู้สอนบรรยายภาพสไลด์จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ โดยชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของจิตรกรรมนี้ รวมทั้งเรื่องราววิถีชีวิตของชาวล้านนาดั้งเดิมที่สอดแทรกอยู่ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

ขั้นสรุป ร่วมพูดคุยชักถามเรื่องราววิถีชีวิตที่สอดแทรกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ พร้อมทั้งตอบแบบประเมินผล

การวัดผล/ประเมินผล

วัดผลด้วยวิธี – การตอบคำถามในชั้นเรียน

เครื่องมือวัด – แบบทดสอบ

หมายเหตุ

ใบความรู้จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ใช้บทความเรื่องแอมวัดภูมินทร์

แบบทดสอบเรื่องจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

คำถาม จิตกรรมผาณังวัดภูมินทร์มีความแตกต่างจากจิตกรรมผาณังที่ท่านเคยพบเห็นหรือไม่อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

คำถาม จงบอกว่าจิตกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์บ่งบอกให้ทราบเรื่องราววิถีชีวิตของชาวล้านนาตั้งเดิมอย่างไร ยกตัวอย่างภาพ พร้อมทั้งบอกรายละเอียด?

.....

.....

ผนังด้านข้างเบ้องบนเขียนรูปเทพชุมนุม
วัดระฆังโฆสิตาราม
ตอนล่างเขียนภาพทศชาติชาดก

ทวารบานในอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตาราม
สมัยรัตนโกสินทร์

ตู้พระไตรปิฎก ในหอไตร วัดระฆังโฆสิตาราม
สมัยรัตนโกสินทร์

ตอนล่างคือภาพหญิงงามอวบอิมในหอไตร
วัดระฆังโฆสิตาราม

อาจารย์สมปอง ผู้ให้สัมภาษณ์

จิตรกรรมริมฝั่งน้ำ

- กนกกระหนาบเกี่ยว.....เกี่ยวกัน ยอดชอดเครือเถาว์ลัย.....ถวัลค์้อย
วาดวางสลับหว่างสรรพค์.....เส้นสอด ลอดเกาะเลาะกอดร้อย.....สลักล้าแลเสลา ฯ
- เขียนเค้าเข้าแบบเส้น.....แบ่งสาย บรรสบบรรสานลาย.....ร่วมคล่อง
คือภาพฟางขยาย.....พิศขยับ เพียงกับกลยลพ้อง.....เพ่งรู้ดูเห็น ฯ
- ให้เป็นเปรียบเช่นมั่น.....เสมือนคน จังหวะชีวิตวน.....วาดไว้
เส้นวางสลับหว่างผล.....พารสุข ลอดเกาะเลาะกอดไขว้.....ไขว้ข้องสงสาร ฯ
- บรรหนหากับรู้.....รูปทรง กนกก็หนึ่งวง.....หว่างนั้น
แห่งทุกข์สุขหากปลง.....หายเปล่า ภาพกนกกระหนาบกัน.....กรอบหันเห็นไฉน

หลักฐานในอดีตชิ้นสำคัญที่สามารถบ่งบอกถึงลักษณะวัฒนธรรม ประเพณี และศิลปกรรมประจำท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละถิ่นคือ “จิตรกรรม ใต้” อันถือเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาและควรแก่ การอนุรักษ์ไว้ให้ดำรงอยู่เป็นอย่างยิ่ง ภาพและลายไทย เป็นศิลปวัฒนธรรมอันมี ค่าของชาติไทย เป็นที่เชิดหน้าชูตาไม่น้อยไปกว่าศิลปด้านอื่น ได้รับความนิยมาจก

นานาประเทศว่าเป็นศิลปะที่แปลกและสวยงามไม่แพ้ชาติใดในโลก ภาพไทยได้เกิดขึ้นด้วยฝีมือและสติปัญญาความคิดของศิลปินอันชาญฉลาด และความศรัทธาอย่างสูงสุด แต่เพราะวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ศิลปินในปัจจุบันไม่อาจสร้างสรรค์งานศิลปะดังเช่นศิลปินชั้นครูในสมัยโบราณเคยทำได้ ผลงานจิตรกรรมฝาผนังจึงเรียกได้ว่าเป็น "หลักฐานของอดีตซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของภาพเขียน" ช่างเขียนภาพไทยได้ประดิษฐ์ลวดลายจากดอกบัว หางไหล เปลวไฟ ให้เป็นลวดลายต่างๆ จัดรูปวางระยะจังหวะให้เป็นระเบียบเรียบร้อย กลมกลืนกัน ภาพลายไทยได้นำไปใช้ประกอบความสวยงามในที่อันสูงศักดิ์ทุกสถาน เช่น ในสถาปัตยกรรมแห่งพระพุทธศาสนา เพิ่มความงามให้แก่โบสถ์ วิหาร ศาลา โรงเรียน ปราสาท พระราชวัง เครื่องราชชูประโคมเครื่องนุ่งห่มประดับกาย ภาพลายไทยได้ฝังอยู่ในจิตใจอยู่ในสายตาอย่างลึกซึ้งของชาติไทย "เมื่อศิลปะใหม่แพร่เข้ามา" ภาพลายไทยที่สอดแทรกอยู่ในแบบเขียนไทย แกะ ปั้น สลัก ซึ่งปรากฏอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ไปนั้นในบางแห่งที่พบเห็นตามประตู หน้าต่าง และหน้าบันโบสถ์วิหาร ลายแกะสลักตามหีบห่อหุ้ม ชันพานถม ภาพลายส่วนมากได้ผิดไปจากหลักเกณฑ์แบบอย่างที่ถูกต้องเป็นอันมาก ซึ่งมีทั้งดีและไม่ดีปะปนกันจึงไม่อาจเข้าใจได้ว่า อย่างไรดีและไม่ดี เพราะเหตุที่ไม่ค่อยมีตำราที่ดีและถูกต้อง ที่จะสามารถนำมาเปรียบเทียบเป็นเครื่องตัดสินได้ ที่ได้เห็นลายแปลกๆ ไม่รู้จักก็เพราะช่างเขียนผู้มีสติปัญญาสามารถอาศัยกระหนกตัวหลักเหล่านี้เป็นตัวยึดสำคัญและนำไปประดิษฐ์พลิกแปลงตามความนึกคิดของคนเขียนลายให้เหมาะกับวัตถุและรูปเรื่อง เกิดรสนิยมตามที่ได้ประสบพบเห็นโดยทั่วไป ลวดลายต่างๆ ที่ประกอบคลุกเคล้าปะปนอยู่ในภาพทั้งหลายนั้นเพื่อให้ได้ดูได้เห็นเป็นที่เจริญตา หนุนภาพที่ประกอบปะปนอยู่ในลายให้เห็นเด่นยิ่งขึ้น นอกจากเกิดจากใบไม้ ดอกไม้แล้ว ลายไทยก็เกิดมาจากเปลวไฟเพิ่มขึ้นอีกสาขาหนึ่ง ฉะนั้นผู้เป็นช่างเขียนจึงได้ประดิษฐ์ภาพ-ลายเป็นวิจิตรศิลป์ เป็นเส้นคดโค้งกลมกลืนกันไปกับสิ่งต่างๆ ได้มากมายหลายแบบ เป็นภาพลายที่ไม่รู้จักจบทำให้เกิดมโนภาพเพลิดเพลนเจริญตา ในความสวยงามของภาพลวดลายนั้นๆ ใบฝ่ายเทศ ใบพุดตานมีลักษณะเป็นสามแฉก ได้ประดิษฐ์เป็นลายผ่านู้งและชายผ้ากรวยเชิง ลายพื้นพาดานฝ่าผนัง

กระหนก ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานแปลว่า ชื่อแบบลายไทยประเภทหนึ่ง ใช้ผูกเขียนเป็นลวดลาย มีทั้งระบายสี ปิดทองรดน้ำ ปั้น หรือ แกะสลัก มีหลายชนิด เช่น กระหนกเปลว กระหนกก้านขด กระหนกเครือ เป็นต้น เดิมเขียนเป็น กนก ก็มี ส่วนคำว่า กนก แปลว่า ทองคำ เช่น มาลากนก = มาลัยทอง, โดยมากใช้ประกอบเป็นส่วนหน้าของสมาส เช่น กนกนัครา (สมุทรโฆษ) เป็นต้น

ลาย ก็คือเส้นขดๆ งอๆ ขยุกขยิก คดโค้ง แต่เป็นระเบียบเรียบร้อย

การผูกลาย ความสำคัญของการเขียนลายกระหนก อยู่ที่ทรงตัว พื้นช่องไฟ การแบ่งตัวและเถาที่ ออกลาย,การผูกลายต้องอาศัย กอ กิ่ง ก้าน ดอก เถา กาย ใบ เป็นหลัก การเขียนลายที่ดีต้องประกอบด้วย นากขบ นกคาบ ดงนก ดงสัตว์ เกาะตามซอก กิ่งก้าน เถากระหนก หรือมีสัตว์หิมพานต์ มีธรรมชาติประกอบอยู่ในลวดลาย ทำให้เกิดมโนภาพที่ชอบกล่าวเป็นวาทศิลป์ว่า สายลม อ่อนหวาน นุ่มนวล เร่งเร้า ดุเดือด และโศกซึ้ง อันเป็นศิลปะแสดงความงามที่มีอยู่ในตัวของมันเอง ช่างเขียนต้องฝึกฝนการเขียนภาพตามแบบแผนโบราณให้ครบ ๔ หมวด คือ **กระหนก (กนก)** ลวดลายที่นำมาผูกกัน **นารี** ภาพมนุษย์ หรือภาพคน ตัวพระ ตัวนาง อย่างเช่น พระราม พระลักษมณ์ นางสีดา เป็นต้น ที่ไม่มีการผสมกับสัตว์ **กบี่** ภาพลิงและยักษ์ **คชะ** สัตว์ต่างๆ สัตว์หิมพานต์

นารี

กบี่

คชะ

จิตรกรรม (Painting) เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับการวาดเส้น (Drawing)
การใช้สีจากวัสดุธรรมชาติ เช่น สีแดง พื้นสำหรับเขียนจิตรกรรม ผนังถ้ำ หน้าผา ผนังโบสถ์ กำแพงหิน จิตรกรรมในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยหิน ที่ผาแต้ม และผนังถ้ำทั่วประเทศทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ เป็นจิตรกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น คนกับควาย การจับปลาพิธีกรรมต่างๆ ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จิตรกรรมยุคประวัติศาสตร์เป็นจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาความเชื่อต่างๆ ในสังคมมีการใช้กระดานทำงานจิตรกรรม จิตรกรรมไทยแบ่งออกตามลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม ที่ปรากฏในปัจจุบันมีอยู่ดังนี้

1. จิตรกรรมไทยแบบประเพณี (Thai Traditional Painting)

มีลักษณะประจำชาติที่มีลักษณะและรูปแบบเป็นพิเศษ นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและอาคารที่เกี่ยวกับบุคคลชั้นสูง เช่น โบสถ์ วิหาร พระที่นั่ง วัง บนผืนผ้า บนกระดาน บนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ โดยเป็นต้น เขียนด้วยสีฝุ่น ตามกรรมวิธีของช่างเขียนไทยแต่โบราณ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตพุทธ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิวรรณคดีและชีวิตไทย พงศาวดารต่างสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้สีจากต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อค้าขายด้วย ทำให้ภาพจิตรกรรมไทยมีความสวยงามและสีสันที่หลากหลายมากขึ้น รูปแบบลักษณะตัวภาพในจิตรกรรมไทยซึ่งจิตรกรไทยได้สร้างสรรค์ออกแบบไว้เป็นรูปแบบอุดมคติ ที่แสดงออกทางความคิดให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและความสำคัญของภาพ เช่น รูปเทวดา นางฟ้ากษัตริย์ นางพญา นางรำ จะมีลักษณะเด่นงามสง่าด้วยลีลาอันชดช้อย แสดงอารมณ์ความรู้สึกปีติยินดีหรือเศร้าโศกเสียใจด้วยอาการกิริยาท่าทาง ถ้าเป็นรูปยักษ์รูปมารก็แสดงออกด้วยท่าทางที่บึกบึน แข็งขัน ส่วนพวกวานรแสดงอาการลิงโลดคล่องแคล่วว่องไวด้วยลีลาท่วงท่าและหน้าตา สำหรับพวกชาวบ้านธรรมดาสามัญจะเน้นความตลกขบขัน สนุกสนานร่าเริงหรือเศร้าเสียใจ ออกทางใบหน้า ส่วนช้างม้าเหล่าสัตว์ทั้งหลายก็มีรูปแบบแสดงชีวิตเป็นธรรมชาติ ซึ่งจิตรกรไทยได้พยายามศึกษาถ่ายทอดอารมณ์สอดแทรกความรู้สึก ในรูปแบบได้อย่างลึกซึ้งได้และเหมาะสมสวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนชาติ

ไทยที่น่าภาคภูมิใจ และสมควรจะได้อนุรักษ์สืบทอดให้เป็นมรดกของชาติสืบไป

2. จิตรกรรมไทยแบบร่วมสมัย □ (Thai □ Contemporary □ Painting)

จิตรกรรมไทยร่วมสมัยเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของโลก ความเจริญทางการศึกษา การคมนาคม การพาณิชย์การปกครอง การรับรู้ข่าวสาร และความเป็นไปของโลกที่อยู่ห่างไกล เหล่านี้ล้วนมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด และแนวทางการแสดงออกของศิลปินในยุคต่อมา ซึ่งได้พัฒนาไปตามสภาพแวดล้อมความเปลี่ยนแปลงของชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด และความนิยมในสังคมสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ใหม่ของวัฒนธรรมไทยในอีกรูปแบบหนึ่ง อย่างมีคุณค่าเช่นเดียวกัน สำหรับลักษณะเกี่ยวกับจิตรกรรมไทยร่วมสมัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นแนวทางเดียวกันกับลักษณะศิลปะแบบตะวันตกในลัทธิ ตามความนิยมของศิลปินแต่ละคน

อาจารย์สมปอง ดวงไสว ในนามปากกา(สองปม,กึ่งกานต์ กนกกานต์,ดวงดาวดำแดง,ชมชื่น หวลชื่นชม) อาจารย์วิทยากรจากโรงเรียนวัดสังเวช นักบรรยายวิทยากรศูนย์พัฒนานุคลิกภาพ คอลัมน์นิส หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฯลฯ ได้ให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของวัดไทยริมฝั่งแม่น้ำมาเล่าให้ฟัง ท่านเล่าอดีตจนถึงปัจจุบันของศิลปกรรมไทย(วัดไทย) ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นธรรมชาติของสังคมไทยที่จะอาศัยแหล่งน้ำเป็นหลักสำคัญในการดำรงชีวิตและอยู่อาศัย ต่อมาก็จะเริ่มมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคือการสร้างวัดสร้างขึ้นมา วัดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาโดยทั่วไปสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นอาณาจักรที่เป็นศูนย์กลางของประเทศสมัยนั้น วัดที่อยู่ตามทางสายแม่น้ำเจ้าพระยาก็คือวัดที่สร้างสมัยนั้นส่วนใหญ่ มาถึงวัดที่อยู่ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ก็คือ หลังจากนั้นเมื่อสมัยกรุงธนบุรีแล้วมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ ปี พ.ศ.๒๓๒๕ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ย้ายจากฝั่งธนบุรีมาฝั่งพระนคร เริ่มแรกก็คือสร้างพระบรมหาราชวังก็คือ **วัดพระศรีรัตนศาสดาราม(วัดพระแก้ว)** คือย้ายชนชาวจีนออกไปอยู่แถวสำเพ็ง และวัดพระแก้ว ก็ถือได้ว่าเป็นศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นส่วนใหญ่ แต่โดยสภาพที่มันทรุดโทรมเมื่อสมัย ๕๐ ปีแรก ก็คือประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็จะสร้างพัฒนาปรับปรุงพัฒนาจาก

โครงสร้างไม้ มาเป็นคอนกรีตเพื่อที่จะได้อยู่นาน เมื่อวัดพระแก้วสร้างเสร็จ พระบรม
หาราชวังสร้างเสร็จแล้ว ก็มาถึงวัดที่อยู่ทางหลังวัดพระแก้วคือ **วัดพระเชตุพนวิ
มลมังคลาราม** ทางด้านเหนือคือวัดสลักหรือวัดมหาธาตุ เมื่อวังส่วยแล้ววัดทางด้าน
ใต้ไม่ส่วยก็มีการปรับปรุง วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่กรมพระยาบวรมหาสุรสีหนาท ได้
ทรงปรับปรุงหลังจากที่เกิดศึกสงครามกับพม่า ปัจจุบันชื่อ **วัดมหาธาตุยุวราชรัง-**
สฤษฎ์ ต่อมาวัดชนะสงครามเดิมก็คงถึงแม่น้ำเมื่อตอนขุดคลองบางลำพู อยู่ในสมัย
อยุธยาเช่นเดียวกัน เดิมชื่อวัดกลางนา มีพระมอญมาสวดพระปริตรในวัง เป็น
ศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๑ แต่เป็นของสกุลช่างวังหน้าโดยเฉพาะนับตั้งแต่ข้อฟ้า
ไปจนถึงหน้าบันมาถึงคันทวย อีกวัดหนึ่งซึ่งอยู่ริมคลองแม่น้ำเจ้าพระยาเช่นกันก็คือ
วัดสังเวชวิศยาราม เป็นวัดสมัยอยุธยาเช่นเดียวกัน ศิลปกรรมของวัดสังเวชก็จะ
เหลือวิหารซึ่งเชื่อว่าจากลวดลายที่ประดับและลายปั้นปูนทั้งหลายก็จะเป็นของ
ศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ และพระปรางค์ หอไตรก็รัชกาลที่ ๕ ถึงฝั่งโน้น ฝั่งธนบุรี
เริ่มที่**วัดกัลยาณมิตร** สมัยรัชกาลที่ ๓ มีพระใหญ่พระโต และมีวิธีคิดแบบเดียวกับ
วัดพนัญเชิง คือพระพุทธรูปรัตนนายก หรือชั้นเปาอง มาถึง**วัดอรุณราชวราราม**
เดิมชื่อ วัดมะกอกนอก แล้วจึงมาเป็นวัดแจ้งสมัยกรุงธนบุรี ศิลปกรรมเดิมสมัย
วัดอรุณฯ พระปรางค์ก็ไม่สูงเท่าไรคือ ๔ วา แล้วมาเปลี่ยนแปลงสมัยรัชกาลที่ ๓
ซึ่งจะสูงกว่าเดิมมาก แนวคิดก็คือมหาธาตุหลวงประจำกรุงเทพฯ ภาพเขียนในพระ
อุโบสถ มีภาพเขียนที่แปลกคือมีภาพมักกะรีผลซึ่งแตกต่างจากที่อื่น จนมาถึง**วัด
ระฆังโฆสิตาราม** ภาพเขียนอุโบสถและกัณฑ์หอไตร สมัยรัชกาลที่ ๑ อาจารย์เพื่อ
หริพิทักษ์ ที่มาซ่อมแซมงานสลัก งานชิ้นนี้ก็ได้รับรางวัลในเรื่องของการอนุรักษ์และ
ได้รับรางวัลแมกไซไซ คือ อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ต่อมาเป็น**วัดดุสิตาราม** ในสุนทร
ภู่ได้กล่าวไว้ว่าวัดนี้เป็นวัดประโคนปัก จิตรกรรมฝาผนังสวยงามมากเป็นภาพคล้ายๆ
กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทั้งหมดเป็นรูปชุดเทพพนม **วัดสุวรรณาราม** เป็น
ศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ ประตูดุสิตมีมานานแล้วสมัยกรุงธนบุรีที่เป็นที่ประหาร
พม่าแล้วยังเป็นที่เผาศพพม่าอีกด้วย ในรัชกาลที่ ๑ เป็นวัดนอกเมืองเพราะอยู่ตรง
ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จิตรกรรมฝาผนังที่นี่ได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามที่สุดใน
ประเทศไทย ศิลปินเอกของรัชกาลที่ ๓ ไปประชันที่นั่นคือครูคงแป๊ะ กับ ครู

ทองอยู่(พระวิจิตรเจษฎา) จริงๆแล้วครูคงแป๊ะเขียนอยู่หลายที่วัดบางยี่ขัน ถามว่าทำไมวัดอยู่ตามริมแม่น้ำยะ ความเป็นอยู่สบาย จึงสร้างวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ศิลปกรรมเกิดขึ้นได้ก็เพราะช่างมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและกษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์คือครูคงแป๊ะไปฆ่าคนตายเพราะเมา คือธรรมดาจะโดนโทษประหารแต่รัชกาลที่ ๓ บอกว่าฆ่าไปก็ตายเปล่าเก็บฝีมือไว้ใช้งานดีกว่า ก็เลยรอด...

เมื่อสังคมไทยได้เปลี่ยนไป และมีผลกระทบมากนักน้อยเพียงไร อาจารย์สมปองได้กล่าวว่า ตัวสถาปัตยกรรมเดิมเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะต่างไปจากเดิมมีเปอร์เซ็นต์สูงมาก เป็นการรักษาสายของเดิมได้ยาก เช่น ฝีมือของครูที่วาดภาพจิตรกรรมเดิมเริ่มมีความทрудโทรมมาก และบางภาพทрудโทรมจนไม่เห็นภาพเดิมแล้วสภาพแย่ง ถูกทับถมด้วยสถาปัตยกรรมของคนรุ่นนี้แนวความคิดของคนรุ่นใหม่ คือโบราณนี้เขาจะมีการแบ่งศักดิ์วรรณะของสถาปัตยกรรมไว้ ชาวบ้านจะปลูกบ้านได้แบบไหนแบบไหน ถ้าเป็นวัดจะสร้างแบบใดถ้าเป็นวังจะสร้างแบบใด แต่ทุกวันนี้ จะมีความเป็นสากลขึ้นมาแล้วเราจะเห็นว่าตึกสูงๆสร้างค้ำวังไม่รู้เท่าไร ไปดูวัดปทุมวนารามได้คือตึกสยามพารากอนถูกสร้างขึ้นมา ทำให้วัดเป็นเหมือนสิ่งประหลาดอยู่ในที่นั้นๆ ซึ่งถ้าเป็นที่อื่นเขาจะไม่ทำอย่างนี้เขาจะทำให้วัดเด่นขึ้น ไม่ว่าจะสถานที่ที่สำคัญของที่ใดก็ตามจะทำให้มีความสำคัญ ถามว่ามันเป็นเพราะอะไรหนึ่งคนรุ่นใหม่ไม่รู้ สองสถาปนิกเองก็ไม่เคารพเหมือนสถาปนิกโบราณ สามกฎหมายที่ควบคุมดูแลก็ไม่เข้มแข็งพอ เพราะฉะนั้นถ้าเป็นเมืองที่อนุรักษ์แล้ว หนึ่งต้องสร้างแบบสถาปัตยกรรมให้กลมกลืนกับแบบเดิมหรือไม่เหมือนของเดิมแต่เป็นพัฒนาใหม่และกลมกลืนกัน สองต้องไม่ค้าหรือต้องไม่เกินกำหนดที่กฎหมายกำหนด หรือความเป็นไปได้ของสิ่งก่อสร้างนั้นๆ วัดที่ได้แบ่งศิลปกรรมชัดเจน คืองานจิตรกรรมของวัดระฆังโฆสิตาราม ส่วนใหญ่เป็นลักษณะไทยโบราณผสมกับแนวตะวันตก ส่วนงานจิตรกรรมของวัดสุวรรณาราม งานของครูคงแป๊ะจะมีจุดเด่นในการวาดภาพแบบจีนผสมไทย แบบดั้งเดิมเป็นแบบอย่างงานช่างรุ่นเก่า คือระบายสีเรียบและตัดขอบคม ต่อมาเนื่องจากภาพทрудโทรมลงมีการเปลี่ยนภาพ สี และการวาดในส่วนต่างๆให้ดูทันสมัยขึ้น

ข้อมูลวัด : วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร
ความสำคัญ : พระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร
สังกัดคณะสงฆ์ : มหานิกาย

วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร (วัดระฆัง) ตั้งอยู่ทางฝั่งธนบุรี ตรงข้ามกับท่าช้างวังหลวง เดิมชื่อวัดบางหว้าใหญ่ เป็นวัดโบราณมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง และโปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎกที่นี่ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ มีการขุดพบระฆังโบราณในเขตวัด ประชาชนจึงเรียกว่าวัดระฆังตั้งแต่นั้นมาแต่ตัวระฆังซึ่งมีเสียงดีรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้นำไปไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งต่อมารัชกาลที่ ๑ ก็ได้นำระฆังลูกนั้นไปไว้ที่วัดพระแก้ว และโปรดให้สร้างหอรระฆังพร้อมทั้งระฆังอีก ๕ ลูก ไว้ให้แทนจึงเป็นที่มาของชื่อวัดระฆังแต่จริง ๆ แล้ววัดนี้ยังเคยมีอีกชื่อหนึ่งว่า **วัดราชคณฺธิยาราม** ซึ่งเป็นชื่อที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งให้ แต่คนไม่นิยมเรียกจึงเรียกกันว่าวัดระฆังมาจนถึงบัดนี้ และทำให้ใครๆ มักจะนำเอาระฆังทั้งเล็กใหญ่มาถวายที่วัดนี้เพื่อเป็นการทำบุญอีกด้วย เห็นระฆังเหล่านั้นแขวนเรียงกันอยู่มากมายข้างๆ โปสท์พอลมพัดมาที่หนึ่งก็ได้ยินเสียงระฆังก้องกังวานไปทั่วบริเวณ (ที่มา : คอด้มน์ ชมหอไตร ไหว้หลวงพ่อดิ กราบพระยี่ม ที่ “วัดระฆัง”) ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดไฟไหม้บางส่วนของวัด จึงทรงปฏิสังขรณ์และสร้างอุโบสถขึ้นใหม่และยกอุโบสถเดิมให้เป็นวิหาร วัดระฆังได้รับการบูรณะอีกในรัชกาลที่ ๕ และได้รับการทะนุบำรุงเรื่อยมา (ตำนานพระอาราม, ๒๕๔๒: ๓๙; กรมศิลปากร, ๒๕๒๕: ๒๕๔-๒๕๗)

เมื่อข้ามเรือข้ามฟากจากท่าพระจันทร์มาถึงท่าเรือวังหลัง จิตใจก็จดจ่อถึงตลาดนัดวังหลังไปเสียแล้ว แต่บทความยังอีกยาวไกล อึดใจเดินจากไปด้วยทางลัด

ผ่านโรงเรียนสอนการแสดง ภัทราวดี เอียเตอร์ ได้เห็นครูเล็ก(ภัทราวดี มีชูธน) เป็นครั้งแรกตื่นเต้นสุดๆถึงแม้ได้มองเพียงแค่ด้านหลังยังรู้สึกถึงพลังอำนาจที่ถ่ายทอดออกมาจนขนลุก ดิฉันแอบมองอยู่พักหนึ่งและเดินจากไปบรรยายกาศและเสียงที่ลอยตามลม “ทำบุญรูปเทียนสังฆทานก็มีนะจ๊ะ ปล่อยนกปล่อยปลาเลี้ยงปลา ๒๐ บาทจ้า...” เดินต่อไปไม่นานนักเด็กผู้ชายตัวเล็กๆเดินมาถือถุงขนมปังมาสองถุง “พี่ครับทำบุญนะ” เด็กตัวน้อยพูดอยู่หลายครั้ง ด้วยแววตาอันใสบริสุทธิ์ (ไม่แน่ใจ) ทำให้หลงกลการตลาดของแม่ค้าหัวโล “ไม่เป็นไรยังงี้ก็ทำบุญ” ระหว่างทางที่จะเดินไปให้อาหารปลา เห็นปลาหลายๆชนิดอยู่ในตู้กระจกบ้างในถังบ้างแม้แต่หอยและนกยังมีเลย คิดในใจถ้าซื้อไปเราจะได้บุญหรือบาปกันแน่ เพราะมันคงถูกจับมาเรื่อยๆอย่างแน่นอนแล้วมันคงตายในที่สุด หลังจากให้อาหารเสร็จเดินเข้าสู่ประตูวัดไม่ผิดแน่เสียงระฆังดังก้องกังวานไปทั่วสมชื่อ เรานั่งฟังเสียงระฆังอยู่นานก้องกังวานราวกับเสียงดนตรีแห่งธรรมชาติ “พี่ครับทำบุญนะ” เสียงนี้อีกแล้วเราเริ่มรู้สึกฤทธิ์ของเขาริบเดินเข้าไปในโบสถ์ สิ่งที่ได้เห็นสิ่งแรกพรมแดงทอดยาวไปทั่วพื้นที่ตรงหน้าเป็นพระประธานความรู้สึกในตอนนั้น สงบนิ่งและผ่อนคลาย ไม่ทราบว่ามันได้ให้ความรู้สึกเหล่านี้กันหรือเปล่าความรู้สึกที่สบายใจและร่มเย็นเมื่อเราก้าวเข้าวัดไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม ภายในอุโบสถเราได้พบงานจิตรกรรมอันน่าทึ่งทำให้ตกตะลึงกับฝีมือที่ละเอียดและสวยงาม เดินชมงานจิตรกรรมฝาผนังจนลืมนึกไปว่าเราจะต้องเก็บภาพไว้ด้วย

อุโบสถวัดระฆังสำหรับพระประธานในพระอุโบสถวัดระฆังนี้มีเรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยตรัสว่า**“ไปวัดไหนไม่เหมือนมาวัดระฆัง พอเข้าประตูโบสถ์ พระประธานยิ้มรับฟ้าทุกที...”** น่าจะเป็นเพราะพระพักตร์ของพระพุทธรูปที่อ่อนโยนและเมตตา ทำให้เห็นเป็นเช่นนั้น ใครที่อยากรู้ว่าพระประธานยิ้มรับฟ้าเป็นอย่างไร เชิญมาชมได้ที่อุโบสถวัดระฆัง เดินชมจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามไม่ใช่เล่น ความเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมฝาผนังเริ่มในรัชกาลที่ ๔ โดยจุดมุ่งหมายและอุดมคติในการเขียนภาพเริ่มเปลี่ยนไป นิยมเขียนภาพตามแบบจิตรกรรมตะวันตกที่มีระยะใกล้ไกล ไม่เน้นเขียนภาพเพื่อสักการบูชาหรือเพื่อประดับศาสนสถานแต่เขียนเพื่อให้ผู้มาบำเพ็ญศาสนกิจได้ชม ได้พิจารณาเพื่อให้

เกิดความเข้าใจในพระธรรมจึงเกิดภาพปริศนาธรรมมากขึ้น และมีภาพเกี่ยวกับ ประเพณีพระราชพิธีต่างๆมากมาย เช่น ภาพปริศนาธรรมที่พระอุโบสถ ภาพผนัง ด้านหน้าพระประธานเป็นภาพพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ และภาพเดียวที่ท้าทายวิสัยทัศน์กับพระพุทธรูป ส่วนด้านหลังเป็นภาพพระมาลัยขณะขึ้นไปนมัสการพระ มหาจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผนังด้านข้างเบื้องบนเขียนเป็นรูปเทพชุมนุม ตอนล่างเขียนภาพทศชาติชาดก เมื่อได้ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้แล้วบอกได้เลยว่า ใครเป็นคนวาด เพราะบนภาพมีชื่อคนเขียนอยู่เรียบร้อยคือเสวกโท พระวรรณवाद วิจิตร (ทอง) จารุวิจิตร ซึ่งเป็นจิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ ๖ เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๕ ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นลักษณะไทยโบราณผสมกับแนวตะวันตกอย่างกลม กลืน เป็นเอกภาพอย่างยิ่งเมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๖

ตำหนักจันทร์ หรือ หอพระไตรปิฎก ซึ่งอยู่ทางด้านข้างของพระอุโบสถ ตรงข้ามกับหอระฆัง คู่มือร่วมกันเป็นสัดส่วนซ่อนตัวอยู่ในร่มไม้หนา “ตำหนักทอง” ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) พระอุโบสถกับหอพระไตรปิฎกที่รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้าง ภายในมีภาพจิตรกรรม ฝาผนังประดับทั้งสองหลัง สถาปัตยกรรมไทยในวัดที่มีชื่อเสียงเลื่องลือว่างามยิ่ง คือ **หอพระไตรปิฎก** เดิมอยู่กลางสระที่ขุดขึ้นด้านหลังพระอุโบสถ สร้างเป็นเรือนแฝด ๓ หลัง ด้วยไม้ที่ชื่อพระตำหนักและหอนั่งเดิมของรัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งยังทรงรับ ราชการอยู่กรุงธนบุรี ฝาผนังด้านนอกทาสีดินแดงด้านในเขียนภาพฝีมืออาจารย์ นาค เป็นภาพแสดงวิถีชีวิตประจำวันของคนสมัยนั้น บานประตูตกแต่งด้วยการ เขียนลายรดน้ำและแกะสลักอย่างงดงาม นอกจากนั้นยังมี **ตู้พระไตรปิฎก** ลาย รดน้ำขนาดใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยา อยู่ในห้องด้านเหนือและห้องด้านใต้ กล่าวกันว่า เดิมเป็นเรือนไทยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาล ที่ ๑ เมื่อยังไม่เสวยราชย์ตอนที่ยังเป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกฝ่าย ขวา ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน เรือนไทยเดิมที่ว่าเป็นเพียงหลังคามุงจาก ฝาสำหรับรด กันห้องด้วยกระเบื้อง(ไม่สามารถวาดรายละเอียดลงไปได้) แต่เมื่อต้องเสด็จ ไปตีเมืองโคราชจึงได้รื้อตำหนักนั้นมาถวายเป็นวัดระฆัง หรือวัดบางหว้าใหญ่ใน ขณะนั้น มองจากด้านนอกเข้าไป สิ่งแรกที่ดูโดดเด่นก็คือซุ้มประตูทรงนอกชานซึ่ง

แกะสลักเป็นลายดอกไม้ ส่วนบานประตูของหอกกลางแกะเป็นลวดลายนกยูงยักษ์ และลายกนกเครือเถาสวยงามมาก เมื่อเดินผ่านประตูเข้าไปในตัวตำหนัก ความมืดกะทันหันด้านในทำเอาหน้ามืดไปชั่วขณะ บรรยากาศด้านในเงียบสงบมาก จนออกจะวังเวงหน่อยๆ สิ่งแรกที่เราได้เห็นเมื่อเข้าไปด้านในก็คือ พระบรมสาทิสลักษณ์ขนาดใหญ่ของรัชกาลที่ ๑ ที่ตั้งอยู่ในหอกกลาง ส่วนปีกตำหนักด้านซ้ายและขวานั้นมีตู้พระไตรปิฎกเขียนลายรดน้ำปิดทองฝีมืองดงามอยู่ด้านละใบ ตู้นี้เป็นตู้ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อครั้งยังทรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าฯ ทรงลงพระหัตถ์แกะลายร่วมกับครูช่างอยุธยาด้วยพระองค์เองเสียด้วย หอพระไตรปิฎกนี้ได้มีการซ่อมแซมครั้งใหญ่เมื่อคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี และยังคงได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นประจำปี ๑๕๓๐ จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วย ซึ่งทางวัดย้ายมาปลูกขึ้นใหม่ประกอบกันสามห้อง ฝากระดาน ในภาพคือด้านหน้า อยู่ทางตะวันออก ห้องทางใต้เรียกว่าหอนอน เขียนภาพผนังเรื่องประวัติพระอินทร์ (มขมาณพ) ส่วนบนของภาพเป็นหญิงเตี้ย (นางแคระ) บพบาทในสังคมไทยโบราณของนาง นางคงเป็นแม่งาน หรืออย่างน้อยก็เป็นส่วนหนึ่งในงาน ในรูปจะมีมือบุษยีนออกมาจากข้างหลังของนางทั้งหลายมาจับนมจับเอวต่างๆ บ่งบอกอารมณ์ครั้นครองของช่างเขียนได้แล้ว เรื่องเช่นนี้คงคุ้นเคยกันในสังคมไทยโบราณ เพราะมักจะพบในฉากแทรกเสริมของจิตรกรรมฝาผนังโบราณโดยทั่วไป ตอนล่างคือภาพหญิงงามอวบอ้วน คงเป็นภรรยาของมขมาณพ และสหาย ภาพแถวหญิงงามค่อนข้างเจ้าเนื้อคงเป็นทัศนะที่ว่าด้วยหญิงงามในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งทั้งนี้จะแตกต่างจากรูปทรงซึ่งจะค่อนข้างบอบบางกว่าจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ห้องกลางเรียกว่าห้องนั่ง มีภาพเรื่องรามเกียรติ์ และทางใต้เป็นหอเขียน ภาพผนังเป็นแถวเทพชุมนุม หอไตรนี้ผ่านการบูรณะปรับปรุงใหม่ ทาสีแดงซึ่งเดิมคงเป็นสีแดงทำนองนี้มาก่อน ในหอไตรปัจจุบันเก็บรักษาตู้พระธรรมลายทอง (ที่มา : ข้อมูลจากเอกสารเสริม โครงการตามเส้นทางงานช่างโบราณ ครั้งที่ ๒ : จิตรกรรมโบราณวัดริมฝั่ง: ๒๔-๒๕ ก.พ.๒๕๔๙)

บรรณานุกรม

รูปภาพและเนื้อหา

peseenam.com/webboard/01485.html

<http://www.thirawat.com/index.php?name=Content&pa=showpage&pid=7>

<http://www.huso.buu.ac.th/cai/Sociology/culture/drawing.htm>

<http://archaeology.thai-archaeology>.

บริษัท คณะช่าง จำกัด. ตำราภาพลายไทย ภาค๒-ตอน๑. ไม่ระบุปีและวันที่ผลิต
จำหน่าย

ขอบคุณ

ผศ.อำนาจ เย็นสบาย ท่านเป็นผู้คิดริเริ่มการทำหนังสือในโครงการ จัด
ค่ายทำให้พวกเราได้รับประสบการณ์ เพื่อที่จะต่อสู้กับชีวิตความเป็นครูที่สมบูรณ์
แบบในอนาคตได้อย่างไม่ยอใครว่าเราเป็นลูก มศว ที่ผ่านมามีท่านเปรียบเสมือนพ่อ
ที่เอาใจใส่ลูกๆเสมอ

อาจารย์ดวงจิต ศิริวัฒน์ ที่ให้ข้อมูลแนวทางการศึกษาและเอาใจใส่
ตลอดมา ที่สำคัญที่สุด ครูเป้ทำให้หนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ เป็นครูที่สมบูรณ์แบบ
ที่สุดในความรู้สึกของพวกเราครู 5 ปี ขอคุณมากคะ/ครับ ครูเป้ที่น่ารัก

อาจารย์สมปอง ดวงใส อาจารย์วิทยากรจากโรงเรียนวัดสังเวช ที่ให้
ข้อมูลประวัติความเป็นมาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าไม่
ได้เจอท่านเราจะไม่เข้าใจเลยว่าสิ่งที่เรามองข้ามไปคือวัฒนธรรมอันดีงามที่คนทั้ง
โลก มองเห็นว่ามันสวย ทำให้รู้คุณค่าแห่งความเป็นไทยมากขึ้น

ครอบครัวและคนสำคัญที่ไม่ได้กล่าวถึงทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนตลอดมา
ปลอบโยนและให้กำลังใจ พอให้แนวทางในการสร้างแผนการสอน แม้สอนให้
ทำแผนการสอน สอนให้เรารู้ว่าถ้าเราไม่ลุยมันต่อไปเราจะไม่รู้ว่ามันยากเพียงใด
ถ้าเราเจอกับปัญหาสิ่งแรกที่ได้รับคือความเข้มแข็งในการเผชิญหน้า

เพื่อนๆและผู้อ่านทุกท่าน เพื่อนๆสนใจมากเมื่อเราผิดพลาดเรารู้ว่ายังมี
พวกเขอยู่ข้างๆเรา ท่านผู้อ่านถ้าไม่มีท่านคอยอ่านและติชม พวกเราก็ไม่มีกำลังใจ
ในการสร้างประสบการณ์เล่าสู่กันฟังต่อไป

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
1	ประวัติความเป็นมาของลายที่เกิดขึ้นในประเทศไทย	ชมภาพสไลด์งานจิตรกรรมกรรมฝาผนัง
2	ประวัติความเป็นมาของลายไทยในวัดต่างๆ	
3	ลายไทยเบื้องต้น ลายกระจังพื้นปลา กระจิ่งตาอ้อย กระจิ่งใบเทศ	แจกใบความรู้ที่ 1
4	ลายไทยเบื้องต้น กระจิ่งปฏิญาณ กระจิ่งรวน	แจกใบความรู้ที่ 2
5	ลายไทยเบื้องต้น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์	แจกใบความรู้ที่ 3
6	ลายไทยเบื้องต้น ลายประจำยาม และพัฒนาจากลายประจำยามมาเป็นลายรักร้อย	แจกใบความรู้ที่ 4
7	ลายหางไหล	แจกใบความรู้ที่ 5
8	สอบกลางภาค	
9	การเขียนลายกระหนกสามตัว	ชมภาพแบบลาย วิธีการเขียนลายกระหนกสามตัว
10	การแบ่งลาย และวิธีการแตกลายกระหนกสามตัว	แจกใบความรู้ที่ 6
11	รู้จักลายกระหนกประเภทอื่นๆ เช่น กระหนกเปลว กระหนกใบเทศ กระหนกหัวกลับ กระหนกกาบ กระหนกผักกูด ฯลฯ	ชมภาพและรูปร่างและรูปแบบของลายกระหนกประเภทต่างๆ

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	หมายเหตุ
12	เขียนลายกระหนกเปลว กระหนกใบเทศ กระหนกหัวกลับ กระหนกกาบ กระหนกผักกูด ตามความสนใจของนักเรียน	แจกใบความรู้ที่ 7 และ วิธีการเขียนลายกระหนก แต่ละประเภท
13	อธิบายความหมาย ของลายกระหนก นารี กระปี่ คชะ	ใช้คอมพิวเตอร์ในการ นำเสนอ
14	การลงสี การตัดเส้น การถมพื้น ลวดลายต่างๆ และการเขียนลายไทยประยุกต์ โดยการ นำลายไทยทุกๆใบความรู้นำมาประยุกต์ออก มาเป็นผลงาน	ตัวอย่างผลงานและลายที่ ลงสีเสร็จเรียบร้อยแล้ว (จะให้ลงสีทุกๆใบความรู้ที่ ได้รับ)
15	วิจารณ์งานศิลปะไทย (วิจารณ์งานเป็นกลุ่มๆ)	รวบรวมผลงาน และ นำมาวิจารณ์ผลงาน
16	สอบปลายภาค	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ เป้าหมายนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
หน่วยที่ 1 แผนการสอนที่ 1 เวลา 2 คาบ
เรื่องที่สอน การเขียนลายกระหนก 3 ตัว คาบละ 40 นาที

สาระสำคัญ

นักเรียนสามารถเข้าใจถึงความแตกต่างของลายกระหนกสามตัว การแบ่งลายกระหนกสามตัว และเข้าใจถึงความหมายของรูปลักษณะและรูปทรงของลายกระหนกสามตัว แล้วยังสามารถเขียนลายกระหนกสามตัวได้

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนเข้าใจความเป็นมาของลายกระหนกสามตัว รวมถึงรูปทรงของลายกระหนกสามตัว และวิธีการเขียนลายกระหนกสามตัวได้
2. นักเรียนสามารถเขียนลายและการแบ่งลายกระหนกสามตัว แล้วสามารถแตกลายกระหนกสามตัวได้

เนื้อหา

การเขียนลายไทย หรือลายกระหนกเป็นงานศิลปะชนิดหนึ่ง ที่เด็กไทยมักจะมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย ลายกระหนกถือเป็นวัฒนธรรมไทยถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ การเขียนลายกระหนกสามตัวก็เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นลายเบื้องต้นที่จะนำไปสู่ภาพงานจิตรกรรมไทย แล้วยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างงานศิลปะประเภทอื่นๆ ได้

แผนการสอน

สื่อการสอน

1. คอมพิวเตอร์ หรือภาพผลงานนำเสนอการวาดลายแต่ละขั้นตอน รวมถึงผลงานที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว
2. ใบความรู้ที่ 6 เรื่องการเขียนลายกระหนกสามตัว

กิจกรรมการเรียนรู้

การนำเข้าสู่บทเรียน ครูผู้สอนอธิบาย นำเสนอแบบลายกระหนกสามตัวด้วยสื่อการสอน คือ สื่อทางด้านคอมพิวเตอร์ หรือตัวอย่างขั้นตอน และผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ ครูผู้สอนสอนการเขียนและการแบ่งลายกระหนกสามตัว

การดำเนินการสอน ครูผู้สอนอธิบาย แล้วชมภาพลายกระหนกสามตัวตามสื่อที่ครูผู้สอนจัดเตรียม

- นำเสนอตัวอย่างขั้นตอน และผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ ด้วยคอมพิวเตอร์ หรือภาพผลงานนำเสนอการวาดลายแต่ละขั้นตอน รวมถึงผลงานที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว

- แจกใบความรู้ที่ 6 เรื่องการเขียนลายกระหนกสามตัว

การวัดผลประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด

- **ด้านความรู้** เข้าใจลักษณะของการเขียนลายกระหนกสามตัว
- **ด้านทักษะ** เกิดการสังเกต การวิจารณ์ และสามารถสรุปเกี่ยวกับการเขียนลายกระหนกได้
- **ด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม** เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

แผนการสอน

วิธีการวัดผล

แจกใบความรู้ที่ 6 เรื่องการเขียนลายกระหนกสามตัว แล้วให้นักเรียน
ปฏิบัติเขียนลายกระหนกสามตัว

เครื่องมือที่ใช้วัด

ผลงานการเขียนลายกระหนกสามตัว 1 ชิ้น

เกณฑ์การประเมินผล

คะแนนผลงานเต็ม 10 คะแนน

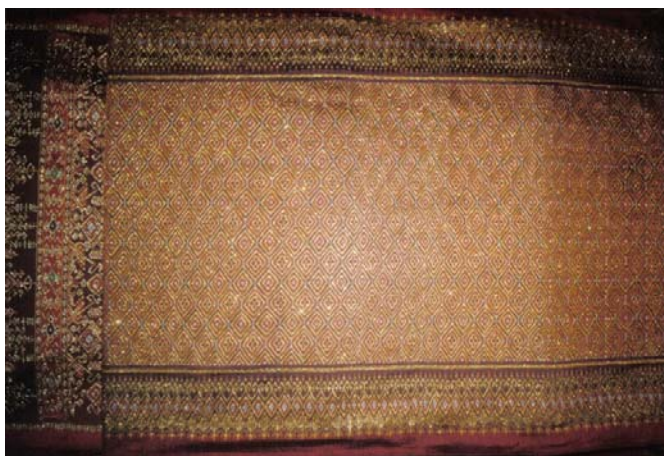

คุณสมหมาย อุประโคตร

ร้านวงเดือนผ้าหมี่ขิด

บ้านเลขที่ 381 หมู่ 10 บ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว

อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โทร. (042) 206-089

ผ้าทอพื้นบ้านไทย: เรื่องผ้าจิดอุดร

การเรียนรู้ในห้องเรียนเป็นการเรียนที่หวังผล การศึกษาไม่ใช่สิ่งที่ควรจำกัดไว้เพียงในห้องเรียน ในชีวิตจริงเราสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆได้มากมายตั้งแต่ตื่นขึ้นตอนเช้า ได้ยินเสียงไก่ขันตามด้วยเสียงนกร้อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีโลกเป็นห้องเรียนเดินทางไปเรื่อยๆ ได้รู้จักคนมากขึ้นเรื่อยๆ ก็เหมือนเปิดหนังสืออ่านไปเรื่อยๆ สิ่งที่ได้ จากโลกคือประสบการณ์

จุดมุ่งหมายในการศึกษา

- ต้องการศึกษาระวัติความเป็นมาของผ้าทอลายขิดทางภาคอีสาน ลักษณะลวดลายดั้งเดิม เทคนิคในการทอ และความหมายของลวดลายต่างๆ
- ความงามและความสำคัญของผ้าทอลายขิด

วิธีการเก็บข้อมูล

- พูดคุย สอบถาม และถ่ายภาพสถานที่ทอผ้าขิดและสถานที่ขาย
- อัดเสียง จดบันทึกบางส่วน

ข้อมูลสถานที่ศึกษา

ร้านรวงเดือนผ้าไทย บ้านเลขที่ 381 หมู่ 10 บ้านนาข่า ตำบลนาข่า
อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี โทร. (042) 206-089

ร้านรวงเดือนสามารถเห็นได้ชัดเพราะตั้งอยู่ริมถนนสายอุดรธานี-หนองคาย หากเดินทางจากจังหวัดอุดรธานีร้านจะอยู่ทางขวามือ เราต้องกลับรถเพื่อเข้าเยี่ยมชม เช่นเดียวกันกับร้านอื่นๆ ลึกเข้าไปอีกเล็กน้อยของหมู่บ้านนาข่า คนในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทอผ้า ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า เมื่อเราเข้าไปในหมู่บ้านนี้จะเห็นแทบทุกหลังคาใช้บ้านตัวเองเป็นร้านขายสินค้าผ้าทอซึ่งเป็นสินค้า OTOP

วิธีการเดินทาง

การเดินทางครั้งแรกสุดเป็นวันพฤหัสบดีที่ 16 มีนาคม 2549 เป็นการเดินทางโดยรถไฟชั้นสามเป็นครั้งแรกและเป็นตัวพิเศษสำหรับคนพิเศษเสียด้วย นั่นคือ ต้องขึ้นไป ออกจากสถานีหัวลำโพงตามเวลาบนตัวโดยสารคือ 20 นาฬิกา 45 นาที แต่รถไฟก็ไม่เคยถึงตามกำหนดเวลาเดิมคือ เวลา 7 นาฬิกา 58 นาที ด้วยเหตุหลายประการเช่นแอร์สำหรับชั้นโดยสารไฮโซเกิดเสียจนต้องจอดซ่อมระหว่างทาง ทำให้การเดินทางที่สดชื่นรื่นรมย์ไปด้วยกลิ่นน้ำค้างยามเช้าและปลาหมึกเน่าก็โลกร้อนระรัย ถึงที่หมายในเวลา 9 นาฬิกา 48 นาที ของวันศุกร์ที่ 17 มีนาคม 2549 แถมจอดเลยสถานีมาราวๆ 500 เมตรได้

ร้อยเจ็ดสิบกว่าบาท ได้นั่งเก้าอี้พิเศษบุกระดานหุ้มสีพิมพ้อยู่หน้าห้องน้ำมาครึ่งทาง และอีกครั้งทางก็มีคนใจดีเสียสละที่นั่งให้ เป็นชายวัยกลางคนที่เมากำลังได้ที่มาขอแลกที่นั่ง VIP หน้าห้องน้ำแล้วก็ขดตัวลงนอนตรงนั้น ไม่มาทวงสิทธิ์ที่นั่งคืนเสียด้วย

วันศุกร์เป็นวันสำหรับการพักผ่อนจากการเดินทางวิบากที่ยาวนานและเตรียมตัวเพื่อออกพื้นที่ หาข้อมูลสถานที่โดยไปขอหนังสือแนะนำ จากสำนักงานพัฒนาชุมชน ที่ศาลากลาง จังหวัดอุดรธานี จัดแจงเตรียมคำถาม เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้เก็บข้อมูล ชื่อฟิล์ม เตรียมยานพาหนะและหาแผนที่ สิ่งที่ต้องไปจริงๆ ในวันนั้นคือ เราลืมไปขอใบขับขีใหม่

วันเสาร์ที่ 18 มีนาคม 2549 ขับรถออกจากบ้านเวลา 9 นาฬิกา จากบ้านที่ตำบลหมากแข้งสู่ตำบลนาข่า วันนั้นฝนตกแต่เช้าอากาศเย็นสบาย ถึงที่หมายเวลา 10 นาฬิกา อยู่เก็บข้อมูลจนถึงเวลาประมาณ 15.40 กระเพาะเริ่มครวญครางด้วยความหิวและเพราะประกอบกับเป็นเวลาสมควรที่จะกลับไปเตรียมตัวเดินทางกลับกรุงเทพฯ จึงต้องรีบกลับ ระหว่างทางยังมีมารมาผจญเป็นตำรวจที่ตักจับหมวกกันน็อกแถวทางเข้าอุดรธานีอีก เป็นสับดาหิมหาโชคจริง ๆ

กลับถึงบ้านเวลา 17 นาฬิกาเศษๆ ก็จัดกระเป๋าเตรียมกลับกรุงเทพฯ อาบน้ำทานมื้อเย็นแล้วเตรียมตัวไปขึ้นรถไฟเวลา 19.45 ขากลับโชคดีที่ได้รถแอร์ ไม่ต้องทนกลิ่นปลาหมึกเหม็นๆ ไม่ต้องทนกับแมลง ถึงหัวลำโพงในเวลา 9 นาฬิกา สายอีกเช่นเคย นั่งรถเมย์กลับมีนบุรีอีกราวๆ สองชั่วโมง ถึงบ้านอาบน้ำเสร็จก็นอนแอ้งแม้งทันที

ค่าเดินทาง

ค่ารถไฟ จากกรุงเทพฯ-อุดรธานี 178 บาท

ค่ารถไฟ จากอุดรฯ-กรุงเทพมหานคร 569 บาท

รวมค่าเดินทาง 747 บาท

ระยะเวลาในการศึกษาเก็บข้อมูล

ในวันที่ 18 มีนาคม ช่วงเวลา 10.00-15.00 สถานที่เก็บข้อมูลคือหมู่บ้านนาข่าแถบที่มีการขายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ซึ่งอยู่ไม่ไกลมากจากถนนที่เข้าไป

ช่วงสายของวันที่ 18 มีนาคม ฝนยังคงตกอยู่เล็กน้อย ทำให้อากาศเย็นสบายเดินชมได้เรื่อยๆ เนื่องจากก่อนที่จะออกมาลงพื้นที่ ส่วนนี้คุณแม่และป้าได้มาเดินซื้อปลารวจร้านค้าไว้รอแล้วทำให้รู้ว่าจะสามารถสอบถามข้อมูลจากที่ไหนได้บ้าง เราได้เลือกร้านที่อยู่ติดถนนเพราะสะดวกตาและทางร้านก็ทำเป็นอุตสาหกรรมแล้ว

หากเดินทางมาจากอุดรธานีเราจะเห็นร้านวงเดือนผ้าห่มขิดและร้านผ้าขิดใหญ่ๆ หลายร้านจะอยู่ทางขวามือแต่เราต้องขับรถต่อไปอีกหลายร้อยเมตรกว่าจะถึงจุดกลับรถ ที่ตั้งของร้านเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเข้าชมเข้าซื้อเพราะ

สังเกตเห็นได้ง่ายและมีลานจอดรถอยู่หน้าร้านสามารถจอดรถทั่วได้ ถ้าคนไม่รู้จัก อาจคิดว่าหมู่บ้านนาขามีร้านขายผ้าซิดอยู่ไม่กี่ร้านเพราะร้านค้าของหมู่บ้านนี้ จะอยู่ลึกเข้าไปหนึ่งล๊อค หากต้องการเยี่ยมชมก็ต้องขับรถเลยร้านวงเดือนผ้าห่มซิด มาจนถึงบริเวณสะพานลอยใกล้ๆกับวัด เราสามารถเลี้ยวรถกลับเข้าไปจอดในวัด ได้โดยจ่ายค่าบำรุงให้วัดตามจิตศรัทธา

จุดหมายแรกไม่ได้อยู่ที่ร้านวงเดือน แต่เป็นในหมู่บ้าน เมื่อขับรถมาถึง วัดก็เข้าไปหาที่จอด หยอดเงินใส่กล่องแล้วก็ออกมา ร้านค้าในหมู่บ้านนาขาส่วน ใหญ่จะมีสินค้าคล้ายๆกัน ที่ต่างกันออกไปจะเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์และลวดลายของผ้าซิด นอกจากผ้าซิดแล้วยังมีผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้ามัดย้อมและผ้ามัดหมี่ ผลิตภัณฑ์ผ้าซิดของชุมชนนี้จะมีทั้งเสื้อผ้า ผ้าห่ม ผ้าคลุมไหล่ หมอนซิดและของที่ระลึกเช่นพวงกุญแจ

เมื่อเข้าไปที่ร้านได้แนะนำตัวกับเจ้าของร้านคือคุณวงเดือนและคุณสมหมายว่าจะมาขอสอบถามข้อมูลเรื่องผ้าซิดอุดรธานีจากที่ร้านเพื่อศึกษาตามจุดประสงค์ซึ่งได้อธิบายไปตามลำดับ วันนั้นคนไม่เยอะที่ร้านยังไม่ยุ่งวุ่นวาย ทั้งคู่นิยให้ข้อมูลและถามคำถามที่ต้องการ แต่ดูตื่นเต้นเหมือนเห็นเราเป็นของแปลกสำหรับคนค้าขายแบบเขามากกว่า ซึ่งเป็นธรรมดาสำหรับผู้ประกอบอาชีพที่วันๆนั่งขาย แล้ววันหนึ่งมีรายการโทรทัศน์หรือผู้คนมาให้ความสนใจ ต่างจากทุกวัน

คุณสมหมาย สามีของคุณวงเดือนนำเราขึ้นชมชั้นสองของร้าน มีผ้าซิดลายต่างๆพาดโชว์อยู่บนที่ตั้งสำหรับจัดแสดง หนึ่งในจำนวนนั้นมีผ้าซิด “ลายเทวดาขึ้นงส์”ที่คุณวงเดือนออกแบบและชนะการประกวดการออกแบบผ้าซิดด้วย แต่ไม่ทราบปีที่ออกแบบเพราะเจ้าตัวก็ยุ่งจนลืมไป

หลังจากถ่ายรูปที่ชั้นสองเสร็จแล้วเราก็กองมาชั้นล่าง คุณวงเดือนก็เอานั่งสีผ้าซิดไทยมาให้อ่านระหว่างคอยคุณสมหมายนำหนังสือ “ผ้าทอลายซิด” ไปถ่ายเอกสารให้ เมื่อคุณสมหมายกลับมา ก็พาไปดูสถานที่ทอผ้าซิดของร้านซึ่งอยู่หลังร้านวงเดือนกัน

ตอนที่ไปถึงก็เห็นยายคนหนึ่งกำลังตำหูกอยู่ “ตำ” เป็นการออกเสียงคำว่า “ตำ” ตามภาษาอีสาน เครื่องทอผ้าแบบพื้นเมืองที่ร้านวงเดือนใช้มีสองแบบ

คือ “ หูกทอผ้าธรรมดา ” และ “ กี่กระตุก ” ความแตกต่างระหว่างเครื่องทอสองเครื่องนี้คือ หูกธรรมดาจะต้องใช้มือชักกระสวยที่ใช้ใส่ด้ายเพื่อทอ แต่กี่ยะตุกจะมีเชือกดึงกระสวยแทนมือ จึงได้ชื่อว่ากี่กระตุก

การประดิษฐ์ลวดลายต่างๆได้แนวคิดมาจากธรรมชาติและเรื่องราวทางพุทธศาสนา ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าซิดสามารถนำมาอ้างอิงถึงสภาพความเป็นอยู่และประเพณีนิยมของชาวอีสาน เช่น ลายดอกแก้ว ซึ่งเป็นลายซิดดั้งเดิม ได้มีการทอผ้าซิดลายนี้ขึ้นมาเพราะผู้เฒ่าผู้แก่สมัยนั้นเชื่อว่าดอกแก้วและดอกไม้ต่างๆมีกลิ่นหอม มีตัวตนแสดงถึงความดี ใช้สำหรับใส่พานไปถวายพระที่วัด ส่วนใหญ่ทอขึ้นเพื่อทำหมอนซิด และมีการทอลายนี้สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีลายดอกมะลิ ลายดอกจัน ลายดอกพิกุล เป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นลายซิดดั้งเดิม

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้น คนไทยเริ่มมีไฟฟ้าใช้ จินตนาการใหม่ๆจึงบังเกิดและลวดลายก็แปลกไปจากธรรมเนียมเดิมที่มีกยิดตามธรรมชาติ เรื่องราวทางพุทธศาสนาและสัตว์หิมพานทั้งหลาย เช่น ลายซิดชิงช้าสวรรค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากชิงช้าสวรรค์ที่ปรากฏอยู่ตามงานวัด

สมัยก่อนชาวอีสานถือกันว่าผ้าซิดเป็นของสูง อาจเป็นเพราะกรรมวิธีการทอที่ยุ่งยากกว่าการทอผ้าทั่วไป ดังนั้นคนโบราณจะไม่นำเอาผ้าซิดไปทำผ้าถุง ผ้าห่ม หรือผ้าชิ้นเด็ดขาด เพราะถือว่าการนำผ้าซิดไปใช้กับอวัยวะที่ต่ำกว่าช่วงเอวลงมาถือเป็นบาป จึงมีการนำผ้าซิดไปใช้กับร่างกายส่วนบนที่อยู่เหนือเอวทั้งสิ้น การเก็บรักษาก็จะเก็บไว้บนที่สูง เช่น บนโต๊ะ ห้วนนอน หรือแขวนไว้บนเพดาน

ผ้าซิดมีคุณค่าทางศิลปะโดยตรงเพราะสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสนองจินตนาการ ความต้องการของตนเองและสังคม หญิงสาวชาวอีสานทุกครัวเรือนจะต้องได้รับการฝึกฝนให้ทอผ้าซิดได้อย่างสวยงามและสามารถสอดแทรกศิลปะเข้าไปในลวดลายของผ้าซิด นั่นหมายถึง การใช้จินตนาการที่เปิดกว้างและประยุกต์สิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวันได้ ยิ่งคนที่มีความมั่งคั่งหรือชาวอีสานจินตนาการจะยังสามารถสร้างสรรค์ลวดลายได้งดงาม ความหมายสากลที่ชาวอีสานเรียก

ลวดลายที่บรรจุเข้าไปในเนื้อผ้าแต่ละส่วนว่า “ลาย” แต่ละลายจะมีชื่อเรียกคล้ายกันหรือต่างกันบ้างเล็กน้อยขึ้นอยู่กับภาษาของแต่ละท้องถิ่น

คุณสมหมายเล่าว่า สมัยก่อนผู้คนจะไม่เห็นคุณค่าของผ้าทอและไม่มีการประยุกต์ตัดเป็นชุดสวยๆเหมือนในปัจจุบัน ทำให้ผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลจังหวัดอุดรธานีสมัยนั้นเข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนการขาย โดยสนับสนุนให้ครูอาจารย์หันมาใส่ผ้าทอสัปดาห์ละหนึ่งวัน ประกอบกับ คุณหญิงมะลิ มูลศาสตร์สาร เห็นว่าที่หมู่บ้านนาขามมีการทอผ้ากันมากจึงสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม โดยมีนางตุ้ อุประโคตร (ช่างทอลำดับที่ 17) เป็นผู้นำกลุ่ม ทำให้ผ้าทอบ้านนาขามเป็นที่รู้จักกันทั่วไป การทอผ้าของนางตุ้ นอกจากเพื่ออนุรักษ์ลายผ้าดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไปแล้ว ยังมีการคิดค้นประยุกต์ลายใหม่ๆขึ้นมาเสนอเพื่อดึงดูดความสนใจกับลูกค้า เช่น ลายบันไดแมว และผ้าซิ่นมัดหมี่ ลายโคมห้าข้าวหลามตัด

ส่วนนางวงเดือน อุประโคตร (ช่างทอลำดับที่ 18) เจ้าของร้านวงเดือนผ้าหมี่ซิด เป็นบุตรสาวคนโตของนางตุ้ อุประโคตร ประสบความสำเร็จได้ทุกวันนี้ด้วยคำสอนของแม่ เธอได้เล่าถึงเอกลักษณ์ของนางตุ้ว่า “ยายตุ้แคะคำรามอยู่ตลอดเวลา ถ้าลายไหนคนทอออกมาไม่ดี แกก็จะตีคนทอคนนั้น คนเลยเรียกยายตุ้ เป็นยายตี (คำว่า “ตี” แต่ออกเสียงสำเนียงแบบคนอีสาน) ถ้าไม่ขยัน ยายตุ้แคะจะเอาไม้คานฟาดหลังเอา เราก็ต้องคอยฟังแคะ ก็เลยได้ดี”

นางวงเดือนเริ่มเปิดร้านเล็กๆขายผ้าตั้งแต่ปี 2522 ชื่อร้านวงเดือนผ้าไทย เมื่อมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสิ่งพิมพ์ต่างๆทำให้ร้านเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากขึ้น ปัจจุบันได้ขยายกิจการเปิดร้านใหญ่ขึ้นและที่ตั้งก็เป็นทีี่สะดวกตาคนผ่านไปผ่านมา ผ้าคลุมไหล่ลายเทวดาซิ่นหงส์ เป็นชื่อที่เรียกและออกแบบขึ้นเองของช่างทอท่านนี้ เป็นลายที่ชนะการประกวดผ้าซิดอุดรด้วย

กระบวนการสร้างงาน

ขั้นตอนการเตรียมด้ายสำหรับการทอผ้าซิดนั้นไม่ใช่เรื่องที่ทำกันง่ายๆเลย การคำนวณเส้นด้ายระบบพื้นบ้าน คือนับจำนวนเส้นยืนจากพื้นพืม (พื้นหวี) เป็นหลบ 1 หลบ มี 40 ช่องพื้นพืม พื้นพืมถี่-ห่างขึ้นอยู่กับจำนวนหลบมาก-น้อย

เช่น ฟันพื้มสำหรับผ้าเนื้อหนา

- ฟันพื้มยาว 25 นิ้ว มี 20 หลบ

1 หลบ มี 40 ช่อง 20 หลบ = 800 ช่อง

ฟันพื้มสำหรับผ้าเนื้อบาง

- ฟันพื้มยาว 25 นิ้วเท่ากัน แต่มี 30 หลบ

1 หลบมี 40 ช่อง 30 หลบ = 1,200 ช่อง

เท่ากับตัวอย่างแรกมีความห่างของฟันพื้มมากกว่า

นอกจากจะต้องคำนวณด้ายแล้วยังต้องใช้ความอดทนในการชิงด้ายในแนวต่างๆของเครื่องทอ หรือหูก และการเก็บ “ ตะกอล ” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเครื่องทอผ้า มีหน้าที่สำหรับแยกด้ายยืนให้ขึ้นลง เพื่อเปิดให้มีจังหวะของเส้นด้ายที่พุ่งจากกระสวยให้มีการสอดขัดกันทำให้เกิดเป็นเนื้อผ้า ในการทอผ้า ถ้าไม่มีตะกอลจะทำให้ทอได้ลำบาก ตะกอลมีสองแบบคือ แบบลวดที่ใช้กับเครื่องทอผ้าในโรงงาน กับตะกอลด้ายที่ใช้ทอตามครัวเรือน

การเตรียมด้ายพุ่ง ด้ายพุ่งจะใส่ไว้ในกระสวย แล้วพุ่งจากขวาไปซ้ายและซ้ายไปขวา ขนานกับลำตัวผู้ทอ จะใช้ด้ายขนาดไหน เบอร์อะไรก็ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และการใช้งาน การใช้ด้ายต่างเบอร์กันก็จะทำให้ได้พื้นผิวต่างกันเกิดความงามที่ต่างกัน

โครงการสอน

คาบ	รายละเอียด	สื่อการสอน
1	- ประวัติและคุณค่าของผ้าทอ	- overhead projector
2-3	- ลวดลายและความหมายของผ้าทอ - ลายที่ได้ความคิดมาจากดอกไม้ - ลายที่ได้ความคิดมาจากสัตว์ต่างๆ - ลายที่ได้จากรูปทรงเรขาคณิต - ลายที่เกิดขึ้นภายหลังการนำเข้า วิวัฒนาการและเทคโนโลยี	- overhead projector
4-5	- กรรมวิธีการผลิต - การเส้นฝ้าย - การย้อมสีฝ้าย - การเตรียมด้ายสำหรับการทอ	- ชมวีดิทัศน์และอธิบาย ประกอบการชม
6-7	- การฝึกสานลายผ้าด้วยกระดาด	- ตัวอย่างลายผ้าต่างๆ- กระดาดขาวและ กระดาดสี - กรรไกร, คัตเตอร์
8-9	- ลายขิดสร้างสรรค์	- ตัวอย่างลายผ้า- กระดาดขาวและ กระดาดสี - กรรไกร, คัตเตอร์
10	- สอบ	

แผนการสอน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
หน่วยที่ 8-9

เรื่อง: ลายขีดสร้างสรรค์

สาระสำคัญ

การประดิษฐ์ผ้าขีดลวดลายต่างๆได้แนวคิดมาจากธรรมชาติและสิ่งที่อยู่รอบตัว
ผสมผสานกับจินตนาการของผู้ออกแบบลาย

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. นักเรียนสามารถออกแบบลายผ้าได้อย่างสวยงาม
2. นักเรียนสามารถประดิษฐ์ลายผ้าที่ออกแบบได้ครบถ้วนตาม
รายละเอียดที่ออกแบบไว้

เนื้อหา

ออกแบบลายผ้าต่อจากลายพื้นฐานที่เคยเรียนมา มีลายที่ได้จากดอกไม้
ลายที่ได้จากสัตว์และเรขาคณิต

กิจกรรมการเรียนการสอน

ขั้นนำ: ทบทวนความรู้เกี่ยวกับลายผ้าขีด

ขั้นสอน: นำตัวอย่างลายขีดที่ออกแบบไว้มาให้นักเรียนดูแล้วปล่อยให้เด็ก
ออกแบบเอง จากนั้นให้เด็กสานกระดาษเป็นลายตามที่ออกแบบ

แผนการสอน

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. ตัวอย่างลายผ้าและแบบสเก็ตช์ลายผ้าที่ออกแบบ
2. กระดาษขาวและกระดาษสี
3. กรรไกร, คัตเตอร์

การวัดผลและประเมินผล

การวัดผล: ดูจากความสนใจและการให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของเด็ก

การประเมินผล:

1. งานสเก็ตช์การออกแบบลายผ้า
2. ผลงานการสานลายผ้าด้วยกระดาษสี

